

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

HEGEMONYANIN KENT VE BİREY ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİ
2000 SONRASI SİNEMA YAPITLARI ÜZERİNDEN
OKUMAK: İSTANBUL ÖRNEĞİ

Burcu EYÜBOĞLU

DOKTORA TEZİ

Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı

Şehir Planlama Programı

Danışman

Prof. Dr. İclal Sema DİNÇER

EKİM, 2024

T.C.

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**HEGEMONYANIN KENT VE BİREY ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİ
2000 SONRASI SİNEMA YAPITLARI ÜZERİNDEN
OKUMAK: İSTANBUL ÖRNEĞİ**

Burcu EYÜBOĞLU tarafından hazırlanan tez çalışması 02.10.2024 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı Şehir Planlama Programı **DOKTORA TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. İclal Sema DİNÇER
Yıldız Teknik Üniversitesi
Danışman

Jüri Üyeleri

Prof. Dr. İclal Sema DİNÇER, Danışman
Yıldız Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. Zeynep Şirin ENLİL, Üye
Yıldız Teknik Üniversitesi

DOÇ. Dr. Oya AKIN, Üye
Yıldız Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. Binnur ÖKTEM ÜNSAL, Üye
Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi

DOÇ. Dr. Pelin Pınar GİRİTLİOĞLU, Üye
İstanbul Üniversitesi.

Danışmanım Prof. Dr. İclal Sema DİNÇER sorumluluğunda tarafımca hazırlanan HEGEMONYANIN KENT VE BİREY ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİ 2000 SONRASI SİNEMA YAPITLARI ÜZERİNDEN OKUMAK: İSTANBUL ÖRNEĞİ başlıklı çalışmada veri toplama ve veri kullanımında gerekli yasal izinleri aldığımı, diğer kaynaklardan aldığım bilgileri ana metin ve referanslarda eksiksiz gösterdiğimi, araştırma verilerine ve sonuçlarına ilişkin çarpıtma ve / veya sahtecilik yapmadığımı, çalışmam süresince bilimsel araştırma ve etik ilkelerine uygun davrandığımı beyan ederim. Beyanımın aksinin ispatı halinde her türlü yasal sonucu kabul ederim.

Burcu EYÜBOĞLU

İmza

Bu çalışma Yıldız Teknik Üniversitesi Bilimsel Araştırma Proje Koordinatörlüğü'nün herhangi bir projesi kapsamında yer almamış ve desteklenmemiştir.

Çok Değerli Hocalarıma, Babama, Kuymak' a, ve Aylin'e

TEŞEKKÜR

Bir sosyolog olarak disiplinler arası çalışmanın önemine ve bu çalışma biçiminin bilime kazandırdığı özgünlüğe inandım. Şehir Planlama Disiplininin içerisinde kent ve topluma ilişkin bir çalışma yapmak ve buna sinemanın gözü ile bakmak beni zorlayan ve bir o kadar da geliştiren bir deneyim oldu. Uzun bir yol olan doktora eğitimim süresince birikimine, sabrına, hoşgörüsüne, yapıcılığına her daim hayran olduğum, en stresli anlarımda dahi motive olmamı sağlayan tez danışmanım çok değerli Prof. Dr. İclal Sema DİNÇER' e, hiçbir mecburiyeti olmamasına rağmen en başından beri yanımda olan, sürekli eleştirel düşünmem için beni motive eden Prof. Dr. Ayşe Nur ÖKTEN'e, teşekkürlerin en büyüğünü sunmak isterim. Tez izleme sürecinde yapıcılığıyla ve birikimiyle hayran olduğum Prof. Dr. Zeynep Şirin ENLİL'e, tezimin tüm izleme süreçlerinde eleştirileriyle ve yönlendirmeleriyle tezin özgün konumuna gelmesinde büyük emek sahibi olan Prof. Dr. Binnur ÖKTEM ÜNSAL'a, yapıcılığı, bakış açısının zenginliğiyle ve tez savunma günümde bu sevincime ortak olan Doç. Dr. Oya AKIN' a, ve Doç. Dr. Pelin Pınar GİRİTLİOĞLU'na çok teşekkür ederim.

Hayattaki en büyük şanslarımdan biri, iyi ve kötü tüm anlarımda yanımda olan arkadaşım, dostum bir ablam olsa onu sevdiğim gibi severdim dediğim, çeviri kısmında büyük yardımları olan Aylin BEKTAŞ, çalışma yaşamımda inisiyatif alarak ve bana güvenerek arkamda olan, hayatımı kolaylaştıran Gökçe TOPYAY tezimin her aşamasında benimle beraber olan kedi kızım KUYMAK, beni sürekli arayıp oyun oynamaya çağıran, gelmediğimde telefonda türlü muziplikler yaparak enerjisi ile yanımda olan yeğenim Mira TUNCER, aileme ama en çok maddi manevi tüm imkânlarını zorlayarak hayatımı kolaylaştıran ve yanımda olan BABAM, bu tezin perde arkasındaki kahramanları olarak teşekkürü fazlasıyla hak edenler...

Burcu EYÜBOĞLU

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR	vi
KISALTMA LİSTESİ	xi
TABLO LİSTESİ	ix
ŞEKİL LİSTESİ.....	xii
ÖZET	xiii
ABSTRACT.....	xv
1 GİRİŞ.....	1
1.1-Tez Konusunun Seçimi ve Önemi	2
1.2- Tezin Amacı.....	7
1.3- Tezin Yöntemi	9
1.4- Tezin Bölümleri	12
2 KAPİTALİST KENTİN VE TOPLUMSAL SINIFLARIN DEĞİŞİMİ	15
2.1-Sanayileşme ve Değişen Üretim İlişkilerinin Dönüştürdüğü	16
Kent: Klasik Dönem Teorileri.....	16
2.3 Neoliberal Kentleşmeye Doğru: Eleştirel Kent Teorileri.....	25
2.4 Sermayenin Yeni Mekânsal Formu: Girişimci Kentler	30
3 İSTANBUL’UN SERMAYE EKSENİNDE DÖNÜŞÜMÜ.....	39
3.1-1980 Öncesindeki Mekânsal Müdahaleler ve İstanbul	40
3.2-1980’lerde Sermayenin Neo-liberal Sisteme Dönüşümü ve	43
İstanbul’daki İzi	43
3.3 21.Yüzyılda Sermayenin İstanbul’da Biçimlendirdiği.....	45
Kentleşme.....	45
3.4 Hayaller, Korku, Rıza, Baskı ve Şükür Gerilimindeki.....	50
Toplumsal Yaşam.....	50
4 SİNEMANIN GÖZÜNDEN 2000 SONRASI İSTANBUL.....	60
4.1-Sinemanın Toplumsal Olayları Araçsallaştırma Gücü	61
4.2- Eleştirel Söylem Analizi Yöntemi ve Seçilen Sinema.....	63
Eserlerinde Kullanımı	63
4.3-Kara Köpekler Havlarken: İstanbul’da AVM ve Rezidans	68
Işıltılı Hayallerin Arkasındaki Karanlık.....	68
4.4-) 11’e 10 Kala: Baskıya Direnmenin Bedeli: Yerinden Edilme	78
4.5- Zerre: Kentte Hayalleriyle Beraber Zerre Haline Gelen.....	86

Zeynep’in Hikâyesi	86
4.6-Babamın Kanatları: Şantiyede Kurulan Hayallerin Sonu Ölüm.....	95
4.7-Saf: Şantiyeye Dönmüş Fikirtepe’nin Sermaye Baskısına Rıza Gösteren ve Göstermeyenlerden Oluşan Safları	104
4.8- Dersaadet Apartmanı: Betona Dönmüş İstanbul’da Korkusuzların Yalnızlığı.....	114
SONUÇ	123
KAYNAKÇA.....	132
TEZDEN ÜRETİLMİŞ YAYINLAR.....	143

TABLO LİSTESİ

Tablo 2.1 Neo-liberal Kentleşmenin Yıkıcı ve Yaratıcı Uğrakları Tablosu.....	33
Tablo 2.1 Neo-liberal Kentleşmenin Yıkıcı ve Yaratıcı Uğrakları Tablosu (Devamı).....	34
Tablo 2.1 Neo-liberal Kentleşmenin Yıkıcı ve Yaratıcı Uğrakları Tablosu (Devamı).....	35
Tablo 2.1 Neo-liberal Kentleşmenin Yıkıcı ve Yaratıcı Uğrakları Tablosu (Devamı).....	36
Tablo 4.1 Kara Köpekler Havlarken Filmi Tablosu.....	68
Tablo 4.2 Kara Köpekler Havlarken Filminin Eleştirel Söylem Analizi Kullanılarak ve Theodore, Peck ve Brenner'in (Ş. Geniş. çev) (2012, ss.34-35), Neo-liberal Kentleşmenin Yıkıcı ve Yaratıcı Uğrakları Tablosu esas alınarak Makro ve Mikro Açılardan Analizi ve Yorumlanması.....	76
Tablo 4.2 Kara Köpekler Havlarken Filminin Eleştirel Söylem Analizi Kullanılarak ve Theodore, Peck ve Brenner'in (Ş. Geniş. çev) (2012, ss.34-35), Neo-liberal Kentleşmenin Yıkıcı ve Yaratıcı Uğrakları Tablosu esas alınarak Makro ve Mikro Açılardan Analizi ve Yorumlanması (Devamı).....	77
Tablo 4.3 11'e 10 Kala Filmi Tablosu.....	78
Tablo 4.4 11'10 Kala Filminin Eleştirel Söylem Analizi Kullanılarak ve Theodore, Peck ve Brenner'in (Ş. Geniş. çev) (2012, ss.34-35), Neo-liberal Kentleşmenin Yıkıcı ve Yaratıcı Uğrakları Tablosu esas alınarak Makro ve Mikro Açılardan Analizi ve Yorumlanması.....	84
Tablo 4.4 11'e 10 Kala Filminin Eleştirel Söylem Analizi Kullanılarak ve Theodore, Peck ve Brenner'in (Ş. Geniş. çev) (2012, ss.34-35), Neo-liberal Kentleşmenin Yıkıcı ve Yaratıcı Uğrakları Tablosu esas alınarak Makro ve Mikro Açılardan Analizi ve Yorumlanması (Devamı).....	85
Tablo 4.5 Zerre Filmi Tablosu.....	86
Tablo 4.6 Zerre Filminin Eleştirel Söylem Analizi Kullanılarak ve Theodore, Peck ve Brenner'in (Ş. Geniş. çev) (2012, ss.34-35), Neo-liberal Kentleşmenin Yıkıcı ve Yaratıcı Uğrakları Tablosu esas alınarak Makro ve Mikro Açılardan Analizi ve Yorumlanması.....	93
Tablo 4.6 Zerre Filminin Eleştirel Söylem Analizi Kullanılarak ve Theodore, Peck ve Brenner'in (Ş. Geniş. çev) (2012, ss.34-35), Neo-liberal Kentleşmenin Yıkıcı ve Yaratıcı Uğrakları Tablosu esas alınarak Makro ve Mikro Açılardan Analizi ve Yorumlanması (Devamı).....	94

Tablo 4.7 Babamın Kanatları Filmi Tablosu.....	95
Tablo 4.8 Babamın Kanatları Filminin Eleştirel Söylem Analizi Kullanılarak ve Theodore, Peck ve Brenner'in (Ş. Geniş. çev) (2012, ss.34-35), Neo-liberal Kentleşmenin Yıkıcı ve Yaratıcı Uğrakları Tablosu esas alınarak Makro ve Mikro Açılardan Analizi ve Yorumlanması.....	102
Tablo 4.8 Babamın Kanatları Filminin Eleştirel Söylem Analizi Kullanılarak ve Theodore, Peck ve Brenner'in (Ş. Geniş. çev) (2012, ss.34-35), Neo-liberal Kentleşmenin Yıkıcı ve Yaratıcı Uğrakları Tablosu esas alınarak Makro ve Mikro Açılardan Analizi ve Yorumlanması (Devamı).....	103
Tablo 4.9 Saf Filmi Tablosu.....	104
Tablo 4.10 Saf Filminin Theodore, Peck ve Brenner'in (Ş. Geniş. çev) (2012, ss.34-35), Neo-liberal Kentleşmenin Yıkıcı ve Yaratıcı Uğrakları Tablosunun Eleştirel Söylem Analizinin Makro ve Mikro Odaklarına Göre Yorumlanması.....	112
Tablo 4.10 Saf Filminin Eleştirel Söylem Analizi Kullanılarak ve Theodore, Peck ve Brenner'in (Ş. Geniş. çev) (2012, ss.34-35), Neo-liberal Kentleşmenin Yıkıcı ve Yaratıcı Uğrakları Tablosu esas alınarak Makro ve Mikro Açılardan Analizi ve Yorumlanması (Devamı).....	113
Tablo 4.11 Dersaadet Apartmanı Filmi Tablosu.....	114
Tablo 4.12 Dersaadet Apartmanı Filminin Eleştirel Söylem Analizi Kullanılarak ve Theodore, Peck ve Brenner'in (Ş. Geniş. çev) (2012, ss.34-35), Neo-liberal Kentleşmenin Yıkıcı ve Yaratıcı Uğrakları Tablosu esas alınarak Makro ve Mikro Açılardan Analizi ve Yorumlanması.....	121
Tablo 4.12 Dersaadet Apartmanı Filminin Eleştirel Söylem Analizi Kullanılarak ve Theodore, Peck ve Brenner'in (Ş. Geniş. çev) (2012, ss.34-35), Neo-liberal Kentleşmenin Yıkıcı ve Yaratıcı Uğrakları Tablosu esas alınarak Makro ve Mikro Açılardan Analizi ve Yorumlanması (Devamı).....	122
Tablo 5.1 Tez Çalışmasında Seçilen Sinema Eserlerinin İçerik Analizinde Öne Çıkan Kavramlar.....	128

KISALTMA LİSTESİ

TOKİ	Toplu Konut İdaresi
TMSF	Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
TÜPRAŞ	Türkiye Petrol Rafineleri Anonim Şirketi
AKP	Adalet ve Kalkınma Partisi
GSMH	Gayrisafi Milli Hâsıla
MKK	Milli Koruma Kanunu
BJK	Beşiktaş Jimnastik Kulübü
AVM	Alışveriş Merkezi
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
ANAP	Anavatan Partisi
ESA	Eleştirel Söylem Analizi
ESC	Eleştirel Söylem Çözümlemesi
ÇŞB	Çevre ve Şehircilik (ve İklim Değişikliği) Bakanlığı
İMP	İstanbul Metropolitan Planlama
MGK	Milli Güvenlik Kurulu
KHK	Kanun Hükmünde Kararname
OSB	Organize Sanayi Bölgesi
MB	Merkez Bankası
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
AKM	Atatürk Kültür Merkezi
İBB	İstanbul Büyükşehir Belediyesi
TCDD	Türkiye Devlet Demiryolları
NATO	Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 3.1	Gırgır Arşivinden (512) Karikatür, 27 Haziran 1982.....	51
Şekil 3.2	Faize Hücum Filmi Afiş, 1982.....	52
Şekil 3.3	Muhsin Bey Filmi Ekran Görüntüsü, 1987.....	53
Şekil 4.1	Kara Köpekler Havlarken Filmi Ekran Görüntüsü.....	70
Şekil 4.2	Kara Köpekler Havlarken Filmi Ekran Görüntüsü.....	71
Şekil 4.3	Kara Köpekler Havlarken Filmi Ekran Görüntüsü.....	73
Şekil 4.4	11'e 10 Kala Filmi Ekran Görüntüsü.....	80
Şekil 4.5	11'e 10 Kala Filmi Ekran Görüntüsü.....	82
Şekil 4.6	11'e 10 Kala Filmi Ekran Görüntüsü.....	83
Şekil 4.7	Zerre Filmine Ait Ekran Görüntüsü.....	88
Şekil 4.8	Zerre Filmine Ait Ekran Görüntüsü.....	90
Şekil 4.9	Zerre Filmine Ait Ekran Görüntüsü.....	92
Şekil 4.10	Babamın Kanatları Filmi Ekran Görüntüsü.....	97
Şekil 4.11	Babamın Kanatları Filmi Ekran Görüntüsü.....	99
Şekil 4.12	Babamın Kanatları Filmi Ekran Görüntüsü.....	101
Şekil 4.13	Saf Filmi Ekran Görüntüsü.....	107
Şekil 4.14	Saf Filmi Ekran Görüntüsü.....	108
Şekil 4.15	Saf Filmi Ekran Görüntüsü.....	110
Şekil 4.16	Dersaadet Apartmanı Filmi Ekran Görüntüsü.....	116
Şekil 4.17	Dersaadet Apartmanı Filmi Ekran Görüntüsü.....	117
Şekil 4.18	Dersaadet Apartmanı Filmi Ekran Görüntüsü.....	119

Hegemonyanın Kent ve Birey Üzerindeki Etkisini 2000 Sonrası Sinema Yapıtları Üzerinden Okumak: İstanbul Örneği

Burcu EYÜBOĞLU

Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı

Doktora Tezi

Danışman: Prof. Dr. İclal Sema DİNÇER

Bu tez, Neo-liberal politikalara paralel, 2000 sonrasında sermayenin kent mekânını projelendirerek yapılaşmaya ve dönüşüme açma yoluyla kurduğu hegemonyasının toplumsal ve birey üzerindeki etkisini İstanbul’u konu alan sinema eserlerini kullanarak analiz etmeyi amaçlamaktadır. İstanbul, gelişim ve kalkınma söylemleriyle birçok kentsel müdahalenin alanı olurken kentteki bireyin gündelik yaşamı eskisinden daha çok etkilenmektedir. Kentin dinamik biçimde ortaya çıkan formu, toplumsal ilişkilerin de formunu değiştirmekte ve bireyin gündelik yaşamında bu form(lar)a adaptasyon amacıyla farklı stratejiler geliştirmekte ve bir arada yaşama, hayatta kalma için kullanılan yöntemlerden alışkanlıklara ve değerlerine ilişkin her kavram değişime uğramaktadır. Bireyin kent ve diğer bireylerle bir akışkanlık ve döngüsellik içerisinde oluşan gündelik yaşamında, sermayenin kente müdahalesi ile eşitsizlik, yasadışılık ve güvencesizlik daha çok artmakta, bireyin bu durumlar ile mücadelesindeki bariyeri ve kendine ait çemberi de daralmaktadır. Bu bağlamda bireyin, kentin ortaya çıkardığı yeni formunda kendine bir yer bulabilmesi hatta hayatta kalabilmesi için gündelik yaşamındaki

deneyimlerinin detaylı biçimde açıklanması ve bunun içerisinde kentteki yapılaşmanın etkisinin etkili biçimde ortaya konulması gerekmektedir. Yorumlayıcı ve açıklayıcı özelliğinden dolayı güçlü bir araçsallaştırma etkisine sahip olan sinema ve seçilen altı tane film (eleştirel) söylem yöntemi ile analiz edilmiştir. Bu filmler 2000 sonrasında çekilen *Kara Köpekler Havlarken* (Mehmet Bahadır Er & Maryna Gorbach Er), *11'e 10 Kala* (Pelin Esmer), *Zerre* (Erdem Tepegöz), *Babamın Kanatları* (Kıvanç Sezer), *Saf* (Ali Vatansever) ve *Dersaadet Apartmanı*(Tankut Kılınç)'dır. Tez kapsamında incelenen sinema yapıtları, neo-liberalizmin varlığını İstanbul üzerine inşa etmesi, kentin kaynaklarını sermayenin gelişimi için kanalize etmesini ele almaktadır. Filmlerin analizi göstermiştir ki, kentteki birey gündelik yaşamının her saniyesinde devletin merkezi kurumlarından, yasalarına ve yerel yönetim organlarına kadar çok aktörlü yapısı ile karşı karşıyadır. Yenilik ve revizyon söylemiyle sürekli değişime uğrayan kent, yönetim erkinin dışında kalan sınıf (lar) için gittikçe zorlayıcı etkilere sahip olmaya başlamıştır. Bu da birey(ler)i sermayenin kenti kullanarak kurduğu hegemonya ile mücadele içerisine sokmuştur. İstanbul inşaat dayalı büyüme söyleminin üzerinde yükselirken, kalkınma ve güvenlik söylemleri öne çıkarılmış, bireyin yaşadığı yoksulluk ve şiddetin üstünü örtmüştür. Seçilen sinema eserleri, İstanbul'da ayakta kalmaya çalışan sınıfların kaygılarını yansıtmış olup kalkınmacı, girişimci söylemlerin her sınıf için aynı anlama gelmediğini kanıtlar niteliktedir.

Anahtar Kelimeler: Hegemonya, Sermaye, İnşaat Ekonomisi, Gündelik Yaşam,

Sinema

ABSTRACT

Reading the Effect on Hegemony on The City and The Individual Through The Works of After 2000 Cinema: The Case of Istanbul

Burcu EYÜBOĞLU

Department of City and Regional Planning

Doctor of Philosophy Thesis

Supervisor: Prof. Dr. İclal Sema DİNÇER

This thesis aims to analyze the impact of the hegemony established by the capital economy after 2000, parallel to neo-liberal policies, by projecting the urban space and opening it to structuring and transformation on society and the individual by using films about Istanbul. While Istanbul is the area of many urban interventions with new construction projects, the daily life of the individual in the city is affected more than before. The emerging dynamics of the city also changes the form of social relations and develops different strategies for adapting to this situation(s) in an individual's daily life. These changes directly affect and individual(s) daily coping strategies. Every concept related to habits and values from the methods used for coexistence and survival undergoes changes. The city's dynamically emerging form also changes the form of social relations and develops different strategies for adapting to this form(s) in an individual's daily life. One of the most important factors influencing a person's daily life is the daily interactions with the city, other individuals, inequality, insecurity. This complex situation is further aggravated

by the capital markets via new city developments plans. In this context, for an individual to survive in the new form the city has revealed. In order to explain the intricacies of an individual's daily survival struggles in the face of capital markets and new construction projects, cinema has proven effective tool. For this thesis, six films will analyzed by critical discourse analysis. These movies filmed in İstanbul are; Kara Köpekler Havlarken (Mehmet Bahadır Er & Maryna Gorbach Er), 11'e 10 Kala (Pelin Esmer), Zerre (Erdem Tepegöz), Babamın Kanatları (Kıvanç Sezer), Saf (Ali Vatansever) and Dersaadet Apartmanı (Tankut Kılınç), made after 2000. These films highlight neo-liberalism affects on cities, urban resources on investment of capital, and the individual day to day experiences and finally the interrelations between institution local government bodies. These films clearly showed that in İstanbul after 2000's the new urban development projects and the investment of capital don't have the same effect across different socio-economic classes. Finally, the construction discourses also examine poverty and violence in the new urban development interventions.

Keywords: Hegemony, Investment Capital, Construction Economy, Everyday Life, Cinema

1

GİRİŞ

Sermaye birikiminin yayılımı ve varlığı için kent mekânına her zamankinden daha yoğun biçimde nüfuz etmesi toplumun büyük kesiminde yoksulluğu, güvencesizliği, şiddeti beraberinde getirmektedir. Kentteki tüm kaynaklar yönetici sınıf tarafından sermaye faaliyetleri için seferber edilirken değişen tek şey kentin fiziksel formu değildir. Beraberinde toplumsal ilişkiler, bireyin yaşamı, alışkanlıkları ve değerleri de büyük yapısal değişiklikler geçirir. Yeni bir toplumsallığın inşası olarak da adlandırılabilir bu süreçte sermaye ve siyaset sınıfının oluşturduğu yönetim sınıfının dışındaki sınıflar için kentte yaşam daha zor bir alan haline gelmiştir. Çünkü kentteki projeler emek gücünü, istihdam yapısını, konut alanlarını, kamusal alanları değiştirmiştir. 2000 sonrasında Türkiye’de hızlı kentleşmenin, mega projelerin ve hatta kentlerdeki gelişim- kalkınma söyleminin eşdeğer tutulmasını anlamak adına İstanbul önemli bir laboratuvarıdır. Akademik yazında, neo-liberal ekonominin kentleri sürekli yenilenen, yıkılan bir mekânsal form devingenliğine sokarken aslında tüketim ve rant odaklı alanlar yaratmakta olduğu sıklıkla vurgulanmalıdır. Devletin merkezi ve yerel tüm yönetim organlarının bu amaca hizmet edecek biçimde bir dizi hukuki düzenlemeyle değişmiştir. Kentte meydana gelen değişim toplumsal bir değişim demektir ve en derin etki kuşkusuz birey üzerindeki etkidir. Bu bağlamda tezde, bireyin kentin ve kente yüklenen anlamın ve söylemin değişimine paralel biçimde yaşadığı dönüşüm gündelik yaşamdaki değişenler üzerinden ve sinemanın araçsallaştırma gücünden faydalanılarak açıklanmaya çalışılacaktır. Özetle, teknolojinin gelişimi, ekonomik yatırım kanallarının kent mekânına daha yoğun biçimde yönelmesi, kenti her birey için eşit bir hale getirme amacı taşımadığı gibi, diğer taraf olarak sermaye ve siyasetteki yönetici sınıf için karlı alan olmaktadır. Sinemanın gücünü kullanarak ve bunu söylem çözümlemesi ile analiz etmek konunun gündelik yaşamdaki boyutunu ortaya koyarken, kentin yeni mekânsal ve toplumsal formunun daha detaylı biçimde anlaşılmasını sağlayacaktır.

1.1 Tez Konusunun Seçimi ve Önemi

Tarihteki büyük kırılmalara, toplumsal isyanlara hatta savaşlara bakıldığında kentlerde meydana gelen gelişmelerin bu olayları hazırlayan etmenlerden biri olduğu görülür. Herhangi bir kentin anıtlarına, simge mekânlarına, meydanlarına, kamusal alanlarına, peyzajına hatta heykellerine bakıldığında bunların hepsi toplumsal olayların ürünü ve belleği olarak kültürel nesne ve sanat yapıtı olarak adlandırılrsa da içerisinde bulunan dönemin ideolojisini gösterdiği kadar bir hegemonyayı da ispatlar niteliktedir. 16. Yüzyılda Papa'nın, Roma'da oradan oraya taşıdığı dikilitaşları hegemonyanın dini boyutunu temsil ederken, 20. yy'da aynı yapıları Mussolini'nin kentin meydanları olmak üzere birçok yere peşinden taşıması politik hegemonyasını ortaya koyması olarak okunur. 16. Ve 20.yy örneğinden günümüze gelene kadar köprünün altından çok sular akmış olsa da kentler bu sanat yapıtlarıyla siyasi ve kültürel bir hegemonyanın ürünü olarak gerek kendisi gerek üzerindeki yapıtlarıyla simgelenmektedirler (Çınar, 2005, s. 117). Hegemonya ve mekân ilişkisi olarak *Lefebvre* (2014, s.288), egemenliğin ve hegemonyanın kurulurken mekânın fonksiyonunu atlamamak gerektiğini hatta mekânın kendisinin bizzat egemenlik ve hegemonya anlamına gelebileceğini belirtir. Mekân, toplumsal, siyasi ve ekonomik anlamda bir şiddet ve baskının uygulama alanı olmasının yanında kendisi de şiddet tarafından oluşturulmuş bir alandır. 16. yüzyılın birikim gelişmelerine bakıldığında prenslikler, krallıklar, kasaba ve şehirlere kadar birçok idari ve siyasi yapının ilk değişim odağı mekânsal olmuştur. Egemen olmak, askeri olarak mekânda yayılmakla hatta talanla mümkün olmaktadır. Mekândaki bu yayılmanın altında da teknik, ekonomik, toplumsal ve demografik imkânların dönüşümü ve birikimi vardır. V. Charles'in Habsburglar İmparatorluğu, Napolyon'un Çarların ardından imparatorluk kurması, Bismarck'ın Alman İmparatorluğu'na varana kadar hepsi emperyalizm öncesi dönemde mekânı denetleyemedikleri için parçalanmış süreçlere örnektir ki bu da Lefebvre'nin iddia ettiği, mekânın kendisinin şiddet unsuru olması olarak da okunabilir.

Günümüzde ise askeri başarıların yerini sermaye aktivitelerinin kentlerdeki nüfuzu almıştır demek çok da abartılı bir ifade olmaz. Diğer bir ifade şekliyle, kentler küresel dünyada üstlendikleri roller ve sermaye faaliyetleri içindeki ağırlıklarından dolayı daha dinamik ve stratejik bir konuma gelmiş olmaları sebebiyle askeri güç kadar baskındır. Günümüze yaklaşırken 1980'li ve 2000'li

yılların başına ayrı parantezler açmak gerekir. Neo-liberal piyasa ve birikimin temellerinin atıldığı 1980'lerden günümüze kentler, sermaye faaliyetlerinin içerisinde ekonomik, toplumsal, kültürel hatta psikolojik anlamda hegemonya kurmanın başat aktörü konumuna gelmiş ve çok aktörlü, muğlak bir dinamizm içerisinde yoğrulmuşlardır. Küresel dünya dinamiklerinin ve kazançlarının gerisinde kalmak istemeyen ülkeler kentleri ön plana çıkarmış kentler arasında bir yarış başlamıştır. Türkiye'nin neo-liberal birikim rejimlerinin deneyimlenmesi sürecinde ise 2000 sonrası önemli bir dönemdir. Çünkü kent mekânını kullanarak, adım adım inşa edilen baskın bir sermaye hegemonyası vardır. 2001 krizinin ve koalisyonlu çok sesli bir dönemin akabinde tek başına iktidar olan Adalet ve Kalkınma Partisi, önceki siyasi atmosferin negatif tüm unsurlarını lehine çevirmiş ve siyasi anlamda farklı sesleri de bastırarak kendisi tek aktör, tek ses durumuna gelmiştir. Dönemin başlangıcı olarak sermaye alanındaki gelişmelere bakıldığında, bir taraftan Tüpraş, Telekom, Tekel gibi kurumları özelleştirme, Erdemir hazine arazilerinin satışı gibi devlet kaynaklarını sermaye tarafına aktarması olarak kendini gösterirken diğer taraftan TOKİ, TMSF, belediyeler, özel idareleri gibi hem merkezi hem yerel kurumları hukuki ve idari biçimde dönüştürerek tarım enerji ve kentsel rantlar konusunda yetkili kıldığı süreci başlatmıştır (Boratav, 2012, ss.202-203). Bu dönemi sermayenin yapısal alanda dönüşümünün ilk evresi olarak kabul edip hukuki, idari ve ekonomik anlamda yapılan gelişmeleri takip ederek ilerlemek mekân üzerinden kurulan hegemonyayı hazırlayan unsurları daha net ve sistematik biçimde gösterecektir.

Küresel sermayenin dışarısında kalmak istemeyen Türkiye'de de kentler özellikle İstanbul, sermayenin ve siyasetin kurduğu hegemonyanın söylemlerinin açıkça gözlemlenebilmesiyle ayrı bir öneme sahiptir. 2000 sonrasında iktidarın mekâna yönelmesinin birçok sebebi vardır. İnşaat sektörü tam bu noktada ekonomik olarak uygulama alanının geniş olması, güçlü geri dönüş etkisine sahip, iktidarın siyasi hegemonyası için popülist ve kitlesel destek oluşturmamasından dolayı öne çıkmıştır. Ayrıca kısa dönemli de olsa finans alanında getiri sağlaması ve sektörün rant getirisinin reel ücret kaybının telafisi olması gibi avantajları da vardır (Balaban, 2017, s.29). Bu doğrultuda, İstanbul, sermaye ve siyasi iktidarın büyük ölçekli projeler geliştirerek rant ve kar hedefli biçimde yapıyı çevreyi yeniden düzenlemeye giriştiği platform kimliğini kazanmaya başlamıştır. İstanbul'un kıyı

bölgelerinde Kültür ve Turizm Bakanlığı, konut alanları ve AVM'ler başta olmak üzere tüketim alanlarında TOKİ ve kentsel dönüşüm alanlarında hem TOKİ hem belediyelerin yetkili kılındığı bir görev paylaşımı yapılmıştır. Kamu kuruluşları ve sermaye ortaklığında kamu arazileri başta olmak üzere kentin birçok alanı projelendirilerek sermayeye katkı sunmaya başlamıştı (Penpecioglu, 2017, ss.174-175). 2000 sonrasındaki siyasi iktidarın kentlere yoğun biçimde yönelmesi, kalkınma ve gelişim söylemini inşaat ekonomisi üzerine inşa etmiş olması iki gerçekliğe tezahür etmiştir. İlki, kentsel projelerin yapılı çevre üzerinden hızlı biçimde projelendirilmesi (1 milyar metrekare inşaat ruhsatı) ve bunun yanında bu projelerin üreticisi olan sermaye grubuna vergi muafiyetleri başta olmak üzere çeşitli avantajlar sağlanması sermaye birikimi konusunda güçlü bir sınıf ve dışındakiler olarak sınıflar çıkarmasıdır. İkincisi ise, kentteki projelerin ekonomik getiri olarak hızlı sonuç verme özelliğine sahip olması, fiziksel çevrenin ve doğal kaynakların tahribi, mekân metalaşması gibi fiziksel etkilerdir (Çavuşoğlu, 2017,s.87). İdari ve hukuki anlamda da sermaye lehine büyük yapısal değişiklikler gerçekleşmiştir. 2003'ten 2013'e kadar kapsamı 29 kez, çeşitli maddeler ve başlıklarda toplamda 100'den fazla değişikliğin yapıldığı ihale yasası (Buğra ve Savaşkan, 2021, s.126), esasında siyasetçilerin sermaye birikim süreçlerinde hem katılımlarına hem de müdahalelerine zemin hazırlama anlamı taşıyordu (a.g.e.s129).

1980'li yıllarda başlayıp 2000'lerden sonra iyice yerini sağlamlaştıran neo-liberal politikalar İstanbul'u inşaat sektörünün şantiye alanı haline getirmiştir. 2000 sonrası için söylenebilecek diğer önemli bir durum, 2000'li yılların başında uygulanan politikaların kentsel ve toplumsal olarak etkisinin 2010'lu yıllardan itibaren daha görünür ve hissedilir olmasıdır. Diğer bir etmen ise, siyasetin temel söylemlerinde kentin çokça yer bulmasıdır. Burada, kentteki büyük projelerin, gündelik yaşam üzerinde metalaştırıcı ve yabancılaştırıcı etkilerine rağmen toplumun geniş kesimi tarafından kabul görmesi yasa ile olduğu kadar rıza ve zorlamalar ile de alakalıdır (Penpecioglu, 2013, s.100). Sermayenin kentteki hegemonyasının, yıkıcı ya da yapıcı olsun en büyük etkisi toplumsal yapı üzerindeki etkisidir. Çünkü hegemonya ilk olarak bireyin algısı ve davranışlarında inşa edilir. Bu noktada rıza göstermek kavramı, tıpkı kitap okuyan her bireyin sahip olduğu deneyimle o kitabı okuyarak imgeleştirmesi gibi bir durumdur. Daha açık

haliyle, birey, toplumun hangi sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel katmanından gelirse rıza göstermesi, rıza direnci, ya da doğrudan kabul etmesi, kırılğanlığını da ona göre belirlenmektedir. Burada Gramsci'ye bir parantez açmak hegemonyanın toplumsal yaşam, sermaye ve siyaset denkleminde nasıl sürekli kılındığını anlamaya yardım edecektir. Devlet mekanizmasını belli bir toplumsal grubun/sınıfın ekonomik ve mesleki çıkarlarının savunulması ve tesis edilmesi aracı olarak gören Gramsci, hegemonya kavramının kurulmasını ise egemen grupların ve bu grupların dışında kalan sivil toplumun etkileşimine ve uzlaşmasına bağlar. Denilebilir ki, siyasal ve ekonomik hedeflerin gerçekleşmesi için bir baskı kaba kuvvetten ziyade yönetici sınıfın dışındaki sınıfa da bir irade alanı vermesi gerektiğidir (Antonietta Macciocchi, 1997, s.48). Sermaye faaliyetleri, devletin içerisinde hukuk eliyle eskisinden daha korunaklı hale gelmiştir ve bu da siyasi mekanizmanın daha çok sermaye taraflı olması ve buna bağlı olarak yoksullukla mücadele başlığından ve sosyal refah uygulamalarında kan kaybının söz konusu olması demektir. Bu durum toplumun eşitsiz durumlara karşı direncinin daha kırılğan hale gelmesi ve rıza göstermesini de daha kolay bir zemine taşımıştır. Sermaye ve siyaset güdümünde kurulan hegemonya bireylerin yaşam alanından, çalışma alanına hatta boş zaman alanına kadar birçok alanda kendini hissettirmiştir. Çalışan kesim için en temel hakkı ve amacı olan istihdamda süreklilik ve çıkarlarının korunması belli aktörlerle belli ilişkiler üzerinden tavizler karşılığı ile sağlanır ya da korunur olmaya başlamıştır. Devlet kaynaklı ya da devlet dışı yardımlaşma ağları, dernekleri kendi yerine getirmesi gereken görevlerde yetkili kılarken, bu ağların çoğu da dini temelli ağlar olarak ortaya çıkması (Hoşgör, 2014, ss.318-319) buna örnektir.

Siyasi mekanizmanın kendisinin veya dolaylı olarak çeşitli ağlar yoluyla toplumsal yapıya ve ekonomik aktivitelere müdahalesi, sermayenin ve siyasetin kurduğu hegemonyanın yanında kültürel bir hegemonyadan da bahsetmenin mümkün olduğunu bize gösterir. Sermaye faaliyetlerinin içerisinde yatırımlar, ihaleler, projelerin başlığında iktidar ve iktidara yakın sınıflar aktarımının her zamankinden daha fazla olması kaynakların eşit dağılımına engeldir. Bu noktada adaletsizlik, kaynakların dağıtımı noktasında iletişimden, yönetişime her alanda ortaya çıkmış, hegemonyayı korumak adına otoriterliğini şovenizm boyutuna iletirirken kendi kitlesi ve dışındaki kitle arasındaki işbirliği, iletişim daha da

çıkmaza girmişti (Buğra ve Savaşkan, 2021, ss.314-315). Burada rıza kavramına tekrar dönülecek olursa sermayenin kentte ortaya koydukları ya da koymak için vaat ettikleri ile siyasetin kontrolörlüğü ve dağıtıcılığının oluşturduğu grubun dışındakiler için yine kenti kullanarak, projelere ve projelerin yapıldığı ağlara dâhil olarak ayakta kalma ya yerinden edilerek ya da dışlanarak kendi başına kalma durumu ortaya çıkar. Bu da tam anlamıyla Gramsci'nin dikkat çektiği, toplumsal ekonomik ve politik bir yapısal çerçeve içerisinde sistematik biçimde birbirine bağlı olmaktır. Yönetim erkinin dışında kalan kitle için kentte yaşamak gittikçe zorlaşmaktadır. Kentin meta haline gelmesi ve sermayenin bölüşümünde ve dağıtımında yer alamayan kitleler için barınmadan istihdama ve kamusal alanları kullanıma başta olmak üzere birçok alanda kısıtlılıklar olarak ortaya çıkmaktadır.

Kentte meydana gelen toplumsal, fiziksel, ekonomik değişimler birçok farklı araştırma metodolojisiyle incelenip ölçülebilir. Tüketim odaklı mekânların sayısı, yapılan büyük finans ve alışveriş merkezleri ve istihdam ilişkisi, kentin ekolojik dengesi, istihdam ve inşaat ilişkisi, kentin silüeti, şantiyeler –iş kazaları, inşaat sektörü ve kayırmacı ilişkiler gibi kavramlar öne çıkmaktadır. Bu kavramların bu kadar görünür olması ile sermayenin inşaat aracılığıyla hem kentte hem de toplumsal yaşamda ve siyasi mekanizmadaki her geçen gün büyüyen ve güçlenen fonksiyonunun neden olduğu söylenebilir. Her başlıkta kapsamlı birçok çalışma olmasına, tez çalışmasında da hepsinden faydalanılmasına ve birçok okuma yapılmıştır. Hegemonyanın birey ve kent üzerindeki etkisini ve hegemonyanın kullandığı araçlarla mücadeleyi gündelik yaşamı üzerinden görebileceğimiz alan sinemadır. Bireyin diğer bireylerle, kurumlarla ve kentle kurduğu ilişki çok karmaşık bir alan olduğu kadar detaylı bir incelenmeyi gerektirir. Çünkü toplumsal yaşamda her bireyin deneyimi kendi özgünlüğüne sahiptir. Sermayenin çok baskın biçimde mekânsal projelere yönelmesi gündelik hayat içerisindeki birçok karşılaşma anı-alanı, iş-ev ulaşım ağı, sosyal zaman mekânı, iş arama stratejileri, boş zaman aktivitelerinin hepsini kentteki projelere adapte olabilmek için bireyin zihninde dönüştürmüştür. Saha çalışmaları birçok gözlem yapmamızı, anlık-dönemlik genelleştirmelere fırsat sağlarken sinema etki, duygu ve hikayeleştirme konusunda daha etkili bir inceleme aracıdır. Sinema konusu, tarzı ve tekniği ne olursa olsun, hangi dönemi ve olayı ele alırsa alsın kurgusal içeriğinden sebep bir mekâna, zamana ve imgelere, seslere sahip olmasından dolayı duygularla aktarma

konusunda daha etkilidir. Bireyi içine katarak içselleştirme imkânı vermesi de bunda etkindir. Eğer akademik bir çalışmanın içerisinde ya da özel bir ilgi alanına sahip değilsek gündelik yaşamda karşılaştığımız birçok olguya yoğunlaşmadan yolumuza devam ederiz. Sinema bu noktada izleyene sağladığı gerçeklik izlenimi ile kentte yaşanan fiziksel ve toplumsal dönüşümü en ince detayına kadar verebilme özelliğine sahiptir ki bu da tezin içeriği olan konunun ve inceleme aracının önemini ve etkisini göstermektedir. Sinemanın içerisinde bulunduğu toplumdan beslenen, kentteki gelişmeleri gösteren, toplumdaki, kentteki ve siyasetteki gelişmelere paralel bir araç olarak tez çalışmasında kullanılması, sermayenin kentte ve toplumsal yaşamda kurduğu hegemonyanın en küçük alanlara nüfuz edebildiğini göstermesi kadar, sinemanın kent ve toplumun dönüşen yaşamının daha görünür biçimde konu olabileceğini de destekler.

1.2 Tezin Amacı

1980'lerde başlayan 2000 sonrasında ivmesini daha da artıran neo-liberal ekonominin etkisindeki kentlerin toplumu, siyaseti ve ekonomik aktiviteleri yönetme konusunda önemi büyüktür. Çünkü yeni birikim rejiminin kendini ürettiği yerler kentlerdir ve merkezi devletten, yerel yönetimlere, hukuktan, konut ve ticari alanlara kadar kenti rekabet edebilecek konuma hazırlamaktadır. Bunun asıl amacı kente sermayeyi çekmektir. Neo-liberal dönem, sermayenin kendini var etmesi için eskisinden daha çok kentlere ihtiyaç duyduğu bir dönemdir. Üretim nesnesi haline gelmiş bir kent vardır ve yeni mekânlara, yeni meydanlara, yeni konut ve ticaret alanlarına, yeni işgücüne, yeni topluma ve yeni yaşam şekillerine ihtiyaç duymaktadır. Kent yeni birikimin proje alanıdır. Hegemonya bir yönetim kavramı olarak siyasaldır, kültürel, ekonomiktir ve psikolojiktir. Bunu yaparken toplumsal yaşamın her alanına müdahale ederek ve algı yaratarak yapar. Toplumun farklı sınıfları arasında denge kurarak ve ortak bir paydada eşitleyerek bunu yapması beklenir. Ne var ki yeni neo-liberal piyasa realitesi toplumu ve kenti rekabet edebilecek düzeyde ve akışkanlıkta sabitleyerek bireyin ve toplumsal yaşamın buna kendiliğinden adapte olabilmesini bekler. Bu noktada, kalkınma söylemi kentler üzerinden inşa edilirken bu kalkınmanın kentin her alanı için eşit planlanıp planlanmadığı başta olmak üzere kentteki tüm sınıflarının değişen konumu incelenmelidir. Kentteki projelerin ve yapılaşmaların önünü açan ve

hazırlayan siyasetin sermaye faaliyetleri içerisindeki ağırlığı da yerel yönetimler, yasalar, yeni istihdam alanları başlığında incelenmelidir. Bu bağlamda, 2000 sonrasında İstanbul'a yapılan müdahalelerde, sermayenin hareketliliğini ve rekabet edebilirliğinin hazırlanması için devletin, TOKİ ve Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı gibi kurumlarının idari ve hukuki düzenlemelerle yapısal dönüşümler geçirmiştir. Diğer taraftan ise birçok kamusal alan ve yeşil alanların yapılaşmaya açılması, metalaşması gibi mekânsal etkisi olan bir yönü de vardır. Bunlara ek olarak toplumsal etkileri olan bir tarafı vardır ki mülksüzleşmeden, yerinden edilmeye, kentin yeni formunun değişen emek gücüne ihtiyaç duyması ve kent merkezlerinin finans ve teknoloji odaklı bir işgücünün alanı olmasından dolayı işyerlerini kaybeden kitlelerin kentteki durumlarıdır.

Özetle, sermayenin kentte neo-liberal birikim stratejilerine paralel karını maksimize edecek biçimde yeniden yapılanma projelerine yönelmesiyle mekânsal ilişkilerdeki tahrip etme yönündeki dönüştürücü etkinin bireydeki ve kentteki etkisinin ortaya konması ve açıklanması önem taşımaktadır. Bu doğrultuda sorulması gereken en temel soru olarak;

Neo-liberal birikim rejiminin kentsel alandaki yapılanması nasıl bir kent ve toplumsal yaşam ortaya çıkarmıştır? Bunun toplumsal, bireysel ve mekânsal etkileri 2000 sonrası İstanbul'unda sinema eserlerinde görünür olmuş mudur?

Tezin ana sorusu iken bu soruyu destekleyecek ve detaylandırarak alt sorular ise;

1- Literatürde yer alan ve İstanbul'da yaşanmakta olan sermayenin kent mekânına yönelişini kolaylaştırmak üzere devletin merkezi ve yerel yönetim organlarının hukuki, idari ve siyasal yapısında gerçekleştirdiği değişiklikler 2000 sonrası sinema filmlerinde nasıl ele alınmaktadır?

2-Siyaset mekanizması tarafından desteklenen sermayenin, İstanbul kent mekânında kurduğu hegemonya, bireyin gündelik yaşamdaki sosyal ilişkilerinden, kentte var olmak için mücadele stratejilerine varana kadar nasıl bir değişim yaratmıştır ve sinema filmleri bunu nasıl işlemiştir?

Şeklinde sıralanabilir.

1.3 Tezin Yöntemi

Tez çalışması kapsamında 1000'e yakın sinema eseri incelenmiştir. Dünyada ve Türkiye'deki konuyla ilgili olabilecek örnekler ön plana çıkmıştır. Bir literatür taraması olan bu ön çalışma tez yazılırken sinema eserleri ile dönemin arasındaki bağı anlama ve analiz etme konusunda önemli pratiklikler kazandırmıştır. Bunun yanında sinema eserlerinde işlenen konu ve dönem arasında paralellikler olması yapılacak olan tezin temsil, doğrulanabilir, genellenebilir olmasına da katkı sunmuştur. Tezde eserlerin seçimi yapılırken amaca yönelik örneklem seçimi yapılmıştır. Bu yöntemin tercih edilmesine yönlendiren etmenlerin başında, 1980'lerden itibaren Türkiye'de sinemanın toplumsal sorunları filmin türü ne olursa olsun konu edinmeye daha eğilimli olması yatmaktadır. Yani piyasa ilişkilerinin, ortaya çıkan sermaye gruplarının, göçün, bireylerin kentle bütünleşmemiş, yabancılaşmış olma durumları sıkça kamera kadrılarına girmiştir. Amaca yönelik örneklem uygulanarak seçilen eserler, kentte hızlı biçimde yapılaşan sermaye odaklı hegemonyanın, kentteki, bireydeki ve toplumsal yaşamdaki etkisini incelemeye fırsat vermiş olduğu görülmüştür.

Tez çalışmasında araştırma yöntemi olarak eleştirel söylem analizine başvurulmuştur. Eleştirel söylem analizi siyaset ve iletişim bilimleri çalışmalarında sinema eserlerinin, siyasetçilerin konuşmalarının, haber metinlerinin incelenmesinde sıkça başvurulan bir yöntemdir. Birçok kuramcı tarafından farklı disiplinler bakış açılarıyla ele alınmıştır. Toplumsal yaşamdaki tüm çelişki, eşitsizlik, uyumsuzluk, geçici görünüş durumlarının bir forma ve amaca uygun olarak ifade edilmesi ve tanımlanması anlamına gelen söylem, 'amaç' a uygunluk etrafında bir ifade kazandırma durumudur ve temel olarak söyleme bakmak demek aslında içerisinde hangi kavramları barındırdığını ve hangilerinin yerine geçtiğini gösteren bir kavramdır (Foucault, 2019,s.193). İdeolojik bir gerçekliği inşa etme yöntemi olan söylem, bir haber içerisinde yer alabildiği gibi yıllarca iktidarda istikrarlı bir şekilde kalan bir siyasi partinin de içerisinde olabilir, bir ticari kuruluşun billboardlarının içerisinde de. Yeni toplumsal oluşumların zeminini kolaylaştıran bir şekilde katkı sunacağı gibi tamamen karşısında zorlayıcı bir hal de olabilir. Burada söylem için söylenilebilecek en açık tanımlama bir doğru ya da yanlışla ulaşmaktan çok ortaya konulan söylem (ler) ile toplumsal yaşamda

ulaşılması gereken amaçlar kümesi olduğudur. Söylemi analiz ederken ne çıkarılan kavramları mercek altına almak da altında yatan gerçekliği göstereceğidir.

Söylem analizi, söylem olan nesnenin içerisindeki gizli ve/veya açık ideolojik, siyasal, kültürel hegemonik unsurları analiz ederek açığa çıkarma amacı taşır. Filmin bir sanat dalı olarak gerçekliğin kurmacasını yaparak izleyici/bireylerde anlam oluşturmasından dolayı (Diken ve Lautsen, 2014, s.28) sahip olduğu gücü tez çalışmasında bir araç olarak kullanmak, incelenen eserlerdeki grsel, metin tüm öğeleri analiz ederek bulgular yorumlanmasına imkân verecektir. Sinema ve kent birbirini besleyen iki alandır ve kente ve kentleşmeye ait birçok olgu açık ya da dolaylı yollardan sinema eserlerinde kendine yer bulabilir. Sinema eserlerinin incelenmesinde (eleştirel) söylem analizini kullanmak gerçek olarak kabul edilen, doğru olarak kabul edilen değerlerin altındaki realiteleri, bu realitelerin kültürel ve tarihsel oluşumunu anlamaya katkı sunar. Teun A. Van Dijk'in (1993, s.254), söylemi, bir bireyin, kavramın, sistemin başkalarının üzerindeki eylemsel ya da bilişsel olsun güç kullanarak, zihinlerini ve davranışlarını etkilemesi olarak tanımlar. Söylem maniplatiftir ama açık değildir. Gündelik yaşamdaki metinler, sözler ve aksiyonların hepsi söylem değeri taşıyabilir. Söylem biliş ve etki yoluyla kabul edilebilir, canlandırılabilir ve yeniden üretilen olmaktır. Çalışmada (eleştirel) söylem analizinin kullanılması, haber metinlerinin ideolojik zmlemesi için geliştirilmiş (Van Dijk, 1988, ss.26-27) olan analizini makro ve mikro analizler¹ olarak ikiye bölmüştür. Her türlü ses, kelime, kalıp cmler, konuşmalar mikro analiz kısmı içerisindeyken tüm bunların anlamlı olabilmesi için olması gereken anlamsal st yapı ise makro analizdir. Bu bir anlamda makro ve mikro odakların birbirine referans ile analizidir. Bu bağlamda makro analiz kısmında, filmin temel anlatısını, karakterleri, filmin olay örgüsünün ilerlediği mekânı, karakterleri, karakterlerin olaylarla ilişkilerinin anlatılmasını içeren kısımdır. Mikro kısım ise bu noktada filmin sesi, müziği, karakterlerin cümleleri, sözleri ve sahnelerin kullanımı oluşturulması üzerinden çözümlemeye olanak veren

1-Zor, L. (2017, Mayıs-Haziran). Van Dijk' in Eleştirel Söylem Analizinin Sinema Filmlerine Uygulanması ve Kazakistan Sinemasından rnek Bir Film zmlemesi: Stalin'e Hediye. Akademik Bakış Dergisi-Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-dergisi(61), 877-899) .ss:881-882. Van Dijk' in eleştirel söylem çözümlemesinin sinema filmlerine uyarlanması rneği incelenmiştir. Özer, . (2020). 'Eleştirel Haber Araştırmaları: Eleştirel Söylem zmlemesi, Britanya Kültürel alışmaları için Bir Yöntem Midir?', Smac, 1(1), s. 28-67.ss:41-42 makalesinde Van Dijk' in haber metinleri üzerinden şemalaştırdığı temel makro-mikro zmlemesi tezin araştırma kapsamında incelenmiştir.

kısımdır. Görüntü, ses olarak bir bütün olarak ana çerçeve olarak tespit edilen kent mekânının bireyin yaşamındaki ile filmin künyesi ve konusu araştırma çerçevesinde detaylandırılarak aktörler, roller, konu, mekân seçimi, senaryo tezin konusu detaylandırılacaktır. Eleştirel söylem çözümlemesinden yola çıkarak her film için makro analiz ve mikro analiz odakları bir bütünlük içerisinde birbirlerine referansla sunulacaktır. Bunun yanında filmde temel gösterge bilimsel analiz unsurları da kullanılacaktır. En temel haliyle Metz' in (2012, s.96), simgeleri kullanması üzerinden yola çıkılarak sinemanın kendi göstergebilimi içerisindeki temel anlam ve yan anlam kavramları seçilen eserlere uyarlanarak analiz edilecektir. Temelde iç içe geçmiş kavramlar olan temel anlam ve yan anlam başlıkları filmin içerisindeki gösteren ve gösterilen ile ortaya çıkan düşünce eleştirel söylem çözümlemesinin görsellik kısmını oluşturmaktadır. Böylelikle metaforlar, simgeler, karşıtlıklar gizlenen anlamlar, mesajlar görsellik üzerinden daha detaylı açıklanabilecektir.

Tezin yöntemine ilişkin olarak söylenilebilecek diğer önemli unsur ise Theodore, Peck ve Brenner Ş.Geniş (çev.) (2012, ss.34-35) (Bkz Tablo 2.1) (Bkz ss.50-51-52-53), tablosunun beş madde olarak oluşturulmuş sadeleşmiş versiyonu (Bkz ss.91-92,99-100, 108-109, 117-118, 127-128, 136-137) her film ayrı ayrı yerleştirilerek eleştirel söylem çözümlemesinin makro ve mikro odakları detaylandırılmıştır. Theodore, Peck ve Brenner Ş.Geniş (çev.) (2012, ss.34-35) çalışmasındaki başlıklar analiz edilip beş temel başlık olarak yeniden oluşturulmuştur. Bu beş madde;

Devlet Kurumlarının Yapısının Değiştirmesi

Bölgesel Kalkınmaya Müdahale

Yerel Yönetimlerin Kurumsal Yapısına Müdahale

Emek Piyasalarına Müdahale

Kentsel Formun ve Kentsel Sivil Toplumun Yapısına Müdahale

olarak hazırlanmıştır. Ayrıca, bu beş temel maddenin

Dönüştürdüğü Alanlar ve Araçları ve Kentteki Yansıması

başlıklarıyla keşifini analiz edilecek olup Eleştirel Söylem çözümlemesinin her film için makro ve mikro bir analiz daha yapılacak olup filmlerdeki yansımaları detaylandırılacaktır.

1.4 Tezin Bölümleri

Tez çalışması beş temel bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında teze ilişkin genel bilgilendirme, tezin kaç bölüme ayrıldığı, tezin amacı, önemi, özgünlüğü ve akademik çalışmalara sunacağı katkı detaylı biçimde anlatılmaktadır. Teze ilişkin olarak en önemli bölümlerden biri olan *Giriş* bölümünde tezin yöntemi ve yöntemin dayandığı kuramlar detaylı biçimde ele alınacak olup teze ilişkin bir haritalandırma anlamı taşımaktadır. Burada, İstanbul'un 2000 sonrasındaki neo-liberal piyasa deneyimi tezin ana konusu olup, kent ve birey üzerinde gündelik yaşamlarından yola çıkarak etkilenme şekillerini analiz ederken kullanılacak araç olan sinemanın yöntemi de anlatılmaktadır. Bu bağlamda, tezin yoğun ve kısa bir özeti anlamı taşıyan bu bölüm, tezin amacından başlayarak akademik yazında hangi boşluğu doldurmaya katkı sunacağının da bir girişi anlamı taşımaktadır.

Tezin ikinci kısmı '*Kapitalist Kentin ve Toplumsal Sınıfların Değişimi*' dir. Bu bölümde, tezin kuramsal boyutu derinleştirilecektir. Kent kavramının tarihsel süreçte sermaye faaliyetlerinin gelişimine paralel biçimde bir hegemonya oluşturma aracı haline gelmesi detaylandırılacaktır. Sanayileşme dönemi zamansal anlamda başlangıç çizgisi olarak kabul edilerek üretim ilişkilerinin değişimine bağlı olarak kentin değişimi ve kentin kapitalizmin gelişiminde siyasi ve ekonomik anlamda bir hegemonya kurmanın aracı olarak kullanılması açıklanacaktır. Aynı zamanda klasik kuramcılarının dönemin toplumsal ve kentsel gelişmelere paralel biçimde kuramlarını ortaya koyduğu dönem olması sebebiyle iç içe geçmiş biçimde anlatılacaktır. Temel olarak Marksizm'in kentleşmeye ilişkin olarak ortaya koymuş olduğu tanımlamalar ile başlayacak olup Chicago Okulu'nun bitimine kadar olan dönemi bir alt başlık olarak çalışılacaktır. Sanayileşme dönemi başlama noktası olarak kabul edilse de sanayileşme öncesi dönem hatta daha eski dönemlerdeki kentleşme ve ticari-ekonomik aktiviteler arasındaki ilişkiler de kısaca özetlenecek ve analiz edilecektir. Devamında, Chicago okulu sonrası kentleşmenin Marksist bakış açısıyla daha disiplinler biçimde ele alındığı kentleşme

çalışmalarında yeni paradigma arayışlarının daha belirgin olduğu dönemdir. Dönemde ortaya konulan kuramlarda kuşkusuz kent daha çok öne çıkmakta ve bunu da toplumsal yaşamdaki gelişmelerden almaktadır. Özellikle kentin, sermayenin ve siyasetin güç kazanmasında ve bir hegemonya inşa etmesindeki rolü, gündelik yaşamda kentte meydana gelen dönüşümlerle bağı detaylı biçimde bağı analiz edilerek bireysel ve toplumsal etkilere yoğunlaşılacaktır. Bölümün içerisinde 1980'lerden itibaren kentleşmenin ve kente yapılan yatırımların sermayenin ve neo-liberalizmin hegemonyasındaki ağırlıklı fonksiyonuna odaklanmaktadır. Devletin yerel olsun genel olsun birçok kurumsal biriminin, idari yapısının ve sermayenin devamı ve büyümesi için kent mekânındaki projeleri kolaylaştıran, teşvik eden, önünü açan mekanizmasının da değişimine odaklanmaktadır. Tezin 2000 sonrasında, sermaye ve kentleşmenin İstanbul ölçeğindeki gelişimini anlatmak için oldukça önemli bir alt başlıktır.

Tezin üçüncü bölümü '*İstanbul'un Sermaye Ekseninde Dönüşümü*'dür. Tez çalışmasının bu kısmında İstanbul'un Neo-liberal sermaye birikim rejimini kendi ekonomik, siyasi ve kültürel geleneklerine göre adapte etmesi ve bunun kentteki ve toplumsal formdaki değişimi üzerine odaklanmaktadır. 2000 sonrası, tez çalışmasının incelenen zaman aralığı olmasına rağmen, 1980 öncesinde ve 1980-2000 yılları arası İstanbul ölçeğinde kente yapılan müdahaleler yine sermayenin faaliyetlerinin gelişimi ekseninde toplumsal yaşamın ve kentin üzerindeki etkisi ile verilecektir. Bu doğrultuda sermaye faaliyetlerinin içerisinde kentsel kaynakların rant dağıtımı ve siyasetle ilişkisi de irdelenecektir. Bölüm içerisinde İstanbul'daki kentleşme süreci daha bireysel etki odaklı biçimde ele alınacaktır. Değişen sermaye faaliyetleri, birikim stratejilerine paralel inşa edilen toplumsallık ve kentsellik bir bütün içerisinde tartışılacak olup, karikatürden ve edebiyattan da örnekler verilerek güçlü kılınacaktır.

Tez çalışmasının dördüncü kısmı, '*Sinemanın Gözünden 2000 Sonrası İstanbul*'dur. Bu bölümde seçilen yönteme göre sinema eserleri analiz edilecektir. Temelde, neo-liberal sermayenin kurduğu hegemonyanın tüm finansallaşma ve yatırım eksenini kent mekânına kaydırması ve etkileri analiz edilecektir. '*Kara Köpekler Havlarken*'(Mehmet Bahadır Er & Maryna Gorbach Er, 2009), '*11'e 10 Kala*'(Pelin Esmer, 2009), '*Zerre*'(Erdem Tepegöz,2013)', '*Babamın Kanatları*'(Kıvanç Sezer, 2016), '*Saf*'(Ali Vatansever, 2018), '*Dersaadet*

Apartmanı' (Tankut Kılınç, 2020) amaçlı örneklem seçimi yaklaşımına göre seçilen sinema eserleridir. Seçilen eserlerinin hepsi 2000 sonrasında çekilmiş ve ana odağında kent ve kentteki sermaye faaliyetlerinin neden olduğu yapılaşmanın, dönüşümün ortaya çıkardığı kent ve toplumsal yaşam vardır. Başta neo-liberal kentleşmenin ve finansallaşmanın uluslararası ve ulusal ölçekte ilerleyen birlikteliği gibi 2000 sonrasının yeni toplumsal yaşamda bireyin yine kentteki hegemonyanın araçlarıyla mücadele etmesi de bu çerçevede analize tabi olacaktır. Bireylerin sermayenin ve siyasetin aktörleriyle kurumlarıyla girdikleri her etkileşimde kısıtlılıklarını, özgürlüklerini ve başarılarını oluşturma hikayeleri, mücadeleleri verilmeye çalışılacaktır. En temel haliyle 2000'li yılların ilk yarısının 2010'lardan sonra daha da hızlanan kentleşme sürecinin hazırlayıcısı olduğu anlatılacaktır. 2000'lerin başında kentte var olmak zor olmasına rağmen mümkünken, 2010'lı yıllardan sonra yönetim erkinin dışında kalan sınıf dışındaki tüm sınıflarda kent oldukça zorlayıcı bir noktaya gelmiştir. İstanbul ölçeğinde kente ilişkin söylemlerin ve hegemonyanın inşa ettiği kentin toplumsal yaşamdaki etkisi gündelik yaşam pratikleri üzerinden analiz edilecek ve söylem analizi çerçevesinde görsel, metinsel olarak detaylandırılacaktır. Ayrıca her film kendi içerisinde ve kendi kısmının sonunda, Theodore, Peck ve Brenner Ş.Geniş (çev.) (2012, ss.34-35) referansla beş madde olarak yeniden düzenlenmiş versiyonunu ile analize tabi tutulacaktır. Bu yolla, sinema eserlerinin 2000 sonrasında kentteki projelerle ortaya çıkan kent formu ve toplumsal ilişkileri ele almış olma durumu da doğrulanacaktır.

Tezin *sonuç* kısmında, tüm yapılan araştırmaların, okumaların bir sonuç analizi verilecektir. Yapılan analizler ile amaçlanan, kentin ekonomik, psikolojik ve fiziksel olarak birey üzerindeki çoğu zaman negatif etkilerini ortaya koymaktır. Kentteki projeler yoluyla sermayenin ve hukuki ve idari anlamda üstlendiği girişimci rolü ile siyaset mekanizmasının gittikçe güçlenen ortaklığı analiz edilecektir. Bireyin gündelik yaşamındaki temel barınma haklarından, iş, istihdam olanaklarına, mülkiyet haklarına kadar birçok hakkını askıya aldığını ya da yalnız bıraktığını göstermektedir. Bunun yanında bireysel ilişkilerinin içerisinde dayanışma ve güven duygusunun gittikçe kırılgan hale geldiği madde madde makro ve mikro analiz başlıklarına göre sunulacak ve sermayenin kentte kurduğu hegemonyanın etkisini gösterme adına katkı sunacaktır.

KAPİTALİST KENTİN VE TOPLUMSAL SINIFLARIN GELİŞİMİ

Kent ve kentleşme kavramları ele alınış biçimine ve ele alındığı disipline göre farklı açıklamalara sahip olmuştur. Ülkelerin ekonomik aktivitelerinde ve siyasi örgütlenmelerinde her ne kadar farklılıklar olsa da ortak olan kenti oluşturan en önemli unsurlar üretim ilişkileri olduğudur. Kapitalizmin dinamik ve baskın yapısı en çok kentler üzerinde etkili olduğu gibi kentte meydana gelen bir gelişme üretim ve toplumsal ilişkileri değiştirme etkisi birbirinden farklı düşünülemez. Bu döngünün krizleri içerse dahi bir senkron içerisinde devam etmesi için bir yönetselliğe ihtiyaç duymaktadır. Sermaye faaliyetleri üzerinde söz sahibi sınıf ve siyaset bu yönetselliğin baş aktörleridir. Üretim ilişkileri alanındaki her çelişki ve eşitsizlik toplumsal yaşamda ve kentte bir yer bulur ve görünür olur. Günümüzde neo-liberal politikaların devamını sağlayan en önemli faktör ise kentler ve karşılıklı bir dinamizm içerisinde dönüştürdüğü gündelik yaşamdır. Kapitalizmin her dönemi kendi içerisinde büyük yapısal dönüşümleri ve kırılmaları içerir. Bu noktada dönemlerden yola çıkarak genel karşılaştırmaları içeren analizlerde sınırlı kalmaktansa, üretim ilişkilerinin içerisinde kent(ler)in artan kullanımlarıyla kapitalist ilişkilerde devraldığı öncü rolü analiz edilmelidir. Çünkü kente ilişkin kuramların ve paradigmaların oluşmasında kent ve toplumsal yaşamda meydana gelen değişimler bunu hazırlamıştır. Sermaye faaliyetlerinin üretiminde ana aktör olarak toplumsal yaşamı da siyaseti de en ince ayrıntısına kadar dönüştürme odakları bu bağlamda incelenecektir.

2.1 Sanayileşme ve Değişen Üretim İlişkilerinin Dönüştürdüğü

Kent: Klasik Dönem Teorileri

Sermayenin kentleri kullanarak kurduğu hegemonyayı anlayabilmek için hem kavramın kökenine hem de tarihsel süreçte kazandığı anlamlara bakmak faydalı olacaktır. Devlete ve/veya siyasi bir mekanizmaya ilişkin bir gücü anlatan, Yunanca kökenli, liderlik etmek ve yönetmekle ilgili anlamları olan *hēgemonía* kelimesi çoğunlukla uluslararası anlamda ezici güce sahip bir ülkeyi, aktörü ve gücü tanımlamak için kullanılmaktadır (Longman, 1999, s.488 ve Merriam-Webster Dictionary 2024). Kavram bir güç kullanma ve yönetme mertebesidir. Hegemonya kavramı ile neredeyse özdeşleşmiş, İtalya'daki faşist dönemde hapse atılan Marksist Sosyolog A. Gramsci ise, ideolojik, kültürel olarak bir sınıfın başka sınıf(lar)ın üzerinde uyguladığı güce bağlı oluşturduğu bir egemenlik olarak hegemonyayı tanımlamıştır. Kapitalist devlete yoğunlaşarak salt biçimde baskıcı potansiyeli üzerine yoğunlaşan hegemonya açıklamalarına eleştirel bir duruş sergilemiş ve yeri geldiğinde Roma Katolik Kilisesinin, hukuk sisteminin ve kitle iletişim araçlarının da birer hegemonya aracı olabileceğini belirterek etkide bulunduğu alanının geniş olduğunu belirtmiştir (Jary & Jary, 1995, s. 279). Gramsci' nin hegemonya kavramındaki devlet ve sivil toplum kısmındaki ayrım muğlak ve eleştiriye açıktır. Bu muğlaklığa da alt yapı, üst yapı, parti, etik siyasal etkiler, özel örgütlenmelerin iç içe geçmiş ve bulanık halinin bir toplamı olması neden olmaktadır. Kavram, bir kitlenin düşüncelerinin ve amaçlarının tikelliğinde ortaya çıkmış olsa da bu sadece bunu ortaya atan kesimin amaçları ve faydası olarak sunulursa başarıya ulaşmaz. Bu kesimin dışında kalan kesim(ler) içinde özdeşleşme ve onayı da gerekmektedir. Bunlar kurumsal düzey, ideoloji, siyaset, ekonomi, gölge ve görüntü düşüncelerin hepsidir (Laclau, 2009, ss.62-63). Gramsci' nin hegemonya tanımlamasına benzer biçimde katkı sunan Poulazantas (1992, ss.144-145) da, devletin ve siyasetin hegemonyanın üretilmesindeki rolüne vurgusu daha ön plandadır. Poulazantas, toplum içerisinde egemen olan bir sınıf olduğunu ve devletin politikanın tüm araçlarını bu sınıfın ekonomik faaliyetlerinin gelişmesi için seferber ederken, bu sınıfın dışında kalan alt bağımlı sınıfın da dengede tutabilmek için çıkarlarını ve değerlerini koruyarak yönetici sınıfa karşı daha olası kılma görevini üstlendiğini öne sürer. Devlet sınıflar arasında denge görevi gören, ekonomik ve siyasi anlamda gücü elinde tutan sınıfın devamlılığını ve karını gözeten görevindedir. Burada

hegemonya nedir, neye istinaden, neyin üzerinde inşa edilir sorusu sorulduğunda, hangi coğrafya, siyaset ya da ideolojik yapı olursa olsun ortada korunması ve devamının sağlanması gereken olgu olduğunu söyleyebiliriz. Bu da ekonomik aktiviteler, sermaye ve birikimdir. *Jessop* (2021, s.189) da mekânı öne çıkartarak, yerleşim yeri, üretim ilişkileri alanı, maddi, toplumsal ve hayali olduğunu belirtir. Mekân, sınırlayan olduğu kadar siyasi, ekonomik ve toplumsal anlamda farklı erişimleri de sağlayandır. Bu yönüyle mekân yönetişimin en önemli nesnelerinden bir tanesidir ve üzerinde birçok hiyerarşiyi, bağlantıyı içerir.

Neo-liberal birikim süreçlerinde, kentler, sermayenin gücünü vitrine çıkartan, küresel ölçekte performansını belirleyen, girişimciliğe de fırsat veren en önemli parametrelerden biri olmuştur. 1980'li yıllara Harvey (2017, s.346) bir parantez açar. Harvey'a göre kentler, daha sık biçimde projelendirilmeleriyle eskisinden daha çok siyasi ve ekonomik hatta kültürel anlamda bir hegemonya kurmanın aracı haline gelmiş ve neo-liberal kentsel politikalar geri kalmış mahalle, sokak, semtlere kaynak aktarımının yerine bu kaynakların büyüme odaklı girişimciliğe ve projelere aktarılması mantığına bürünmüştür. Bölgesel, kentsel ve mekânsal anlamda yaşanan her türlü adaletsizlik ve eşitsizlik durumlarının çözümü için zaman ve kaynak aktarımı yerini finans ve sermaye sektörüne yönelik projeler ön plana çıkmıştır. Bir kent için kültürel ve tarihi miras, jeopolitik konum oldukça önemlidir ama sermaye faaliyetleri için hesaplanabilir ve ölçülebilir olmak da en az sahip olduğu doğal kaynaklar kadar önemli olmuştur. *Newyork, Londra ve Tokyo* gibi kentlere bakıldığında finans, sigorta, muhasebe, teknoloji, bilişim ve telekomünikasyon sektörlerindeki başarılarına paralel başarılı küresel kentler kabul edilmesi gerçeği gibi (Keyder, 2004, s. 105). Bu sürecin toplumsal boyutunda ise, kent halkı sermayenin hızlı akışkanlığına, tüketim odaklılığına adapte olmaya çalışmaktadır. Böylelikle sermaye, mekânı kullanarak kendi faaliyetleri ve varlığı için bir hegemonya inşa ederken toplumsal olanı mekânsal olan üzerinden inşası daha baskın olmaya başlamıştır. Sermayenin merkezde olduğu bir hegemonya vardır ve toplumdaki birçok kurum ve yapı da sermayeye göre şekillenmektedir

Görüldüğü üzere toplumsal meseleler ile kentsel meseleler arasında organik bir bağ vardır. Kentler, ekonomik ve siyasi faaliyetlerin gerçekleştiği alanlar olduğu gibi bu faaliyetlerin dinamiklerini bizzat belirleyen unsurlar da olagelmıştır. Kölelik zamanından beri var olan kent-kır ayrımı sadece fiziksel bir ayrım olmadığı

gibi kentsel meseleler de ekonomik ve siyasi meselelerden ayrı değildir. Kentlerin sosyal anlamdaki eşitsizliği, ayrışmaları, toplumsal mücadeleleri hem yansıtan hem de üreten yapısı oldukça güçlüdür ve bu durum belki de en çok Fransız Devrimi'nde önümüze gelmiştir. Nasıl ki eski çağlarda bireylerin düşmanlara karşı kendilerini, ürünlerini düşmanlardan korumak için toplu birliktelikler kurmuş, çitler-duvarlar inşa etmişlerse bunun günümüzdeki yansıması da sermayenin bireyleri, kentleri ve kurumları kendi maddi çıkarlarının aracı olarak belirlemesidir. Sanayileşme öncesi dönemde, kent-mekânı, sınırlı ticari aktivitelerin olduğu bir alan görevi görmüş ve bu sınırlı ticari aktiviteler çerçevesinde kurulan bireysel ilişkiler ve yakınlıklar öne çıkmıştır. Bu dönemde, ticari faaliyetlere bağlı biçimde genişleyen kent sınırları, ticari faaliyetlere göre yaşanan toplumsal ve mekânsal ayrışmalar vardır. Feodal sistemi anahtar kelimelerle anlatmak gerekirse, *toprak ile sermaye, kar ile rant, tarım ile endüstri, sermaye-emek* kavramlarının karşıt denklem içerisinde yaşandığı bir dönem olmuştur denilebilir. Kentlerin konumu ile ilgili 1789 Fransız Devrimi bir kırılmadır. Bu devrim Fransa'da başlamasına rağmen dalga şeklinde yayılmış ve İngiltere başta olmak üzere birçok ülkede hissedilmiştir. Bu süreci başlatan temel etkenlerden bir tanesi tarım ve ele dayalı zanaatın bırakılması ve makine ve fabrika temelli ekonomiye geçiştir (Giddens, 2018, s.18). Ekonomik aktivitelerle bakarak kentin gelişimini gözlemek iki kavram arasındaki iç içe geçmişliği gösterir.

Benzer şekilde kent, *Weber'e* göre, halkın yaşamını ticari faaliyetlerden kazandıkları, yerleşim yerinin değil öncelikle mal mübadelesinin süreklilik arz ettiği Pazar yeridir. Kent, Feodal dönemde siyasi hegemonyanın da teşviğiyle ticarete teşvik ve uzmanlaşmanın artacağı yerler olarak gündelik ihtiyaçları aşan, üretim ve tüketim amacıyla hem yerel pazarı hem de yakın kentleri kullanan yapıdır (Bahçeci Başarmak, 2023, ss:117-118). Tönnie'nin ve Booth'un 19. Yüzyıldaki çalışmaları da kentlerin değişimini konu almış çalışmalardır. Tönnie ağırlıklı olarak o dönemde kırsal kesimden kentleşmiş topluma geçişe yoğunlaşmış, Booth ise Viktoryen dönemdeki kentlerin hızlı dönüşümünün ışıltılı, hayranlık uyandıran başarılı anlatımlara rağmen halkın katlanmak zorunda olduğu sefalet ve yaşadığı travmatik sonuçları inceleme alanı olarak almıştır (Paddison, 2001, s.3). Farklı birikim rejimlerine göre, toprak yapısı da toplumsal yaşamının da tayin edildiği kent tanımları ortaya çıkmıştır.

Sanayileşme dönemi ile beraber değişen üretim ilişkilerinin, sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik ayrışmanın mekânsal yansıması kentlerdir. Kırsal alanda daha kısıtlı ticari faaliyetlerle ve yakın sosyal ilişkilerle şekillenen toplumsal yaşam sanayileşmeyle bir kırılma yaşamış ve üretim faaliyetleri daha geniş alana yayılmıştır ve buna bağlı olarak kent çıkarların, eşitsizliklerin, farklılaşmanın ve ayrışmanın mekânı olmuştur. Kırsaldan kente yönelimle kentin demografik yapısı değişmiş ve bunun en büyük nedenini de işçi sınıflarının kentteki yoğunluğu oluşturmuştur. Sermaye faaliyetlerinin yeni bir hızda ve düzlemde gerçekleşmesi kenti dönüştürmesinin yanında bireyin benliğini oluştururken değerler, eğitim, aile, algılara ilişkin statüsünü oluşturan tüm unsurlar sermayenin tanımladığı yurttaş kalıbı için hızlı ve eşitsizliğe doğru yıkıcı dönüşümü de birey üzerindeki etkisi olmuştur. Marx, üretim araçlarının sahipliğine bağlı farklı sınıfların oluştuğunu, bireyin içerisinde bulunduğu sınıfa göre dini, ailevi, sosyal, kültürel, eğitime katılma gibi unsurlar çerçevesinde geliştiğini belirtir. Bu olumlu olabileceği gibi bireyin bu unsurlardaki yoksunluğu gelişimlerini olanaksız hale de getirebilir. Dönem itibariyle işçi sınıfındaki birey, yetersiz maddi imkânlarla sınırlanmış olarak sermayenin baskın ideolojik üst yapısı tarafından belirlenen değerlere ve imkânlara ulaşmak için psikolojik olarak da kuşatılmıştır (Ollman, 2015, ss.42-43). Birey ve başta emeği olmak üzere sahip olduğu tüm özellikler, birikimin toplumsal yaşamın, statüsünün belirleyicidir ama bu da bireyin içerisinde bulunduğu sınıfa göre oluşur. En başat etken iş yaşamı ve bireyin sınıfsal durumudur. Üretkenlikler, nitelikler, duyguları, ilişkileri iş ilişkisindeki başarısının ve konumunun tayin etmesi ile gerçekleşir. Toplumsal birey ile bireyin akıllı, gücü zekâsını eşdeğer tutan Marx, bireyin toplumsal olmak için zekâsını kullanmasını teknolojik ve bilimsel üretkenlikle özdeşleştirmez hatta toplumsal üretkenliğin de tamamen maddi olduğunu belirterek maddi kazanımlara ulaşılabilirdiği sürece işin ve bireyin değerli olabileceğini öne sürer (Thoburn, 2009, s.155). Sanayileşme döneminde kent yeni bir yaşam formunu anlatmaktadır. Mekânsal ve ekonomik olarak bir düzeneği anlatmasının yanında siyasi ve idari olarak da hegemonik bir sistemdir kent. Bir üretim ilişkisinin ve emeğin eşitsiz dağılımına ev sahipliği yapan, bireyin değerler sistemini topyekün değiştiren bir yaşam alanı olan kent zenginliğin kaynağı olabileceği gibi yoksulluğun da kaynağı olabilir. *Merrifield* (2019, s.108), Engels'e ya devrim olacak ya yavaş yavaş ölünecek cümlesini söyleten motivasyonun sanayileşme dönemindeki metropol ve kentteki üretim tarzına bağlı olarak ortaya

çıkan çelişkiler olduğunu söyler. O kadar karamsardır ki Engels, konut politikalarından sosyal politikalarına kadar reform adı altındaki kente yapılan hiçbir müdahalenin ne yoksulluğa çare olacağını ne de suçluları yakalayıp suça engel olma kapasitesine ve amacına sahip olmadığını belirtir. Ancak ve ancak değişim noktasında yaşanacak tek ilerleme, egemen sınıfların ekonomik ve siyasal olarak güçlü olmalarına bağlı olarak kent(ler)in daha hijyenik, daha düzenli ve güvenli yerlere taşınmaları şeklinde bir hareketlilik olabileceğidir. Ayrıca kent, polisi vergisi, özel nüfusu, zevkleri, sermayesi, üretim araçları ve özel mülkiyetin alanıdır. Katmanlı ve karmaşık bir yapısı vardır (Bumin, 2021, s.95). Sanayileşmeye geçişi hazırlayan tek değişen durum emek yapısı değildir. Üretim ilişkilerinin değişmesine bağlı olarak bu aktivitelerin gerçekleşeceği, sermayenin akışkanlığını sağlayacak alanlar olarak kentler öne çıkarak önem kazanmıştır. Kentlere ticari aktiviteler için yönelimin olması, pazar faaliyetleri için kentlere göçün olması, pazar faaliyetlerinin devamı için barınma ve yaşam alanlarının yerleşik biçimde oluşmaya başlaması sürecini daha hızlı hale getirmiştir. Girişimciliğin başlaması ve kent üzerinden yapılanması bu sürecin önemli bir dönemecidir.

Kentler, kapitalizmin gelişimi için hayati öneme sahip, sermaye faaliyetlerinin uygulama alanıdır. Bir ekonomik modelin uygulanmasında, bir ticari aktivitenin yerleşmesinde önemlidir. Emegın dağılımındaki eşitsizlik paralel biçimde kentlerdeki toplumsal da yaşamı eşitsiz kılmıştır. Üretim faaliyetlerinin değişimine göre kentin de üstlendiği rolün değişmesi sosyal, psikolojik, mekânsal ve ekonomik olarak yıkıcı etkileri nüfusun büyük çoğunluğu için geçerli duruma getirmiştir. 19.yy'da yaşanan hızlı dönüşümler, bireyin bu koşullara adaptasyonunda sorunları ortaya çıkarmıştır. Bireyin gündelik yaşamında sahip olduğu her deneyim zihinsel, kültürel ve psikolojiktir ve altında zamana ve mekâna göre değişir. Durkheim de sanayileşme döneminde üretim ilişkilerinin değişimine bağlı olarak değişen toplum yapısının analizini merkezine almıştır. Mesleki anlamda işbölümünün, kar ve kazanç elde etme, rekabet etme duygularının, bireyin aile, psikolojik durumu ve toplumla kurduğu ilişkilerdeki gelişimiyle ters orantılı dönüşerek patolojik boyuta geldiğini savunur. Denilebilir ki, sanayileşme dönemi üretim ilişkilerinde olduğu kadar sosyal anlamda da yapısal dönüşümleri gösterir. Sanayileşme öncesindeki mekanik iş bölümünün olduğu toplum yapısında, bireyi sarıp sarmalayıp bir nevi sosyal koruma görevi üstlenen aile, kilise ya da başka

akrabalık gibi kavramlar vardır ve bireyin tüm ilişkileri daha yüz yüze ve yakındır. Sanayileşmeden sonraki toplum yapısındaki işbölümü organik işbölümüdür. Bu işbölümünün olduğu toplum yapısında ise geleneksel bağlar gittikçe zayıflamış sosyal düzensizlikler ve üzerindeki geleneksel kontrol de azalmıştır (Tatlídil, 1992, s.35). Bireyin kendi özel yaşamı kadar önemli özel olan alan ekonomik alandır ve kendi fikirleri ve ihtiyaçlarını da içselleştiren ve bireyin sosyalleşmesine de olanak veren alandır. Meslekler ve ticari ortamların bireyi sürekli sarmalamasıyla bireyin içine işleyen bir ruh ortaklığıdır. Denilebilir ki, organik toplum yapısında birey artık geldiği soy, aile ve kökene göre değil daha çok toplumda yaptığı faaliyetler, mesleki çevre, sahip oldukları statü ile değerlendirilirler (Durkheim, 2020, s.76). Durkheim'in inceleme alanı dönemsel olarak sanayileşmenin öncesi ve sonrasının mukayesesine denk gelmiştir. Kent, nüfus, işgücü ve bireylerin tüm bu kavramların değişmesine bağlı değişimleri, psikolojisi mercek altına alınmıştır. Durkheim'in çalışmalarında kent kavramının sahip olduğu ağırlığı ve önemi ise toplumsal formun değişiminin etkilerinin en detaylı biçimde gözlemlenecek yerin kent olduğu realitesidir.

Ekonomik faaliyetlerin hızlanmasına ve gelişmesine bağlı biçimde ortaya çıkan kent yaşamında yatırımlar ya da kentin fiziksel çehresine ilişkin bir tanımlamadan çok kentin ve kent yaşamının ortaya çıkardığı değerlerin ve alışkanlıkların bireyin üzerindeki psikolojik etkisine odaklanan *G. Simmel*'in inceleme alanı ise gündelik yaşamdır. Diğer klasik kuramcılar Weber ve Marx'da olduğu gibi Simmel de kent-kır tanımlamasına ve farkına başvurur. Bunu fiziksel bir tanımlamada temellendirmekten çok değişen birey psikolojisi ve ahlak anlayışı üzerine kurar. Bireyin kentteki davranışları ve tavırları değişmiştir ve buna sebep olan şey de nakit ekonomisidir. Yabancılaşma, değersizleşme ve bezme tavrının meydana geldiği yer kent ve kentteki yaşam tarzı bunlara neden olmaktadır (Simmel, 2015,s.232). Kentte bireyler arasında mesafeyi artıran, bireye ait değerleri niteliksel olandan niceliksel olana getiren paradır. Çünkü para bireyin sürekli bir matematik yapmasını, hesap içerisinde olmasını sağlar. Bireylerin ilişkisini belli çıkarlar ve hedefler doğrultusunda şekillendirerek kıyaslamayı, sınırlamayı ve ayırt etmeyi teşvik eder (Simmel, 2017, s.435). Kentteki bir bireyin kırsal alanda yaşayan bir bireye göre karşısında daha fazla nesne vardır ama birey bu kavramlara daha mesafeli ve çıkar ilişkisi temelli bir ilişki kurarak yaklaşır. Bu ilişkide, bireyi aşan

durumlar vardır ve metropoldeki nakit ekonomisi ve bunun çerçevesinde oluşan ilişkiler ve duyguların tamamıdır. Hoşnutsuzluk, gerilim, çelişkiler, bireyin kendi iç güvenliğini ve huzurunu kaybetmesine paralel metropol yaşamının neden olduğu duygulardır. Nakit ekonomisinin egemen olduğu metropoller, toplumsal ilişkileri yapısal biçimde dönüştürdüğü kadar mekânsal ilişkileri de dönüştürmüştür. (Aytaç, 2020, s.22). Sanayileşme sonrasındaki ekonomik faaliyetleri yeni biçimi ve iş yaşamında sosyal yaşama çeşitlenen aktiviteler bireyin daha hızlı ve duygusallıktan uzak karar almasını gerektirmektedir. Bu durum, metropoldeki nakit ekonomisi ve bunun bireyde yarattığı değerler olarak her şeyin satın alınabilir olduğu, her şeyin bir değerinin olduğu ve bireyin rasyonel birey olarak bu kavramları öncelik olarak hayatına yerleştirmesi gerekliliğidir. Metropoldeki birey başta kendisi olmak üzere birçok kavrama ve diğer birçok bireye yabancılaşmış durumdadır. Simmel'in görüşünde bir kent söz konusu ise ekonomik aktiviteler ve bunun çerçevesinde dönüşen toplumsal ilişkiler gerekmektedir.

Ekonomik aktiviteler ile kentsel gelişimi ilişkilendiren, diğer önemli bir başlık ise *Chicago Okuludur*. Zamansal olarak Sanayileşme sonrası dönemi ve kentleşme süreçlerini anlatan bir ekoldür. 1900'lerde Chicago'daki modern yaşam içerisinde hızlı biçimde dönüşen toplumun ve kentin incelenmesini çalışma alanı yapan Chicago Üniversitesi bilim insanlarının çalışmalarından adını alan ekolün diğer bir adı ekolojik okuldur. *R. E. Park'tan E. Burgess'e* Mckenzie'den Wirth'e birçok kuramcının zengin çalışmalarından oluşmuştur. ABD' de hem sosyolojisinin içerisindeki kent çalışmaları hem de daha geniş kapsamıyla kent sosyolojisinin ilerlemesi açısından önemi büyüktür (Kaya, 2011,s.366). *Robert Park'ın* başı çektiği grup tarafından geliştirilmiş olan ekol, dönem itibariyle, en kapsamlı kentsel sosyoloji kuramı olmasının yanında sistematik bir kent kuramı için atılmış en kayda değer adımdır (Saunders, 2013, s.59). Hızlı sanayileşmenin ve bunun kent formunda meydana getirdiği dönüşüm ve yeniden organize ettiği ilişkilerin analizi üzerine yoğunlaşmıştır. Sermayenin kent ve toplumsal yapı üzerindeki etkisini hatta kentin kendisinin iktisadi bir nesne olduğunu atlayan bir bakış açısı olarak eleştirilmiş ama kentin, kentsel toplulukların, yerleşiklerin ve nüfusun ürünü olarak farklılıkları incelemesi ile literatüre katkı sunmuştur. Ekolde, iktisadi faaliyetler üzerinden mücadele ve rekabetin olduğu bir mekânsal ayrışma vardır ve bu da farklı kentsel birimleri oluşturur. Kentin bu halde ayrışmasında temel etken sanayileşme

ile gelen değişim yani ekonomik aktivitelerin hızlanarak yarattığı dönüştürdür. Sanayileşme arttıkça bunun etrafında kümelenen nüfus ve yerleşim artmasına bağlı olarak donatı alanları, emlak vergileri ve kiraların artışı-azalışı gerçekleşir. Banliyöleşmenin de başladığı dönem olan bu dönemde merkez daha çok eğlence ve işyeri olarak yapılanmıştır (Serter, 2013, s.70).

Ekolün önde gelen kuramcılarından *Mckenzie*, kentte sanayileşme ile beraber bir değişimin olduğunu kabul etmekle beraber kentin mekânsal anlamda yaşanan değişimi ise doğal bir süreç olarak görür. Bu görüşüne göre, Ekolojik sisteme benzer bir tanımlama ile; benzer işlevlere sahip nüfusun bir araya gelerek yoğunlaştıkları, kendilerine alan(lar) yaratarak merkezileştikleri, farklı işlevlere sahip olan nüfustan ayrıldıkları ve işlevleri sona erince yok oldukları başka nüfusa yerlerini bıraktıkları ardıllık döngüsünde gerçekleşir (Turut ve Özgür, 2018, s.8). *Ernest W. Burgess* (1967, s.37) de Chicago' ya bakarak, kenti fiziksel olarak, bir halka şeklinde dışarıya doğru büyüyen canlı bir mekanizma olarak görür. Şehrin genişlemesi anlamına da gelen bu büyüme, teknik gelişimi ve hizmetleri, konforu ve lüksü de getirir beraberinde. Chicago'daki su, gaz, elektrik sisteminden yola çıkarak toplumsal kent yaşamının bu sistemlere bağlı olması, ekonomik işbirlikleri kent yaşamındaki varoluşun dayanaklarıdır. Ayrıca toplumsal yaşamda bireydeki değişimler de kayda değerdir. Aynı ekolden, Park ise, Darwin'in yaşam ağı çalışmalarından faydalanarak, tıpkı bitki ve hayvan yaşamında olduğu gibi insan yaşamını da toplumdaki diğer canlılarla ve organizmalarla karşılıklı bağımlılık içerisinde görür. Tüm canlıların hayatta kalmak için birbirleriyle mücadele ettiğini, grupların kendi habitatlarını oluşturduğunu ve temel kaynaklar için sürekli rekabet halinde olduğunu belirtir. Sisteme her yeni gelen varlık yabancı olması ve bilinmezlikler içeriyor olmasıyla çatışma da kaçınılmazdır. Bu faaliyetlerin hepsi aslında denge arayışıdır. Ayrıca, her grubun kendi habitatını oluşturma ve dışarıyla rekabet etme mantığıyla görev ve işlevlere bağlı olarak farklılaşmış mekânlarının da olduğunu söylenebilir (Saunders, 2013, s.63).

Wirth (1938, s.13) 'in kenti, ekonomik aktiviteleri ve bireyi tanımlarken Simmel'in izleri görülür. Kentte bağımlılık olduğu kadar istikrarsızlık da vardır. Bir hinterlanda kent diyebilmek için çok sayıda pazar barındırması gerekir. Çünkü kent mesleklerin ve iş bölümünün olduğu, bu kavramlar çerçevesinde toplumsal yaşamın olduğu mekândır. Maddi bağlar ve kazanımlar için kişiler arası ilişkilerin temelini

de faydacılık oluşturmaktadır. *Chicago Okulu*, ileri sürdüğü düşünceleri değişmez, kendiliğinden doğal olarak kabul etmesi sebebiyle ekonomik aktiviteler arasındaki ilişkilerin anlaşılması açısından kısıtlı da kalmıştır. Ama her bir grubun –dairenin- halkanın içerisinde barındırdığı nüfusun değerlerini, özelliklerini yansıtmasıyla kent çalışmalarına katkı sunmuştur. Kent çalışmaları içerisinde bireyden yola çıkarak, gündelik yaşamdaki etkileşimler ve kültürün sıkça analiz aracı olarak kullanılması kentte birey faktörünün daha detaylı bir şekilde incelenmesi için kent çalışmalarının ufkunu açmıştır denilebilir. Kentte meydana gelen değişimler her daim devam etmiştir. Bu değişimin en başat nedeni ekonomik aktivitelerde yaşanan gelişmeler, üretim faaliyetlerindeki değişiklikler ve buna adapte olmaya çalışan bireylerin yaşadıkları dönüşüm olarak adlandırılır. Klasik kent kuramcıları olan *Marks, Weber ve Durkheim ve Simmel* de hatta Chicago Okulunda dahi kent tam ve kapsamlı bir inceleme nesnesi olmaktan çok çeşitli siyasi ve ekonomik gelişmelerin neticesinde değişimin gözlemlenebildiği bir alan olagelmıştır. Siyasi ve ekonomik yapılanmanın ve toplumsal değişimin önemli bir göstergesidir. Sanayileşme dönemiyle beraber daha çok kırsal alandaki çözülmenin, kırdan kent mekânına, pazarlara göçün, feodal yapının çözülmesi ile kentteki kitlelerin meydana getirdiği sınıfsal ayrışmanın bir görüntüsü olarak resmedilmiştir. Çoğu zaman sanayi toplumunun içerisinde özellikle işçi sınıfının ayrışma mekânları olarak tanımlanmıştır. Üretim ilişkileri alanında yaşanan dönüşüm ve sanayileşmeye geçiş, toplumsal yaşamdaki olayları, insan ilişkilerini açıklamak için sosyal bilimleri yeni ve daha analitik yollar bulmaya yöneltmiştir. Kentin üretim ilişkilerinin gerçekleştiği alanlar olarak bireyde ve toplumdaki kültürel ve psikolojik etkisinin daha çok öne çıkması sosyal bilimlerin içerisinde kentleşmenin daha görünür bir olgu olarak ele alınmasının girişi niteliğindedir. Bu dönemin gelişmeleriyle sosyal bilimlerde de ayrı bir başlık hem kentleşme ve bireyselleşme olarak açılabilir hem de sosyal bilimlerin kendi içerisindeki bir kırılma olarak açılabilir. Sosyolojinin ilk evresi pozitivist evre olarak kabul edilmektedir ve bu dönemde birçok toplumsal olgu sıkça doğa bilimlerinin analiz yöntemleriyle bir neden-sonuç, öncesi-sonrası gibi karşıtlıklar çerçevesinde incelenmişlerdir. Modernizm, kalkınma ya da sanayileşme olarak adına ne denirse densin dönem(ler)in en büyük göstergesi ekonomik aktivitelerde yaşanan dönüşümler ve büyüyen kentlerdir. Tarihin ilk çağlarından itibaren üretim ilişkilerinin gelişimine, coğrafi koşullara, teknolojik gelişmelere bağlı olarak kentlerin ortaya çıkması ve

gelişimi günümüzdeki halini almıştır. Zanaatın, daha sonra ticaretin ve deniz aşırı ve toplu üretim biçimlerinin ve hatta küresel pazarların gelişmesine bağlı olarak en hızlı dönüşümünü yaşayan kentler her daim rekabet ve hem ekonomik hem de siyasi hegemonyanın karakterize edildiği aktörler olmuşlardır. Tıpkı bir birey gibi canlı ve dinamik bir mekanizma olan kent dönem itibariyle kapsamlı bir inceleme alanına sahip olamasa da ilerleyen yıllarda toplumsal dinamiklere, sermaye faaliyetlerine bağlı olarak yaşanan kırılmalarda daha kapsamlı biçimde incelenecek olmasının adımları atılmıştır.

2.3 Neo-liberal Kentleşmeye Doğru: Eleştirel Kent Teorileri

İkinci Dünya savaşının akabinde dünya ekonomik, sosyal ve siyasi anlamda yeni bir yapılanmaya gitmiştir. Daha üniter yapılar kurma eğiliminde olan dünya siyasetinin Avrupa Birliği, NATO gibi kurumların güdümünde daha kontrollü ve merkezi devletin hegemonyasında siyaset yapması bunun örneğidir. Dünya ekonomisinin genel olarak Keynesyen modelde yapılanması eğitimden, sağlık politikalarına, sosyal güvenlik uygulamalarından kent yatırımları alanına birçok başlık devlet politikaları içerisinde projelendirilmiş ve korunmuştur. 1970'lerde dünyadaki siyasi kargaşalar, ekonomik krizlerin sermayeye yeniden bir çıkış yolunu zorunlu kılması coğrafi alanların, kentlerin tanımında ve projelendirilmesinde bir kaynak olarak yeni bir dönemi başlatmıştır. Sermayenin mekânı kullanarak kendini üretmeye başlaması kentlerden, siyasi-iktidar ilişkilerinde yeni ve güncellenen görev tanımlamaları meydana getirmiştir. 70'lerde başlayan ve 80'li yıllardan sonra mekânın neo-liberal birikim stratejisi ve kalıcı olarak yeniden üretilmesi sermayenin hegemonyasını sürekli diri tuttuğu bir alan olmuştur. Sermayenin kendini mekân üzerinden eskisinden daha yoğun bir şekilde üretmesi üretim ilişkileri ve toplumsal yaşamı da bu doğrultuda paradoksal biçimde dönüştürmüştür.

70'lerde hem toplum yapısında hem de akademik paradigmada yaşanan kırılma mekânın sermayenin üretildiği alan tanımından kent mekânının kendisinin sermayenin bir elementi olduğu mantığa dönüşümüdür. Bu doğrultuda eleştirel kent kuramcıları olarak *H. Lefebvre (1901-1979)*, *D. Harvey (1935-)* ve *Manuel Castells (1942-)* dönemin içerisindeki gelişmelerle kenti ve sermaye ilişkilerini yeniden

yorumlamış, analiz etmiş ve Neo-Marksist, Çağdaş ya da eleştirel kent kuramcıları olarak farklı şekilde adlandırılmışlardır. *Lefebvre*, kentin, sermayenin yeni devinimindeki konumunu *Mekânın Üretimi* (2014) ve *Ritmanaliz* (2017) çalışmalarında ele almıştır. Kent mekânının sermayenin üretimini sağlarken toplumsal ilişkileri de dönüştürdüğünü savunan Lefebvre, sermayenin kentlerin üzerinde plansız planlamayı zorunlu kıldığı, her kavramın gittikçe muğlaklaştığı ve temel hakları ihlal ettiği düzleme getirdiğini savunur. Kente ilişkin sorunların ciddi anlamda gündemi meşgul ettiği dönemde eserler ortaya koymuş *Lefebvre* (2014,s.125), sermayenin mekânsal gelişimi üzerine bir hipotez ortaya koymak amacıyla toplumsal mekân tanımını yapar. Geçmişte Marksist perspektifte yapılan açıklamaları da kabul eder. Toplumsal mekân doğa, kent, toplum, bunları işgal eden bireyler, bu mekân(lar) üzerinden çatışan sistemler, üzerindeki canlı cansız tüm varlıklar, nesneler, işaretler kavramlarının hepsidir. Bir araya gelmedir, çatışmadır, geçmiş ile yaşanan zamanın birikimidir. Bu kadar dinamik kavramların hepsinin sermayeye uygun, değişken, hem üreten hem de yıkan bir ritmdir. Şiddetin yükselmesi, aşka ve hazza olan ilginin artması, hoppalığa övgü, ya da bunların tam tersi biçimde değersizleştirilmeye giden her kavram aslında bir ritm meselesidir. Sermaye ise, tüm dünya ölçeğinde her zamankinden daha güçlü üretim –yıkım çelişkisinde dünya ölçeğinde geçerli en yüksek ritimlerden birine sahip kavramdır (Lefebvre, 2017, s.83).

Kentin nasıl kullanıldığı-projelendirildiği ile nasıl algılandığı arasındaki bağ sermayenin nasıl üretildiği ve mekânı nasıl kullandığı arasındaki bağ gibi iç içe geçmiş ve paraleldir. Tıpkı mevcut bir sermaye üretimi tanımlaması ya da toplumsal mekân üretimi tanımlaması yapmanın iç içe olması gibi. Lefebvre geliştirdiği mekânsal üçlemesi ile sermayenin hegemonyasını nasıl toplumsal ilişkiler üzerine kurduğunun mantığını ortaya koymayı amaçlar. Temelde algılanan, tasarlanan ve yaşanan olarak geliştirdiği üçlü mekân diyalektiğinde mekânın sürekli bir etkileşimde ve bireyin bilincinde güncellenerek gündelik yaşamda deneyimlendiğini savunur. Daha detaylı biçimde; gündelik yaşam pratiklerinin kapsamının belirlendiği, büyük rakamlarla sayısallaştırılan, karlı ve her bireyin ve kurumunun yerinin belli olduğu, proje özelliği olan, çoğu görüşe göre de ideolojik olarak tasarlanan mekândır (Lefebvre, 2014, ss.363-364) Kentteki bu mekânlar somut olduğu kadar soyut mekânlardır da. *Lefebvre* (a.g.e.s.366)’ye göre soyut

mekan, hegemonyayı inşa etmek için önemli bir araçtır. Kendine, içeriden ve dışarıdan gelecek her türlü yeniliğin ve farklılığın hegemonya izin vermediği sürece yaşayamayan, tesadüfi durumları barındırmayan, her türlü kendi, tarihsel ve yeni farklılıkları sistemin değerlerine göre soyut homojenliğe ulaştıran ölümcül mekandır (a.g.e,s.371) Yaşanan mekan ise somut olan, kentteki bireyin gündelik yaşamındaki tüm aktivitelerini yaptığı mekan(lar)dır. Öznenin deneyimlediği mekândır (a.g.e,s.364). *Algılanan Mekân* ise bireyin kentte bizzat pratikler silsilesiyle gördüğü, yaşadığı mekândır. Toplumun birçok değerle ve davranışla mekâna yüklediği anlamdır. Daha kapsamlı biçimde bireyin özel yaşam alanından iş ve alanına kadar genişleyen hali hazırda kullanılması dolayısıyla kentsel gerçekliği anlatan aynı zamanda kısıtlanma ve baskılanmayı içermesi dolayısıyla siyasi ve ekonomik de olan alandır (Avar, 2009, s.11). Burada sermayenin nasıl güçlü olduğuna ilişkin olarak daha detaylı bir tanımlama yapmak için soyut mekân kavramına bir parantez daha açmak gerekir. Çünkü soyut mekân aslında hareket, çatışma, çelişkiyi içeren her daim toplumsal ilişkilerle mekânın temsilleri arasındaki ilişkide meydana gelen dinamik bir alandır. Görünürdür, stratejilerin üretildiği alan olması dolayısıyla hem somuttur hem soyuttur. Fiziksel gerçeklik temelindedir ama sürekli anlamlandırmalar boşluklar, mecazlar metaforlar yaratan alandır da aynı zamanda. Meta ile yakından ilişkilidir, birikim yapılan, birikime ilişkin hesapların, projelerin ve öngörülerin paradoksal bir hızla yapıldığı, şiddeti de siyasal kullanımları da içeren birden çok toplumsal bir mekândır soyut mekân (Lefebvre, 2014, s.313). Lefebvre, toplumsal mekânın nasıl üretildiğini açıklamaya çalışırken bunun en detaylı biçimde üretim ilişkilerinin gündelik yaşam üzerinden dizaynının analizi ile ortaya konulacağını savunur. Aslında gündelik yaşamda sürekli soyut ya da somut mekânlar üretilir. Bu üretime ilişkin olarak söylenebilecek ve çalışmaya sağlanacak en önemli katkı ise sermaye tarafından projelendirilen mekânın nasıl bir toplumsal yapıyı gündelik yaşam ilişkilerini oluşturduğu ve sembolize ettiğini analize imkân veriyor olmasıdır.

Sosyal bilimlerin ve Marksizmin içerisinde kentin, sermayenin büyümesi için gerekliliği ve önemi yeni bir durum olmamasına rağmen 1970’lerde krize doğru giden ekonomik ve toplumsal yapı kentin ele alınış biçimini güncellemiştir. Teknolojik gelişmelerin hızlı biçimde birikim yöntemlerine etkisi başta emek yapısından mekâna kadar birçok yapısal dönüşüm başlatmıştır. Bunun en önemli

adımı Harvey (2016, ss.330-331)' a göre politika ile kent arasında bir uyum bir çatışma halinde oluşan tarihsellik, neo-liberal dönemle beraber yeni bir boyuta girmiştir. Çünkü mekânın, sermayenin piyasa mantığına göre rasyonelleşmesi, idari, siyasi, yönetsel olarak sermayenin akışı ve büyümesi için koordinasyon görevinin daha da ötesine geçmiş sermayenin üretiminde itici güç konumunu kazanmıştır. Bu doğrultuda, kapitalizmin, yeniden üretiminde kentteki arazilerin sermayenin gelişimi için kapatılmadan projelendirmeye kadar yerel yönetim organları her zamankinden daha yetkili konuma gelmiştir. *Postmodernliğin Durumu'nda Harvey* (2006, ss:261-262), mekânın sermayenin üretiminde akışkanlığını ve devamlılığını zora koşmayacak şekilde yapılanması gerekliliğine büründüğünü belirtir. Dönemin birikim stratejisinde aile, iş yaşamı, hane düzenlemesi, dolaşım-ulaşım hatları, telekomünikasyon şebeke hatları, yerleşim alanlarının farklılaşmasına kadar birçok başlık mekânsal engeller yaratmayacak şekilde yeniden düzenlenir. Ne var ki Harvey bu hızlı dönüşümü kabul etmesinin yanında kapitalizmin hangi dönemi olursa olsun her dönemi için kendine özgül mekânlar yaratmasının ilerdeki başka zaman diliminde bu mekânların tamamen geçersiz bırakılması-kalması gibi çelişkili durum yaratmasının altını çizer. Bir süreç olan mekânsal gelişmeler, işbölümünün mekânsal örgütlenmesi her zaman maliyetlidir. Bu durumda, sermayenin rekabet performansı ve yaşanan krizler ile mekânsal anlamda yeniden yapılanmalar ve mekâna bağlı varlıkların değersizleşmesi arasında birincil bağ vardır. Bu bir anlamda sermayenin mekân üzerinde sadece fiziksel olarak gücünü artıran bir unsur olmadığı, aynı zamanda toplumsal yapıdan, siyasi yapıya varana birçok alanda değersizleşmenin de, krizin de ana nedeni olabilecek kadar yoğun olabileceğini gösterir. Bu durumun çözümü de yine kent mekânı üzerinden yapılır. Kapitalist sistemin devam etmesi için kentin yeniden yapılandırılması durumudur.

Sermayenin kentlerle iç içe geçmiş ilişkisinde 1980'ler ve sonrasındaki döngüsü yeni bir dönemi gösterir. *Harvey* bu dönemi sermayenin kentleşmesi olarak adlandırır. Bu argümanda, sermaye zamanda ve mekânda 80 sonrasında kendini yeniden kendini inşa ederken zamana ve mekâna ait dinamikleri ve birçok kavramı da yeniden inşa eder. Kentlerdeki ekonomik aktiviteler hatta kentin kendisi, yeni piyasa döngüsünde sermayenin akışkanlığına katkı sunacak şekilde kendilerini güncellerler (Harvey, 2017, s.86). Sermayenin kent üzerindeki yayılımı

projeler, arsalar ve semtler, kentler arasındaki yıkıcı spekülasyon son sürat devam ederken devlet de sermaye faaliyetlerini kolaylaştırıcı olarak konumunu günceller. Dönemin eleştirel ve Marksist bir diğer kuramcısı olarak Castells de Harvey gibi kentin küresel boyutta daha ekonomik bir anlam kazandığını ve yeniden üretim aracı pozisyonuna geldiğini belirterek bu görüşe katkı sunar. Castells, kapitalist dönemleri kendi içerisinde ayırır ve ileri kapitalist toplumlarda kentin yapılanması tamamen işgücünün yapılanması temelinde oluşmaktadır. Firmaların, ekonomik aktivitelerin üretim süreci ne ise kentsel alanların ve birimlerin yeniden üretimi de odur. Buna mukabil, Castells'e göre kent işgücünün yapılandığı ve yeniden üretildiği mekânsal bir birimdir (Gottdiener, 2001, s.251). Kentsel bir mesele Castells' e göre sınıfsal bir süreçtir ve analizinde tüketim odaklarına bakmak gerekir. Castells kentte projeler yoluyla yeni alanlar açıldığını ve bunun da kent formunda değişim meydana getirdiğini belirtirken *Harvey ve Lefebvre*' den tüketim noktasında yaptığı vurgularla bir adım öne çıkar. Kentlerin kolektif tüketimin odağındaki mekânlar olduğunu belirten Castells siyasi yapının da sermayenin akışını kolaylaştıracak, tüketim odaklarının işleyişini daha da hızlandıracak biçimde garantörlük görevinin daha görünür olduğunu belirtir. Sağlık, ulaşım, işgücü, devlet kaynaklı toplu konut projelerinin yeniden üretiminin garantörlüğünü üstlenir çünkü kent yerleşik nüfusunun yaşamsal fonksiyonları tamamen tüketime bağlıdır ve bu tüketimin örgütlenmesi ve faaliyetlerin aksamaması gerekmektedir. Kentte bir sermaye döngüsü vardır ve ekonomik, toplumsal ve mekânsal anlamda çelişkileri sermayenin çıkarına yatıştırmak ve kontrol etmek gerekmektedir (Castells, 1997, s.32).

Harvey, Lefebvre ve Castells teorilerini büyük oranda sosyal bilimler teorilerinin ve ekonomi-politiğin kırılma dönemi olarak kabul edilen 70'ler ve 80'lerden yola çıkarak ortaya koymuş, Marksist kuramcılar olarak sermayenin şekillendirdiği toplumsal ilişkiler ve mekânsal gelişmelere yoğunlaşmışlardır. Kent tanımı tek başına bir tanım değildir. Canlı bir organizma olarak siyasete, topluma, bireye, coğrafi avantajlara sahip, yönetilmesi çeşitli hegemonik ilişkileri içeren yapıdır. Neo-liberalist birikim ile kentleşmenin toplumsal tezahürü psikolojik, maddi ve mekânsal olarak eşit katılımı ve haklar konuları daha eşitsiz ve bireyi kente sıkıştıran bir görünüme gelmiştir. Özellikle 1980'lerden itibaren gittikçe zayıflamaya başlayan sosyal politika uygulamaları, kent mekânındaki tüketim

odaklı projelere yönelim ve kaynak aktarımı bireyleri barınmadan, istihdama hatta güvenliğe varana kadar tek başına kaldığı bir atmosfere bırakmıştır. Üretim faaliyetlerinin yapısal olarak daha hızlı, takip gerektiren ve esnek biçimde değişmeye başladığı dönem olan 80' ler sonrası kendisinden önceki döneme göre işgücü, sermaye, devletin yapılanması, kente ve bireye yeni prensipler ve kurallar getirmiştir. Emek üzerinde meydana gelen etkiler, kentin kendisinin üretim ilişkilerinin ana nesnesi haline gelmesi bireyin yaşamında algılarından, mücadele yöntemlerine, birincil ve ikincil kurduğu tüm ilişkilere kadar derin etkilere sahiptir. Akademik ve kent yazınındaki bu dönemde eser vermiş olan kuramcılar, kentin Keynesyen dönem ve neo-liberal döneme geçişini anlatmışlardır. Neo-liberal döneme geçişte sermayenin kurduğu hegemonyada ağırlık merkezi yeniden tanımlanmış ve kent üretim faaliyetlerinin içerisinde daha merkezi bir noktaya adım adım yerleştirilmiştir. Bu noktadan itibaren, siyaset mekanizması da kendini sermayenin devamına yönelik olarak mekân politikaları ortaya koymaya hizmet etme sürecine daha yoğun biçimde evrilmiştir.

2.4 Sermayenin Yeni Mekânsal Formu: Girişimci Kentler

Kentler, kriz ve toplumsal yaşamın birçok başlığında muhalif seslerin çokça duyulduğu, Keynesyen ekonomi-politiğin son dönemi olan 1970'li yıllardan itibaren Neo-Marksist - eleştirel kent kuramları olarak adlandırılan kuramlar içerisinde daha merkezde ele alınmışlardır. Çünkü Lefebvre, Harvey ve Castells' in öne çıkan düşünürler olarak kentleri sermayenin akışkanlığı için projelendirilen, tüketim odakları olarak dönüştürülmesinin ana unsuru olarak kentleri kaleme almışlardır. Öncesi, gerek Chicago Okulu olsun gerek Durkheim ve Simmel'in kuramlarında toplumsal anlamda işbölümünün ve zihinsel yaşamın değişiminin gözlemlendiği yer olarak kentleri ele alan kent yaklaşımı yerini eleştirel kuramcılar döneminde sermayenin yeni birikim stratejisinin ana unsuru olarak ele alındığı zamana bırakmıştır. 70'lerde başlayan ve 80'li yıllardan sonra artık iyice hızlanan neo-liberal süreçler eskisinden daha sık dönem adlandırmalarını ve içerik oluşumunu gerektirmiştir. Rekabet edebilirlik, global ekonomi, turizm, kültür, finansal hizmetlerin, bilim ve teknolojinin odağında kentler vardır ve bu dönemde sermayenin yanında bu süreci hızlandıran hatta oluşturan meta kentlerin ta

kendisidir. Planlama mekanizması, kentlerin idari yapısıyla ilişkili yerel ve genel tüm yapılar yeni birikim stratejilerine göre konumlanmışlardır. *Castells* ile benzer biçimde tüketim odaklı bir bakış açısı ile sermayenin kentleri kullanarak büyümesi üzerine eğilen üzerine kuram geliştirmiş olan *Zukin* (1995, s.11), öncelikle bir kent tanımlaması yaparak başlar. Kültür geniş bir kavramdır. Bu kavram kentin gündelik yaşamında, mağazada, kamusal alanlarda, parkta, ulaşım araçlarında, akla gelen her ortamda üretilebilir. Kentin içerisinde bir yerden bir yere gitmek bireysel bir karar gibi gözükse de aslında bireyin benliğinin oluşumunda ana etken olan çevre, grup ve toplulukların etkisinde kalma, duygusal ve maddi olarak kendine uygun yere yönelmesinin bir sonucudur. Bireysel boyutta kentteki hareketliliği ve yapılanmayı tanımlayan açıklamanın diğer tarafında ise yine bu kültürün içerisinde yer alan ekonomik ve politik olarak gücü elinde bulunduran sermayenin akışına yön veren gruplar-sınıflar vardır. Bireyin gezdiği, alışveriş yaptığı ve yaşadığı yerler başta olmak üzere kentteki birçok yapının nereye yapılacağı, kent mekânının ne şekilde projelendirileceği konusunda söz sahibi sınıftır. Yasalarda, her birey diğer bireylerle eşittir ama bireylerin sınıfsal konumundaki farklılıklara bağlı olarak karar alma mekanizmalarına, kentin hangi mekânında hangi amaçla konumlanacağına ve ne amaçla üretim ilişkilerinde olacağına, çelişkilerine ve çatışmalarına içeren bir alan olarak gündelik yaşam üzerinden gözlemlenebilir. Kentin içerisindeki her farklı sınıf, bu sermayeyi elinde tutan sınıf olsun, işçi sınıfı olsun kendi içerisinde bulunduğu konuma ve koşullarına göre bir kent algısı ve kullanımı ortaya çıkarır. 1980 sonrasında bu durum eskisinden daha hızlı biçimde gerçekleştirmiştir ve kent üretim ilişkilerinin ana aracı konumuna gelmiştir. Ekonomi politığın bu kadar hızlı dönüştüğü zaman diliminde akademik paradigmada da yeni tanımlamalar geliştirerek kentin güncel durumuna açıklama getirmeye çalışmışlardır. Sermayeyi elinde bulunduran sınıfların kentteki yatırımlarının aksamaya uğramaması için merkezi yönetimlerden, yerel yönetimlere kadar her kurum görev almış ve global ölçekte rekabetçi söylem içerisinde kentlerin yer alabilmesi için girişimcilik rolünü üstlenmişlerdir. *Harvey* (1989, ss.8-9-10) 1989 yılında kaleme aldığı *Yönetişimci Devletten Girişimci Devlete* kuramında dört temel madde olarak sıralamıştır bu girişimci rollerini. İlki, uluslararası iş ve emek piyasasında kentlerin rekabet edebilmesi için bazı ürünlerin ve malların kent için avantajlı olmasıdır. Bu maddede aslında kentin teknoloji ve telekomünikasyon sektörlerinin gelişimi için kentin kendisinin de bir yatırım metası olması anlamına gelir. İkinci olarak *Zukin* ve

Castells ile paralel biçimde kentin tüketici yönünün geliştirilmesine vurgu, üçüncü ve dördüncü maddeler olarak yerel yönetim organları ve belediyeleri ilgilendiren bir maddedir. Bu maddeler, merkezi yönetimlerin hantal yapılarından kurtularak daha dinamik biçimde küresel ölçekte kenti öne çıkartacak biçimde iş alanları açmaktan, yatırım için maliyetleri minimize etmeye, değeri yeniden dağıtma görevini üstlenen aktör konumuna gelmesine kadar girişimci rolleri olarak sıralanabilir. Piyasanın yaşadığı bu süreç toplumun tüm aktörleriyle adapte olması gereken hızlı ve yıkıcı bir süreçtir.

Benzer şekilde *Theodore, Peck ve Brenner* Ş.Geniş (çev.) (2012, ss.34-35) de sermayenin kentler üzerinden gelişim söylemiyle başlattığı, mekânları istikrarsızlaştırılarak, her kriz ortamında odağı başka mekânsal kaynaklara aktararak, siyasetin hegemonyasını üretirken mekânın yeniden üretimine ağırlık vererek bunu yaptığını savunur. Refah devleti kavramı yerine neo-liberalizmin kentleşmesinden bahsedebiliriz. Bir finansal krizden bahsetmek demek kentsel anlamda meydana gelen bir krizden bahsetmek demektir ve çözümü yine yeni mekânsal alanlar açmaya yönelik stratejileri üretmekten geçmektedir. Neo-liberalizmin kentleşmesi, sermayenin üretimi için kentlerin birer kuluçka mekanizması haline geldiğini göstermektedir. Kentin neo-liberal sermaye faaliyetlerine göre yeniden tanımlanması üzerine kuram geliştiren *Theodore, Peck ve Brenner* (Ş.Geniş.çev) (2012, ss.34-35) (Bkz Tablo 2.1) bunu yaratıcı ve yıkıcı odaklar karşılığında detaylandırmıştır. Bu tablo, dünya ölçeğinde sermayenin hegemonyasını daha da güçlendirmek için kurduğu işbirliklerinin detaylandırılması demektir. 1980’li yıllarda dünya piyasasının yeni bir döngü içerisine girmesi, sosyal politikalardan kent politikalarına birçok alanı kendi karı için yeniden düzenlemesi 2000’li yıllardan sonra daha güçlü ve iç içe geçmiş bağlara ihtiyaç duyduğunu göstermektedir. Özgürlük, ulus-devleti aşan tanımlamaları içeren yeni sermaye faaliyetleri eskisinden belki de daha çok devlet mekanizmasına ihtiyaç duymaktadır. Devletin yerel olsun merkezi olsun tüm teşkilatları, aygıtları aslında sermaye faaliyetlerinin korunması için hukuki ve idari anlamda kendilerini yeniden güncellemektedirler. 2000 sonrasında bu mekanizmaların kendilerini yeniden güncellemelerinin ana sebebi olarak kentlerin sermayenin merkezi olması ile alakası vardır.

Tablo 2.1: Neo-liberal Kentleşmenin Yıkıcı ve Yaratıcı Uğrakları Tablosu
Theodore, Peck ve Brenner (Ş.Geniş.çev) (2012, ss.34-35)

Neo-liberal kentleşmenin Mekanizmaları	‘Yıkım’ uğrağı	‘Yaratma’ uğrağı
<i>Devlet yapıları arasındaki ilişkilerin yeniden yapılanması</i>	Merkezi devletin belediye Hizmetlerine sağladığı yeniden dağıtımçı destek sistemlerinin yıkılması	Görevlerin ve sorumlulukların belediyelere aktarılması Yerel girişimciliği ödüllendirmek ve yerel büyümeyi harekete geçirmek üzere yeni teşvik mekanizmalarının yaratılması
<i>Kamu finansmanının azaltılması</i>	Yerel yönetimlere finansal kemer sıkma politikalarının dayatılması	Yeni gelir toplama bölgelerinin yaratılması ve yerel gelirlere, kullanım ücretlerine ve diğer özel finansman araçlarına giderek daha fazla dayanan finansman yöntemleri
<i>Refah devletinin yeniden yapılandırılması</i>	Ulusal refah hizmetleri sunumunu üstlenen yerel kanalların ortadan kaldırılması; yönetsel-sosyal refahçı yerel yönetim aygıtlarına saldırı	Topluluk temelli sektörlerin ve sosyal hizmetlerin sunumunda özel sektör yaklaşımlarının yaygınlaşması Sosyal yardım alanlara zorunlu çalışma gerekliliğinin dayatılması; yeni (yerel) çalıştırma biçimlerini deneme
<i>Yerel devletin kurumsal Alt yapısının yeniden Tanımlanması</i>	Bürokratikleşmiş hiyerarşik yerel kamu yönetim biçimlerinin parçalanması Yerel demokratik hesap verebilirliğin geleneksel kanallarına saldırı	Kamu-özel ortaklıklarına ve ‘yeni kamu yönetimi’ anlayışına bağlı yeni ağ temelli yerel yönetim biçimlerinin devreye sokulması Seçkin iş dünyası çıkarlarının yerel kalkınmaya dâhil edilmesi

Tablo 2.1: Neo-liberal Kentleşmenin Yıkıcı ve Yaratıcı Uğrakları Tablosu
Theodore, Peck ve Brenner (Ş.Geniş.çev) (2012, ss.34-35)

Neo-liberal kentleşmenin Mekanizmaları	‘Yıkım’ uğrağı	‘Yaratma’ uğrağı
<i>Yerel kamu sektörü ve kolektif Alt yapıların özelleştirilmesi</i>	Belediye hizmetlerinin sunumunda kamu tekellerinin bertaraf edilmesi (örneğin, elektrik, su, altyapı ve toplu taşıma hizmetleri)	Belediye hizmetlerinin özelleştirilmesi Hizmet sunumunda ve altyapı bakımında yeni piyasaların geliştirilmesi
<i>Kentsel konut piyasalarının yeniden yapılandırılması</i>	Kamu konutlarının ve diğer düşük kiralı sosyal konutların kaldırılması Kira kontrollerinin ve proje temelli sübvansiyonların kaldırılması	Kent merkezi emlak piyasalarında spekülatif yatırımlar için yeni fırsatlar yaratma Düşük gelirliilere hitap eden kentsel konut piyasalarında kira fiyatlarının piyasaya göre düzenlenmeye ve kiracı-senetlerinin uygulanmaya başlanması
<i>Emek piyasası düzenlemesinin Yeniden şekillendirilmesi</i>	Dezavantajlı işçiler için geliştirilmiş geleneksel, devletçe finanse edilen eğitim, beceri geliştirme ve çıraklık programlarının ortadan kaldırılması	Geçici/düzensiz istihdamı teşvik eden yeni düzenlemeler İşçilerin düşük ücretli işlere zorlanması için Enformel ekonomilerin yaygınlaştırılması
<i>Bölgesel kalkınma stratejilerinin yeniden yapılandırılması</i>	Ulusal refah hizmetleri sunumunu üstlenen yerel kanalların ortadan kaldırılması; yönetsel-sosyal refahçı yerel yönetim aygıtlarına saldırı	Kentsel bölgelerde serbest ticaret alanlarının, girişim alanlarının ve diğer ‘deregüle edilmiş’ mekânların yaratılması Yeni kalkınma alanlarının, tekno-kentlerin ve diğer ‘yeni endüstriyel mekânların’ yaratılması Ekonomik kapasiteleri ve altyapı yatırımlarını ‘küresel bağlantıları olan’ sermaye gruplarına yönlendirmek amacıyla yeni ‘küyerel’ (glocal) stratejilerin seferber edilmesi

Tablo 2.1: Neo-liberal Kentleşmenin Yıkıcı ve Yaratıcı Uğrakları Tablosu

Theodore, Peck ve Brenner (Ş.Geniş.çev) (2012, ss.34-35)

Neo-liberal kentleşmenin Mekanizmaları	‘Yıkım’ uğrağı	‘Yaratma’ uğrağı
<i>Yapılı çevrenin ve kentsel formun Dönüştürülmesi</i>	Kamusal alanların ortadan kaldırılması ve/veya artan oranda gözetim altına alınması İşçi sınıfı mahallelerinin spekülâtif yapılaşmaya yer açmak üzere tahribi Topluluk-temelli planlama girişimlerinden vazgeçme	Seçkinlerin tüketimi için özelleştirilmiş mekânların yaratılması Sermaye yatırımlarını çekmek ve yerel arsa kullanım örüntülerini yeniden şekillendirmek için devasa projelerin inşası Güvenlikli sitelerin, kentsel kapalı alanların ve diğer ‘arındırılmış’ toplumsal yeniden üretim mekânlarının yaratılması Soylulaştırmanın sınırlarının genişletilmesi ve sosyo-mekansal kutuplaşmanın yoğunlaşması En önemli arsa kullanım planlama kararlarında ‘en yüksek ve en iyi kullanım’ prensibine bağlı olma
<i>Kentler-arası politika transferleri</i>	Yerel politika yapmada bağlama duyarlı yaklaşımların aşınması Yerel piyasa ve yönetim başarısızlıklarına yönelik ‘yöresel’ çözümlerin marjinalleşmesi	Yerel toplumsal sorunlara ‘hızlı çözüm’ arayışındaki politika yapıcılar arasında modernleştirici’ reformlara yönelik genel, prototipik yaklaşımların (örneğin çalıştırma odaklı programlar, sıfır tolerans suç politikaları) yaygınlaşması Yasal boşluklardan kotarılan, bağlamından kopartılmış ‘en iyi örnek’ modellerinin dayatılması

Tablo 2.1: Neo-liberal Kentleşmenin Yıkıcı ve Yaratıcı Uğrakları Tablosu
Theodore, Peck ve Brenner (Ş.Geniş.çev) (2012, ss.34-35)

Neo-liberal kentleşmenin Mekanizmaları	‘Yıkım’ uğrağı	‘Yaratma’ uğrağı
<i>Kentli sivil toplumun yeniden düzenlenmesi</i>	Tüm sakinlerin temel yurttaş özgürlüklerine, sosyal hizmetlere ve siyasi haklara sahip olduğu ‘liberal kentin yıkımı	Kırık pencereler’ politikasının hayata geçirilmesi Yeni ayrımcı gözetleme ve toplumsal kontrol biçimlerinin hayata geçirilmesi Toplumsal ‘dışlanma’ ile mücadele politikalarının, bireyleri düşük ücretli emek piyasasına yeniden sokarak hayata geçirilmesi
<i>Kentin yeniden temsili</i>	Kentsel karmaşa, ‘tehlikeli sınıflar’ ve ekonomik çöküşe dair gösterişli-ibretlik söylemler	Kentsel yenileme, yatırım ve canlandırmaya odaklanan ‘girişimci’ söylemler ve temsiller. Kendini gerçekleştiren, yaratıcı büyümenin övülmesi

Bu bağlamda, sermayenin devletle her zamankinden daha hayati bir bağlamda ittifak yapması kenti de bireyin yaşamını da kökünden değiştirmiştir. Konutuyla, istihdam alanlarıyla ve ulaşımdan altyapıya, su hizmetlerinden, elektriğe varana kadar devletin sermaye faydasına çekilmesi (özelleştirilmesi), kenti sermaye için yeni yatırım haline gelmesi sürecini daha da hızlandırmıştır. Aynı zamanda ucuz ve sosyal konut, kira kontrolü gibi uygulamalardan hukuki olarak devletin çekilmesi ve bunu serbestleşme söylemi altında yapması, istihdam alanında geçiciliği ve güvencesizliği daha da pekiştirirken kentsel alanları da daha spekülatif hale getirmektedir

Kentlerin 1980 sonrasındaki küresel ekonominin girişimci aktörü olarak birincil rolüne literatürdeki çalışmalardan birini de Jessop kaleme almıştır.

Harvey'in girişimci kentler çalışmasına benzer şekilde sermaye ve kentler arasında iç içe geçmiş ilişkiyi açıklamaya çalışır. Jessop ağırlıklı olarak neo-liberal sistemin yapılanmasına maliyet dengesi, fiyatları kurtarma- düşürme noktalarına odaklanır. Mekânı da neo-liberal hegemonyanın birikimini artırması için yayılması gerektiği alanlar kategorisine koyar (2018, ss. 82-83). Kentlerin projeler yoluyla sermayesinin büyümesi ve akışkanlığını sağlaması özelliklerinin yanında diğer bir gücü de genel siyasi konjonktürün bölgesel ve yerel düzeyde belirleyicisi olmasıdır. Sivil toplum kuruluşlarından, yerel yönetim organlarına, halka ve sermaye aktörlerine kadar bir yönetim mekanizması konumuna gelerek hem devletin- iktidarın hegemonyasını oluşturma gibi güçlü bir özelliği de vardır. Ayrıca, kentlerin sahip oldukları kaynaklar ve projelendirilmedeki başarılarının yerelde siyasi bir hegemonyayı inşa etmesinin yanında ulusal ekonomilerin uluslararası alandaki rekabet performansına da belirliyor olmasıdır. Hegemonya bir yönetişimdir ve kentler de bu yönetişim sisteminin en önemli parçalarından biridir. Benzer şekilde Sassen (2001, s.256) de globalleşen kentlerin globalleşen ekonomi ile aynı anlama gelebileceğini belirtmiştir. Özellikle 1980 sonrasında kentler için artan hizmet yoğunluğu, tüm endüstrilerin kendi içerisinde yeni piyasa dinamiklerine adapte olması, kentlerin eskisinden daha yoğun üretim alanları olarak tanımlanması ve performansları sermayenin hiyerarşisinde konumlarını belirlemeye başlamıştır. Bu, Sassen'e göre 80'lerin sonlarında başlamış kent sosyolojisinde yeni araştırma literatürü oluşturmuştur. Kentler, sermayenin 1980 sonrasındaki döngüsünde ve önemli bir dayanak noktası haline gelmiş olup sosyal ve politik anlamda toplum üzerinde ciddi etkilere sahiptir. (a.g.e, s.259). Sassen 80'lerde nüvelerinin atıldığı ve 1990'lardan sonra artık literatüre tamamen girmiş olan küresel kent kavramında kentin konumuna göre küresel sermaye içerisindeki stratejik rolüne vurgu yapar. Bu yeni teorik çerçevede, kentler bu yeni sermaye faaliyetleri içerisinde finans ve servis sektörü gibi sektörlerle yönelmiş olup ekonomik mekânsal anlamda eşitsizlikler daha şiddetli hale gelmektedir. Küresel bir kent kavramı vardır artık ve sınır-kıtalari aşan şekilde rekabet ederek ekonomik faydaları getiren şehirdir (a.g.e.s.260). Hegemonyanın, kentlerin yeni girişimci formunun etkilerinin analizi yapılırken detaylandırılması ve belki de en çok incelenmesi gereken alan toplumsal hatta bireysel boyuttaki analizi oldukça önemlidir. Stephen Kipfer'e alan açmak, sermayenin kentin yeni formunun oluşmasında ortaya çıkardığı mekansallığın ve toplumsallığın izini gündelik

yaşamdan yola çıkarak yapar. Kipfer (2008,s.198), önce Lefebvre'nin gündelik yaşamı analizinin ileri sürer. Buradan da aslında yine en çok Gramsci'ye bakar. Dönemsel olarak, Fordist dönem sonrası artık devletçilik ve eşitlik olarak adım adım bir azalma sürecinin başladığı, diğer taraftan sermaye faaliyetlerinin alanının da kente adım adım daha yoğun yoğunlaştığı ve yayıldığı görülmektedir. Kapitalizm devam etmek istiyorsa en çok gündelik yaşama ihtiyaç duyar. Çünkü boş zamandan, rutinlere, aile yaşamından kültüre, iş yaşamından politik düşünce biçimine kadar hepsi bireyin gündelik yaşamında üretilir. Sakin, sorunsuz bir alan gibi gözükse de aslında bireyin yokluklarını, amaçlarını, hırslarını, sevdiklerini, sevmediklerini içerir ve kapitalist hegemonyanın devinimini sağlayan da burada bu unsurların bireyin hareket alanını tayin ediyor olmasıyla iç içe geçmesidir ki bu durum aynı zamanda siyasete de devamlılık sağlar.

Kentler, neo-liberal birikim stratejilerinin en girişimci alanı olarak hem bir ülkenin iç siyasetinde hem de ülkeler arası rekabetin ana aktörü olmuşlardır. Sanayileşme döneminde kentin ekonomik aktivitelerin gerçekleştiği, ürünlerin sergilendiği ve satıldığı yerler olarak konumu günümüzde kentleşmenin ortaya çıkardığı bir sermaye hegemonyası görünümüne gelmiştir. Kentleşme pratikleri hem geçmişten gelen deneyimlerin birikimleri hem de radikal sapmalarla neoliberal stratejilere göre yapılanan sermayenin ve üretimin ana unsuru olarak kuralsız, planlı-plansız bir boyutta ilerlemiş ve beraberinde bu sürecin içerisinde ayakta kalmaya çalışan kitleleri oluşturmuştur.

İSTANBUL'UN SERMAYE EKSENİNDE DÖNÜŞÜMÜ

Mekâna müdahale etmek, siyasi ya da ekonomik anlamda bir hegemonya kurmanın en etkili yollarından birisidir. Sürekli biçimde dile getirilen gelişim ve kalkınma söylemi kent mekânı üzerinde bir arz talep devinimi yaratarak, bireylerin kentteki mekansallığını inşa ettiği kadar toplumsallığını da inşa eder. İstanbul'un 2000 sonrasındaki kentsel gelişimini ve bunun toplumsal etkilerini ele almak kutuplaşmış bir toplumdan, adaletsiz kaynak paylaşımından, kentsel yoğunluktan ve İstanbul'un diğer sorunlarından söz ediyor olmak demektir. 2000 sonrasında İstanbul, neo-liberalizmi, üretim faaliyetlerinin büyük oranda kent mekânına kaymasına bağlı olarak yoğun bir kentleşme sürecini deneyimlemeye başlamıştır. Temelde 1980'lerde başlayan serbestleşme ve küreselleşmenin hızını en çok artırdığı dönem olan 2000'li yıllardan günümüze İstanbul'un yaşadığı değişim de çok hızlı ve yıkıcı olmuştur. Kente ilişkin projelerin, planlamaların kararları alınırken bu tasarının kent-mekânının hangi kullanıcılarını amaçladığı en problemli alanlardan bir tanesidir. Üretim faaliyetlerinin değişmesine bağlı biçimde kentin kendisinin bir sermaye aracı olarak sürekli projelendirilmesi yeni ilişki ağları oluşturmuştur. Bu ilişki ağlarındaki aktörler de büyük oranda üretim ilişkilerini mekân üzerinden kurmaktadır. Bu noktada İstanbul üzerinde, İstanbul'daki projelerin üreticisi ve sahibi olan sınıf ve bu sınıfın dışındaki sınıf (lar) için yine mekânı kullanmak hatta mekânda var olmak üzerinden oluşturulan ilişki ağlarına dâhil olmak üzerinden meydana gelen bir gündelik yaşam vardır. İstanbul'un 2000 sonrasındaki gelişimine bakıldığında, kentsel dönüşüm, mega projeler, deprem ve güvenli yaşam alanları, tüketim alanları, ışıltılı elit mekanlar söylemiyle parlatılırken kentin yerleşikleri için bu süreçler aynı anlama gelmemekte ve toplumsal anlamda kutuplaşma, yoksulluk ve yabancılaşıma gittikçe artmaktadır.

3.1 1980 Öncesindeki Mekânsal Müdahaleler ve İstanbul

Farklı siyasi görüşlere, dönemlere ve ideolojik bakış açılarına göre farklı hikâyeleri içeren ve kurgusu her seferinde yeniden yapılan bir kent İstanbul. Geleneksel, muhafazakâr hatta oryantalist sayılabilecek bir bakış açısına göre geçmişin ihtişamlı ve kanlı zaferlerin beşiği, çağları başlatan ve/veya bitiren kent. Tarihi mirası bakidir ama günümüzde ise kültür ve turizmin, kargaşanın, yüksek yapılaşmanın ve bu yapılaşmanın getirdiği bir fırsatlar kenti söylemiyle donanmış bir İstanbul vardır her iddialı küresel kent gibi. Büyük savaşlar, mücadeleler, işgaller bir kentin ve toplumun tarihinde görünür olaylar olarak öne çıkarken asıl bilinmesi gereken hepsinin toplumun gündelik yaşamın her saniyesinde meydana gelen kültürel, mekânsal ve sosyal gelişmelerin hazırladığı gerçeğidir. İstanbul'un neo-liberalizmle günümüzdeki gelişimini anlayabilmek için öncesindeki dönemlere göz atmak gerekir.

İlk dönem, 1950'li yıllarda Adnan Menderes liderliğindeki Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle başlayan dönemdir. 1940'lı yıllarda kısıtlı ekonomik faaliyetlerin ve tek parti döneminin hüküm sürdüğü yıllar, 1950'li yılında Demokrat Parti'nin (DP) iktidara gelmesiyle son bulmuştur. Dünyadaki ekonomik yapılanmalara paralel biçimde Türkiye'de ekonominin dışa açılması ve liberalleşme gerçekleşmiştir bu da savaştan çıkmış topluma ve ekonomiye yeni bir canlılık getirmiştir. Parti Başkanı ve Başbakan olarak Adnan Menderes' in '*İstanbul'un İmarı Bir Başlangıçtır*' (21 Mart 1958, Milliyet) söylemi sermaye faaliyetlerinin merkezinde İstanbul'un olacağına dair birçok emare içermektedir. Çünkü DP'nin mantığına göre gelişimin ve modernliğin temeli kent-araç-yol üçgenindeydi ve bu doğrultuda Amerikan kentlerindeki modernlik ve gelişmişlikle özdeşleşme anlayışını benimsediği için İstanbul'a da en çok geniş cadde, yol ve meydan yapım projeleri gerçekleştirmiştir. (Tuna, 2019, s.396). 1950'ler ile tarım alanında dış yardımların da etkisiyle makineleşme artmış olup buna bağlı biçimde şehre istihdam, kazanç temelli göçler artmıştır ki bu da büyük bir coğrafi hareketlilik demektir. Özel konut yapımı (% 23 büyüme), inşaat, bayındırlık sektörleri başta olmak üzere, sanayi ve hizmetler sektörlerinde patlama yaşanmış olup dönem içerisinde 10'dan fazla işçi çalıştıran işyeri sayısı 163.000'den 324.000'e ulaşmıştır (Keyder,1989, s.188). DP'nin özellikle 1955 yılından sonra daha yoğun biçimde kente yönelmesi Kore Savaşı sonrası ekonomik

istikrarsızlıklar, dışarıdan gelen yardımlarda azalma ve devletin borçlarının artması gibi ulusal ve uluslararası sebeplerden dolayı kaynak ve hareketlilik yaratmak amacıyla (Gül, 2015, s.174). Buna mukabil, İstanbul'a ait iki fotoğraf vardır. İstanbul'da gelişen sermaye faaliyetleri için yollar ve meydanların açıldığı-genişlediği bir fotoğraf varken fotoğrafın diğer tarafında Laleli Cami Külliyesindeki tahribatlar, Beyazıt-Aksaray-Sultanahmet aksında birçok yapı blokunun, konutun, dükkânın yıkılması gibi kültür mirasının da tahrip edildiği bir İstanbul vardır (a.g.e, ss.186-187).

Dönemin siyasi söylemi piyasa değerleriyle özdeşti. Yatırımlara paralel ortaya çıkan yeni kent formu yoğun yapılaşma ve göç dalgasıyla da beslenen gecekondu sermayenin kentteki ve toplumsal yaşamdaki etkisi atlanılmaması gereken önemli bir konudur. Yeni bir ekonomik modelin yürürlüğe girdiği ve buna bağlı sanayi ve imar yatırımlarının yapıldığı dönemde gecekondu yerleşimleri sahip olduğu ucuz işgücü ile sermayenin başka yatırımları için yeni pazarlar yaratmasına, devlete yük yaratmamasıyla katkı sağlayan toplumsal ve kentsel bir gerçekliktir (Serter, 2018, ss.136-137). Gecekondu olgusu siyasette de karşılık bulmuştur. Gecekonduya yaşayan kentli nüfusun bilinmezlik ve güvensizlik ile şiddetlenen mülk edinme arzuları, DP'nin oy toplama amacıyla bir diyalog içerisine girmiş ve zamanla meskenlerin tapuları yerleşiklerine verilmiştir. Ayrıca gecekondu yıkımının yasaklanması ve siyasi kanallar ile çözüm bulunarak tapu alınması gibi gelişmeler gecekondu yapısının önündeki engelleri ve bilinmezlikleri de kaldırmıştır (Karpas, 2022, s.113). İstanbul'da sanayiye desteklemek için yapımı serbest bırakılan gecekondu kent kültürüne, dokusuna da etki etmektedir. Toplumsal mekânı, soyut, somut, büyüyen, gelişen olguların, ağların, diyalogların ilişki demetlerinin ve mübadele ağlarının tümünde oluştuğunu ve geçmişten günümüze bunların devam ederek büyüdüğünü belirten *Lefebvre* (2014, ss.111-112), meta mübadelesi üzerinden şehirlerin nasıl oluştuğunu açıklarken bir ilişkiselliği gözler önüne serer. Geçmişten günümüze kentler, ticaret yollarının, ticaret yapmaya elverişli alanların yanında büyüyen bankalar, binalar ve ticari faaliyetler için maddileşen diğer yapılar görünümündedir. İstanbul'daki gecekondu oluşumu da sermaye faaliyetlerinin daha ucuz ve yüksek karla üretilmesinin aracı olarak İstanbul'un haritasında kalıcılaştırmıştır.

60 darbesiyle son bulan Menderes döneminden sonra devlet kontrolünde bir sermaye yapılanması vardır ve İstanbul'un kentleşme hikâyesi hız kesmeden devam etmiştir. 1950'lerde yoğun biçimde başlayan İstanbul'a göçe bağlı kent nüfusu artmış, sanayi sektörüne yatırım yapılmasının yanında hizmetler sektörü de öne çıkmıştır. Bu doğrultuda İstanbul'a birçok plan ve müdahale yapılmıştır Yürürlüğe konulan plan(lar)ın İstanbul'u sermayenin yatırım alanı yapmayı amaçlandığı görülmektedir. 1963 tarihli, MGK, İmar ve İskân Bakanlığı tarafından hazırlanan, İstanbul Sanayi Nazım İmar Planına bakıldığında sanayinin İstanbul-İzmit arasında gelişmesi öngörülmemiş olup, bir anlamda bu İstanbul çevresinde sanayinin istenilmediği anlamına geliyordu (Tekeli, 2013, s.255). *Bu planda kabul edilen dokuz sanayi sahası; (1) Halkalı 268.90 ha, (2) Topkapı 207.30 ha, (3) Rami 210.50 ha, (4) Bomonti 21,60 ha, (5) Levent 50 ha, (6) Oto Sanayi 9.20 ha, (7) Kurtköy 285 ha, (8) Küçükköy 25.0 ha, (9) Ümraniye 63 ha'dır.* (a.g.e. s.255).1966 tarihli İstanbul Belediye meclisindeki Sanayi Sahaları Planlarıyla da kent içerisinde daha düzenli bir planlama anlayışı ile kentsel sermaye geliştirilmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda Halkalı, Rami, Kurtköy, Küçükköy, şehir dışı alanlar olarak kabul edilip sanayi ve çevresindeki gecekondu yayılırken şehir içi alanlarda sanayi bölgesi Bomonti kabul edilmiştir (Tümertekin, 1997, ss.75-76). 70'li yıllara gelindiğinde tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de kaotik bir dönem başlamıştır. 12 Mart Muhtırası, grevler, sosyal olaylar, isyanlar, kanlı baskınlar hemen her gün gazete küpürlerindeydi. Mevcut ekonomik durumdan İstanbul'un etkilenmemesi düşünülemezdi. Dönem içerisinde, kentin hem içeride hem de dışarıya doğru büyümesi planlanmış olsa da ekonomik ve siyasi bir istikrar sağlamak adına tavizler verilerek gecekondu (alanları) başta olmak üzere kentte yoğun yapılaşma başlamıştır. Dönem içerisinde kent, sanayi yatırımlarına dayalı sermaye birikimini sağlayacak şekilde planlanmasının yanında, gecekondu bölgelerine de verilen imar haklarıyla yasallaşmışlar ve kentin yeni orta sınıfı olma talepleri de artmıştır. Ayrıca yine kentin orta sınıfına referansla bu kentin yasal ve imarlı yapılı çevresinin parçası olma istekleri de daha belirginleşmiştir (Şengül, 2009, s.131). Sermaye faaliyetleri açısından döneme ilişkin söylenebilecek, 1960'lı yıllarda devlet tarafından dengeli büyüme ve kalkınma için planlar hazırlanmış olsa da, siyasetin ve sermayenin bu planlama amacını delerek sanayileşme üzerinde yarattığı baskı ve rant ekonomisinin cazipliği ile İstanbul gittikçe kontrolü güç bir sanayi kenti haline gelmiştir (Türkün, Aslan ve Şen, 2013, s.56). 1970'li yılların sonuna doğru

etkisini iyice hissettiren ve toplumsal anlamda dalgalanmalara sebep olan ekonomik ve siyasi atmosfer, 1980 askeri darbesiyle bir kırılma daha yaşayarak daha sonrasında neo-liberal döneme doğru hızla yol almaya başlamıştır.

3.2 1980’lerde Sermayenin Neo-liberal Sisteme Dönüşümü ve

İstanbul’daki İzi

İstanbul’un sermayenin odağı olarak dönüşümün ve projelerin 1950’ler ilk, 1980 ikinci olmak üzere iki önemli döneme sahiptir. 1980’lerde ANAP ile başlayan ve 2000’lerden sonra kendini daha kapsamlı biçimde küresel sermayenin eline bıraktığı AKP dönemine kadar her iki siyasi hegemonya da kendi varoluşlarını İstanbul’un imarı başta olmak üzere sermayeyi kentler üzerinden harekete geçirme performansına bağlamışlardır. Bu doğrultuda, rekabetçilik, yerelleşme, küreselleşme kentler ile beraber anılan kavramlar olmuştur. Çok önemli bir kavram olarak yerelleşme, imar ile yetkileri artırılmış sermayeye arz yaratacak şekilde çalışmaya başlayan ve planlama kurumundan uzaklaşan bir mekanizma anlamına gelmektedir (Keskinok, 2013, ss.236-237). Rekabet sermayenin doğasında vardı ama kentler şu an rekabetin şiddetini belirleyen mekanizmalar konumundadır. Sermayenin kentler üzerinden oluşturduğu yeni ilişki ağlarında büyük ve uluslararası şirketlerin toplu konut, alt yapı, raylı sistemler, çeşitli inşaatları yapan firmaların projelere eskisinden daha çok dâhil olması ve yine yerel yönetimlerden ihale yoluyla alarak yapması formu ortaya çıkmıştır. Kentlerin rekabeti kadar ulusal ve uluslararası alanda faaliyet gösteren firmalar arasında da rekabet vardı (Şengül, 2009, ss.140-141). 80’lerde kentteki yapılaşma üzerinden kurulan ilişki ağlarının toplum üzerinde sosyal ve psikolojik etkileri de vardı. Bu da ANAP ile iyice belirginleşen liberal, tüketim, sermaye odaklı popülist söylemlerin imar afları, imar izinleri, tapu tahsis belgeleri ile toplumda bulunduğu karşılık özellikle yoksul kitlede kentsel ranttan pay alma beklentisini iyice kabartması durumudur (Boratav, 2012, ss.152-153). Ne var ki, kentin özellikle kaçak ve gecekondü alanlarında yer alan bu kitle için durum hiç de iç açıcı ve umut dolu değildir. Kent merkezlerinin yüksek rantlı alanlar haline gelmesi gecekondudan düşük maliyetli apartmanlaşmanın olduğu yerlerde, orta alt ve orta sınıfın üzerinde yapılaşma baskısı yaratmış ve bu sınıf bu alanları terk etmek zorunda kalmıştır (Kurtuluş, 2016, ss.166). Bu

bağlamda İstanbul, sermaye, kamu kurumları, yerel ve merkezi yönetimin yıkarak ve yapılaştırarak yeni sistemin vitrinine uygun biçimde adapte etmek için yarıştıkları bir meydan konumuna gelmişti. 1980 sonrasında turizm, kültür, sanat ve finans merkezi söylemleriyle anılan kentlerin bu sektörlerin gerekliliklerine göre hazırlanması, akışkanlığına cevap vermesi, ülkenin ve kentin küresel sistemin içerisinde yer almasını sağlayacak şekilde tasarlanmasını gerektiriyordu. Çünkü bu alandaki başarı ülkedeki yerel olsun merkezi olsun siyaset yapma biçimini de etkileyen bir durumdur. Bu doğrultuda büyük ölçekli kentsel projeler vitrine çıkmıştı ve sermaye kentteki projeler üzerinden yükselişe geçiyordu (Balaban, 2013, s.57). Park Otel, Süzer Plaza, Swiss Otel, Condrad Hotel, Tat Towers, Galleria AVM-otel-yat limanı, BJK Plaza, Akmerkez, İkinci Köprü, Tarlabası Bulvarı, Koç Üniversitesi ve Acarkent öne çıkan projeler (Özalp ve Erkut, 2016, s.240) olarak bu doğrultuda sıralanabilir. Bu yeni yapılar yeni bir toplumsal yaşam, tüketim alışkanlıkları demektir.

Finans, turizm sektörleri gibi tüketim odaklı sektörlerin merkezler başta olmak üzere İstanbul'da birçok alana yoğunlaşması, sermaye faaliyetlerinin içerisinde sanayi sektörü gibi daha uzun süreçleri ve tedarikleri gerektiren sektörleri terk etmeye başlamasıyla kentin makro formu ve toplumsal yaşamı da yapısal değişiklikler geçirmeye başlamıştır. Bu durum, İstanbul'da bir sanayisizleşme sürecinin başladığını göstermektedir. Kentin merkezi alanlarının daha hızlı tüketimin, parıltılı çekim merkezinin alanı haline getirilmesi sıkışan sermayeye bir dinamizm kazandırdığı gibi daha hızlı hareket eden, akışkan insan, emek ve kenti ortaya çıkmaya başlamıştır. Sanayisizleşmenin 1980 sonrasında kentin makro formundaki görüntüsü ağırlıklı olarak imalat sektöründe bir desentralizasyon şeklinde gözlenmiştir. 1990'lardan sonra ortaya çıkan başı Tuzla Deri OSB ve Büyükçekmece İkitelli OSB' nin çektiği, Ümraniye, Küçükçekmece, Büyükçekmece ve Tuzla'da kurulmuştur. Hem bölgelerde nüfus artışı hem de yeni mahallelerin kurulmasına neden olmuşlardır (Türkün, Öktem Ünsal ve Yapıcı, 2013, s.88). 1980'lerde ve 1990'larda teknolojinin, sermayenin gelişimine bağlı olarak kentsel alanların da hızlı bir dönüşümle nüfus ve işlev bazında farklılaşmaları deneyimlenmiştir denilebilir. Kentin merkezi yerleri başta olmak üzere belli alanları parlatılırken, sanayinin kentin dışına doğru itildiği alanlarda planlı bir kentleşmeden uzak görüntüler, yapılaşmalar ortaya çıkmıştır. Dönem,

kente yapılan müdahalelerin planlı ve bütüncül, katılımlı bir eksenden gittikçe daha uzaklaşmaya başlamış, yerel yönetimler başta olmak üzere devletin birçok kurumu toplumun geniş kesiminden ve sosyal politikalardan yana tutum almaktansa sermayeden yana konumlarını belirginleştirmiş doğal kaynaklar, kamu kaynakları gibi birçok kaynağını bu şekilde yönlendirmiştir.

3.3 21.Yüzyılda Sermayenin İstanbul’da Biçimlendirdiği

Kentleşme

Tarihe bakıldığında, öne çıkmış olan kentlerin kent özelliği kazanmalarına neden olan faktörlerin coğrafi anlamda elverişli coğrafyada olmak, ekonomik aktivitelerin çeşitliliği, genişleyen ticari faaliyetler, genişleyen topraklar ve güç koruma savaşlarındaki üstünlüklere sahip oldukları görülür. 1980’lerde küreselleşme serbestleşme olan dönemde, kentleri öne çıkaran ise bu kavramlara adaptasyon olarak kendini güncellemiştir. Yeni bir birikim modeliyle yapılanmalarını da değiştirmiştir. Kentlerin neo-liberal ekonominin gelişimi için eskisinden daha çok önem kazandığı bu dönem, toplumsal, ekonomik ve siyasi anlamda stabil bir formdan uzak, daha çok hareketlilik, akışkanlık ve yıkıcılıkla tabir edilmektedir. Sistemin en stabil kavramı belirli zaman aralıklarında yaşadığı krizleridir. Birikimin üretilmesi ve dağıtılması konusundaki kriz aslında kapitalizmin krizidir ve her seferinde kendini üretebilmek için yeni kanallara ihtiyaç duymasıdır. 2000 sonrasında kentlere eskisinden daha yoğun biçimde yönelen sermayenin izleri, kentin kamusal alanlarından, konut alanlarına bizzat içerisindeki yapılaşmalardan görülür. Harvey (2016, s.100) bu durumu, birikim yasalarında ikincil –üçüncül sermaye döngüsündeki mantık, sabit varlıklar üzerinden bir tüketim havuzu oluşturup bunun zamansal ve mekânsal riskinden ziyade kentte yapılı olan fiziksel peyzaja, konuta, dönüşüme yönelerek sermayenin kendi hareketliliğine alan açtığını belirtir. Bu açılan alanlar, kentin fiziksel yapısını değiştirmesinin yanında, emek yapısı ve gündelik yaşamı da değiştirir.

AKP, ANAP’tan sonra 80 sonrası dönemde tek başına iktidar olabilen liberal, muhafazakâr yapılanmaya sahip bir sağ parti olarak siyaset sahnesinde yerini almıştır. Ekonomi politikaları, uluslararası ilişkilerdeki tutumu, kente ve çevreye bakış açısı, eğitim alanındaki kanun ve yasaları, meslek odaları, akademik

camia ve STK'larla kurduğu diyalogları farklı birçok kuramcıya, farklı ideolojilerden birçok tarafa göre farklı değeriendirilmiş ve eleştirilmiştir. En çok eleştirildiğı ve çatışmacı olduğı alan ise, kentlere sermayenin, eskisinden daha baskın ve hızlı biçimde nüfuz etmesini sağlayan kolaylaştırıcı ve destekleyici rolüdür. İktidarın kendinden önceki sağ iktidarlara ortak birçok özelliğı olmasının yanında, neo-liberalizmi kendi muhafazakâr - liberal yapısına adapte etmesi, kentleri merkeze alması ve sermayenin kentler üzerinden daha baskıcı biçimde var olmasını sağlaması onu daha farklı kılan uygulamalardır. Çavuşoğlu' nun (2016, s.255) inşaata dayalı büyüme modeli olarak gördüğü 2000 sonrası, doğa kaynakları olan kıyılar, ormanlar, meralar gibi alanların hukuki düzenlemelerin yardımıyla özelleştirilmesi ve sermayenin projelendirilmesine hazır hale gelmesi vardır. Buna en temel hak olan konut, sağlık, eğitim, parklar, spor alanları gibi yerlerin sermaye birikimine katkı sağlamak amacıyla yeniden yapılaşmaya açılması da eklenir. Bunun yanında temel büyüme ve gelişim söyleminin mekânsal politikadaki istikrara endekslenmiş olması hiç doymayan bir inşaat sektörü ortaya çıkarmıştır. Boğaz'a yapılacak köprüler, dünyanın en büyük havalimanı, kanal İstanbul, kentin kuzeyinin nerdeyse yeni projeler ile yeniden inşa edilmesinin itirazlara ve muhalif hareketlere rağmen devam etmesi bunlara örnektir. Bu bağlamda, 2000'li yılların başları, kentlere yönelen sermaye için merkezi-yerel yönetimlere, hukuka kadar birçok kurumun yapısının da bu yönde değıştirildiğı bir dönemdir. Bu dönemde öne çıkan kurum TOKİ'dir. TOKİ, başta belediyeler olmak üzere birçok kurumun plan yapma yetkisine müdahale ederek aslında yatırımların kentte projelendirilmesini merkezileştirmiştir. Özellikle 2010 sonrasında bu merkezileşme baskınlaşmış, Çevre, Şehircilik ve İklim Bakanlığı'nın kurulması ve kamu arazilerinin üzerinde plan yapma başta olmak üzere her türlü müdahalesinin önü açılmış, gayrimenkul girişimcisi gibi çalışmaya başlamıştır (Görmez ve Bahçeçi Başarmak, 2023, s.134).

İnşaat sektörünün doyumsuz hale gelmesinde, arazi ve konutların metalaştırılmasında, özelleştirilen alanların içerisinde İstanbul'un rant değeri en yüksek alanlarını seçilmesinde tayin eden konumdaydı. Seçilen alanların ortak özelliğı ise, kaçak konut ve/veya gecekondü alanı olması ve bu konut ve arazi stoğunun çöküntü, köhnemiş ve güvensiz imajının öne çıkartılmasının altında sermayenin kabarmış iştahının olmasıydı. Bu bağlamda, yürürlüğe konulan yasal düzenlemeler ve yönetmeliklerle, TOKİ özellikle yerel yönetimler ile sermaye

grubunu bir araya getirerek 2001-2010 yılları arasında sayısı 10'dan fazla büyük dönüşüm projesi gerçekleştirilmiş ve bu durumun sonucu olarak 100 binden fazla insanı etkilemiştir (Kuyucu, 2014, s.75). Böylelikle, kentteki mülkiyet sahipliği ve mülkiyet ilişkileri yeniden tanımlanıyordu. Kentteki projelerde söz sahibi olan grup(lar), spekülâtif biçimde öne çıkarılan turizm, ticaret yatırımları, spor ve kıyı alanları olan bölgelerde pay sahibi oluyorlardı. Bu noktada, yoksulluk kentin yeni imajında özellikle merkezde tahammül edilememekte ve kentteki yoksul sınıflar için yerinden edilme baskısını ve şiddetini artırmaktadır. Bu yıllar, sermayenin önünü açan çokça müdahalenin ve yasa değişikliğinin de yapıldığı yıllardır. 2005 yılında çıkarılan 5366 Sayılı Yıpranan Tarihi ve Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun da kentin merkezindeki köhnemiş ve hali hazırdaki durumuyla herhangi bir rant getirisine sahip olmayan yapıların (tarihi dokuları da göz önünde bulundurularak) sermayeye rant alanları açan müdahale örneğidir (Kahraman, 2013, s.40).

Devlet sermayenin genişlemesi için gayrimenkul piyasasını ve inşaat sektörünü diğer piyasa aktörleriyle ortaklıklar kurması yönünde buluşturan gerektiğinde arabulucu gerektiğinde girişimci rolünü üstlenmiştir (Eraydın, 2017, s.562). Siyasal istikrarsızlığın ve ciddi bir ekonomik krizin akabinde dış politikaların yardımıyla büyük oranda toparlanan ekonomi, Adalet ve Kalkınma Partisinin göreve geldiği ilk yıllardaki siyasi istikrarını sağlayan en büyük etmendi. Ne var ki, 2007'den itibaren öncelikle 2001'deki yapıcı politikalar terkedilmiş, Merkez Bankası (MB) başta olmak üzere birçok kurumun özerk ve bağımsız yapılarına müdahale etmeye başlanılmıştır. Ekonomik politikadaki olumsuzluklar bir canlandırıcı ihtiyacını doğurmuş ve inşaat sektörü, düşük teknolojili, istihdam yaratan, sermayenin hızlı karını sağlayan ve bu sayede iktidarın da hegemonyasını güçlendiren bir araç olarak kullanılmaya başlanmıştır. AVM, havalimanları, yol, alt yapı taahhüt işleri, konut ve işyeri projeleri de kentlerin yeni silüetini dolduran yapılarken bu projeler için de gittikçe yanlı olmaya başlayıp iktidara yakın firmaların kamu sektöründeki imtiyazları durumlarını gittikçe güçlendiriyordu (Pamuk, 2023, s. 268). Eraydın (2017)'ın ifade ettiği iktidarın, sermaye grupları arasında denge ve bağ kurma rolü gittikçe tarafsız ekseninden ayrılmıştır. Cengiz, Limak, Ağaoğlu, Kalyoncu Holding firmalarının devlete ait birçok arazide ve devlet tarafından desteklenen firmalar olarak, finans,

konut, ticari alan gibi projeleri yapmakla görevlendirilirken bu ilişkinin karşı tarafında tahsis ve görevlendirme dağıtımını yapan TOKİ vardır (Mutioğlu Özkesen, 2022, ss.204-205). Bu durum iktidar ve sermaye arasındaki bağın gittikçe güçlenmesine ve birbirlerini kollar duruma gelmelerine örnektir. Kentin sürekli projelendiriliyor olması ve bunun siyasi boyutunun da olması hem ekonomik hem de siyasi anlamda zorlu ve çatışmalı boyutu toplumsal yaşamda hissettirmiştir.

Alkan (2015,s.112), 2004-2012 yılları arasında çıkarılan kanunların ve kararnamelerin kentte sermayenin önünü açmaya yönelik olduğunu, hepsinden önemlisi bu yasalarla birikimin, dağıtımın gittikçe merkezileştiği, tek bir yapıda toplandığını belirtir. Bu da zamansal olarak sermayenin İstanbul ölçeğinde daha çok yoğunlaşmasının etkilerinin görüldüğü yıllar olarak 2010 sonrasını işaret etmektedir. 2005 Tarihli 5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun, 2010 Tarihli 5953 Sayılı Arsa Üretimi ve Değerlendirilmesi Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, Toplu Konut Kanunu'nda TOKİ'ye planlama konusunda yetki veren düzenlemeler ve 2012 tarihli 6306 sayılı Afet Riski Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun İstanbul'un yapılaşmayı sermaye yatırımları lehine hızlandıran, önündeki engelleri kaldıran kanunlardır. Yerel yönetimlere girişimcilik üzerinden bir yerelleşme tanımlaması yapılsa da yasalar merkeziyetçilik hamleleridir. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Tarım ve Orman Bakanlığı, TCDD, Özelleştirme Dairesinin doğrudan Başbakanlığa -TOKİ (eserin yazıldığı tarihte) bağlanması, Büyükşehir Belediye Rejiminin uğradığı değişiklik gibi uygulamalar ve nihayetinde 2018 yılında Cumhurbaşkanlığı sistemine geçiş güçlü merkeziyetçiliği gösterir.

2005 yılında 5366 sayılı Kanun ile kent merkezinde rant değeri yüksek alanlara müdahale ile bir giriş yapılmış ve bundan sonra 6306 sayılı konuna giden süreçte sermayenin önündeki bariyerler adım adım aşılmıştır. 2000 sonrasında ilk olarak 2005 tarihli 5366 No'lu yasanın getirdiklerine bakmak gerekir. Anlık - noktasal çözümler üretmesi, bütüncül planlama anlayışından uzak oluşu, koruma amaçlı imar planlarını delmesi, kente yapılan müdahalelerin toplumsal boyutunu atlayışı, SİT alanlarıyla sınırlı kalmayıp yapılaşmanın önünü açması ve belki de en tartışmalı kısmı ise uygulamaya esas alanlarda vergi, harç gibi maliyetler

konusunda sağladığı muafiyetin teşvik edici olması yasanın öne çıkan özellikleridir (Özden, 2016, s.282). Kente ilişkin politikaların kentte yatırım alanları açmak ekseninde ilerlemesi, İstanbul’u ekolojik, toplumsal boyuttan uzak cazibe merkezleri yaratma yarışına sokmuştur. Kentin çekim merkezi olması, yapılaşmanın, sermayenin hareketliliğinin engellere takılmaması için 2012 tarihli 6306 Sayılı Afet Yasası büyük bir kırılmadır. Bir anlamda 5366 sayılı Kanun ile başlayan ama daha hızlanması gereken bir kırılma dönemini işaret eder 6306 sayılı Kanun. Bu kırılma sermayenin daha akışkan ve daha genişleyen bir düzleme taşınmasını sağlamıştır. Kanun öncelikle ekonomik olarak ömrü bitmiş yapı, ağır hasar görme riskine sahip yapı ve yıkılma riskine sahip yapı olarak üç başlıkta riskli yapı tanımı yapmıştır. Bu alanların dışında kalan alanlarda uygulama, planlama, dönüşümün onaylanması yetkilerinin Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı’na bırakılması, uygulama bütünlüğü adı altında yapılaşmanın önünü açmada yetkili merci kılındığını gösterdiği gibi (Daşkiran ve Ak, 2015, s.277) Alkan’ın (2015) merkeziyetçiliğe doğru gittiği savını da destekler. (Madde 2, Madde 3, Madde 6) (www.mevzuat.gov.tr)

2000 sonrasında kent, tüketimin, finansallaşmanın, gayrimenkul sektörünün ve turizmin odağı haline getirilmiştir. Ne var ki, kent üzerinden oluşan birikim stratejisini sadece ekonomik ya da sektörel olarak inşaatı merkeze alarak analiz etmek dar bir çerçevede kalmak olabilir. 2000 sonrasındaki iktidarın İstanbul’a yapılan projelerde ürettiği söylemlere bakıldığında bunun mekânın sadece fiziksel boyutuyla sınırlı kalmadığını gösterir. Devletin kentlerde hegemonik proje olarak adlandırılabilir projeleri yaparken, bunun ekonomik bir onarım ya da mekânı kullanarak başka kaynakları telafi etmeyi amaçlasa da, bu projeler aynı zamanda toplumsal reform, askeri başarı, politik istikrar, ahlaki bir yenilenme anlamını da belirtir (Jessop, 2008, s.280). 2000 sonrasındaki siyasi yapılanma bu doğrultuda kent mekânını birikimin merkezine alırken diğer taraftan da kentsel projelerle daha muhafazakâr, dini ve geleneksel değerlerin öne çıktığı söylemleri de baskıcı ve dışlayıcı biçimde sunmaktadır. Çoğu zaman ‘geçmiş’, ‘ecdad’, ‘Osmanlı olma’, ‘Osmanlı’yı yaşatma’, ‘Osmanlı’yı diriltme’ söylemleri inşaat projelerinin başında ya da amaçlar kısmında sık sık karşımıza çıkmaktadır. Kentin merkezindeki projelere bakıldığında Gezi Parkı yerine Topçu Kışlası’nın yapılması projesi, aslında Cumhuriyet kurulduğunda Topçu Kışlası’nın yıkılıp

yerine Gezi Parkı yapılmasına, bir anlamda Kemalizm'e karşı bir rövanş olarak (Ünal Çınar, 2020, s.88) algılanması mekânın fiziksel anlamının yanında ideolojik boyutunu da gösterir.

3.4 Hayaller, Korku, Rıza, Baskı ve Şükür Gerilimindeki Toplumsal Yaşam

80 sonrasını Ercan (2004, s.24), sermaye ve egemen sınıfın yakınlaşmasının işçi sınıfı başta olmak üzere her türlü antikapitalist kolektif oluşumun karşısında durması ve ulusal söylemin küreselleşme olduğu dönem olarak tanımlarken, Boratav (2012, s. 151)'a göre bu dönem finansal serbestleşmedir. Ekonomik, siyasi ve toplumsal olarak ortaya çıkan tabloda bankerler, faiz serbestliği ve küçük bankaların batması ve kargaşa hâkimdi. Ve bu durum sinema ve karikatürde çokça yer bulmuştu. 1980 sonrasında Türkiye' de yeni bir sağ siyasetle başlayan söylemler zenginlik, kalkınma, servet sahibi olma, girişimcilik üzerine yoğunlaşmaktaydı. Hangi ülke ya da toplum olursa olsun, dönemin siyasi ve toplumsal gerçekliğini kendine has üslubuyla en eleştirel biçimde gösteren alan sanattır. Karikatür, sinema, edebiyat, müzik hatta sokak sanatları alanında dahi dönemin siyasi, ideolojik ve kültürel kodları baskın biçimde vardır. 1980'lerdeki toplumsal yapıyı gazeteler, kuramcılar, kitaplar kadar anlatan ama onlardan daha kalıcı hale getiren de sinema eserleri, edebi eserler ve karikatür gibi diğer sanat yapıtlarıdır. Sennett (2014, s.286), Roma başta olmak üzere, Londra, Berlin hatta New York gibi Amerikan kentlerini örnek göstererek 1848 ve 1945 yılları arasında yaşanan tüm değişimlerin çıkış noktasına kent(ler)i koyarak dönemi kent devriminin altın çağı olarak adlandırır. Sennett'e bunu düşündüren de taşradan göçün ve kent nüfusunun artmasıdır. Sanat alanında da bunun çokça örneğini görebileceğimizi, 19.yy'da ortaya çıkmış önemli bir eser olan E.M. Forster' in kaleme aldığı Howards End (Howard'ların Sonu) eserinin de kent-kır arasındaki dönüşümün ispatı niteliktedir. Sanat ister edebiyat olsun ister müzik ister sinema ister diğer dalları, her daim içerisinde bulunan dönemin izlerini yansıtır. Sanatın özellikle sinemanın bu noktada, hegemonyanın toplumda ve bireyde yarattığı etkisini anlamak adına, simgeleri, duyguları, görsel tüm öğeleri kullanması farklı metodolojilerde yapılan tüm araştırmaları kabul etmesi ve faydalanmasının yanında

sanatın araçsallaştırma gücünün etkisinden dolayı çokça çalışılan kavramların ve temaların sınırlarının genişlemesine katkı sunmasından dolayı önemlidir.

Şekil 3.1: Gırgır Arşivinden (512) Karikatür, 27 Haziran 1982

Hızlı yoldan para kazanmak, köşeyi dönmek ve çağın gerisinde kalmamak içerisinde kendilerine yer edinmeye çalışan bireylerin çoğu zaman hüsrana uğrayan ve büyük kayıpları getiren girişimleri karikatür alanında sıkça yazılıp çizilmiştir. (Bkz Şekil.3.1). Benzer şekilde sinemada da ses getiren birçok eser vardır. 1982 yapımı Zeki Ökten'in yönetmen olduğu *Faize Hücum*, filmi bu konuda örnektir. 30 yıllık, 22 takdimnameli memur eskisi Kamil Bey'in önce ikramiyesini, üç aylık maaşını, daha sonra baba yadigârı evini satıp, mantar gibi türeyen bankerlere yatırması ve sonrasında çarpık bankercilik ekonomisinin sonucu olarak yaşanan acı düş kırıklığıdır. Köşeyi çabuk dönmenin hırsı içinde herkes gibi o da parasının faizlerini alamayacak, sonuçta bankerzede olacaktır (www.sinemalar.com). Baudrillard (2017,s.63) da tüketim çağında insanının karakteri ve psikolojisindeki çelişkileri açıklamaya çalışır. Büyüme kavramı her ne kadar bolluk kelimesi ile ilişkilendirilse de bunun tam tersi bir durum vardır. Büyüme, mallar ve üretimle alakalı bir durumdur, tüketim ise negatif anlamda birey kısmıyla ilişkilidir ve kıtlık durumu vardır. Günümüzün kıtlığı büyüme mantığıyla ters orantılı ve paradoksal

olarak bireyi hedef alan algısal, düşünsel durum ile ilgili bir kısıtlıdır. Kendine ait karar alma, mantıklı düşünebilme, kendine ait değerleri ve ahlaki terk etme durumudur. *Faize Hücum* da Kamil karakteri, sistemin ürettiği öne çıkan değerlerle mücadele etme ile karşı karşıya kaldığında, kuralcı bakış açısıyla büyük kayıplar yaşamış, akıl sağlığını ve kontrolünü kaybetme noktasına gelmiştir.

Şekil 3.2: Faize Hücum Filmi Afiş, 1982

En prestijli, güvenilir, toplumsal statü ve ekonomik anlamda garanti bir mesleklerden biri durumunda olan memuriyet, değişen ekonomi-politiğin içerisinde sistemin kurallarıyla hareket etmeyenlerin kaybetmeye mahkûm olduğu bir sınıf olarak karşımıza çıkmaktadır. 1980’lerde ANAP’ın seçmeni ve destekçisi şehirli, laik ve muhafazakâr orta sınıftı. Yeni sermaye birikimini sağlam zemine oturtmak ve kendine de seçmen desteği sağlamak amacıyla reklamcılık, ithalat, ihracat, bankacılık ve hızlı tüketim odaklı mesleklere ve işgücüne yatırım yapmaktaydı. Toplumsal yaşamın bir tarafında bu dönüşümler yaşanırken diğer tarafında ise orta sınıfta özellikle öğretmenler başta olmak üzere memurlar hayat standartları ve statü açısından kayıpları büyüktü (Akça, 2018, s.37). Bu durum 1980 darbesinden sonra adım adım inşa edilen yeni sermaye birikiminin ve toplumsal değerlerin sanattaki yansımaysıydı. Toplumsal yapının çözülmesi ve sanat eserlerindeki yansımalarına

yeniden dönüldüğünde, toplumda değişen tek şey meslekler, ahlak ve bireyin kendisi değildi. Dönemin içerisinde mekanlar, kentler de ciddi biçimde dönüşüyordu. *Muhsin Bey*, 80 sonrasında İstanbul'da sistemin kurallarına adapte olamadıkları için kentin içerisinde kaybedenleri anlatan bir filmidir. Yönetmen: Yavuz Turgul, 1987. *Muhsin Bey*, İstanbullu, Türk Musikisine, çiçeklerine düşkün, değerlerine bağlı, 80'lerde hızla değişen kente köyden kente göçün getirdiği kültür erozyonuna yabancı ve kendi ilkeleriyle yaşayan bir adamdır. Kaset çıkarmak için şehre gelmiş türkücü adayı Ali Nazik ile karşılaşır ve *Muhsin Bey* Ali Nazik' i şöhretle tanıştıracacağını düşünür (Beyazperde, 2022). Yavuz Turgul bu filmde karşıtlıklardan faydalananarak, iki tarafa da (karakterlere) kişiliğindeki olumsuz ve olumlu özellikleriyle yer vererek sistemin ideolojik argümanlarına gönderme yapar (Akmeşe ve Akmeşe, 2020,ss: 202-203). Bu bağlamda, filmde bireyin değişen ve ahlaken aşınan yaşantısına eşlik eden 80'li yıllardaki büyük Tarlabası semti yıkımıdır (Bkz Şekil 3.3). *Tarlabası* Bulvarı'nın genişletilmesi için yapılan büyük yıkımlar ile semt kentsel bağlamdan ve en yakınındaki Kasımpaşa, Dolapdere, Feriköy ve hatta Kurtuluş ile bile yaya ve ulaşım bağı kopmuş ve İstiklal Caddesi ve Beyoğlu'nun *Tarlabası* Bulvarına bakan cephelerindeki boşluklar ve yıkıntılar ile kent merkezi bir çöküntü haline gelmiştir (Özkan Özbek, 2021, s.43). Filmde *Muhsin Bey* de *Tarlabası* ile aynı kaderi paylaşmaktadır. Fırsatçı ve faydacı birey özellikleri taşınamaması nedeniyle *Tarlabası* gibi kentte kaybeden ve dışlanan simge olmuştur.

Şekil 3.3: *Muhsin Bey* Filmi Ekran Görüntüsü, 1987

Günümüzde ideal bir toplum, toplumsal yaşam nasıl olmalıdır? Nasıl bir mekân tasavvuru vardır? Ve birey(ler)nasıl görev ve sorumluluklarla donatılmalıdır? Nasıl bir sistemde hangi konumda yaşamayı amaçlamaktadırlar? Birey kentin hızlı dönüşümü içerisinde nasıl ayakta kalabilmekte ve ne gibi stratejiler geliştirmektedir? Sorularına cevap vermeye çalışmak bir anlamda dönemin bireyini ve değerlerini de açıklamak demektir. *Harvey* (2006, s.131), modern sanayi işçisi olarak görür günümüzün bireyini. Bireyi birey olmaya götürecek en önemli unsur iş yaşamıdır ve iş yaşamı tüm yaşamı da etkiler. Çünkü özgür ve başarılı birey olmak, toplumun ihtiyaç, istek ve arzularının farkında olmak ve benimsemektir. Bu birey, bilim ve teknolojiadaki gelişmelerle daha esnek, mekânsal engele takılmayan, iklim ve coğrafyayı aşan bir şekilde organize olan, bireyin doğa ile olan mücadelesinde doğanın baskınlığının azaltan, çalışma yaşamında meydana gelen akışkan ve esnek düzenlemelere aynı şekilde akışkan ve parçalanmış biçimde cevap veren işçidir. *Sennett* (2011,s.81)de benzer biçimde iş yaşamından yola çıkarak bireye ilişkin psikolojik durum tanımlaması yapar. İş yaşamı döneminin değerleriyle donanmış yeni bir birey tipi yaratmıştır. Bir şirketin günümüzde başarısı büyük oranda çalışanlarının davranışlarında ve performanslarında biçimlenir. Herhangi bir sorunu özel sorun haline getirip vakit harcamayan, her alanda işlevsel olmak adına, genel geçer durumda sosyalleşme beklentisinde olmayan, duygusal bağlar kurmayan, kolay adapte olan, geçmişi, kapasitesi, deneyimi ne olursa olsun herkesle çalışabilen kişi olarak sistemin ihtiyacı olan ideal birey olarak tanımlanır. Bunun yanında çağın insanına ilişkin ideallik özelliklerden biri olarak da tüketici olmasına vurgu yapar.

1980'lerden beri özgürlük, serbest piyasa ve bireyin girişimciliği öne çıkartılırken aslında kendi haline bırakılan bir toplum ve birey vardır. Bunun ekonomi ve siyasi tarafına bakıldığında ise, adım adım bırakılan sosyal devlet uygulamaları ve bunun yerine konulması için sürekli parlatılan girişimcilik. Bireysellik ve özgürlük söylemleriyle çelişircesine daha kırılgan ve bağımlı bir birey tipi. Birey, psikolojik olarak piyasa tarafından sürekli ileri atılım söylemiyle yönsüzlük hissine bırakılırken hayatta kalabilmesi için hamle yapması da gerekmektedir. *Giddens* (2019, s.63) ise bunun o kadar kolay olmadığını izole etmeye ve bağ kurmamaya kadar giden özgürlüğün bireye patolojik durumlar

yaşatacağını belirtir. Nesne olsun, başka canlılar olsun bireyin bunlara katılımı duygusal ve yaratıcı rutinlerini geliştirmesine imkân verir. Aynı zaman da ahlaki keşif ve psikolojik doyum anlamına geldiği için bunların yokluğunda geri kalan her durumu obsesif bir şekilde deneyimlemeye başlayacakları için bu kaçınılmaz biçimde onları kronik, melankolik ve şizofren eğilimlere doğru yönlendirecektir. Ayrıca, özgürlük, değerler ve bireysel ilişkilerin manevi tarafına vurgu yapan bir kavram olmaktan uzak, farklı kültürel konfigürasyonları yaratma kapasitesine sahip, her türlü açıdan gelişimi, ilerlemeyi, karı, yaratıcılığı hammadde gibi kullanmaya eğilimli olabilen bireyi tanımlamaktadır (Balandier, 2019, s.18). *Freud* (2021, s.54) ise insan var olduğundan beri özgürlüğün en çok var olduğu noktanın, geldiğimiz noktadan bir önceki nokta olduğunu söyler. Bir anlamda günümüze geldikçe özgürlük azalan bir durumdur aslında Freud' a göre. Geçmiş dönemde şimdiki kadar değerli değildi, çünkü bireylerin o zamanki farkındalıkları şimdiki kadar yoğun değildi. Özgürlük üzerindeki tasarruflar ve yönlendirmelerin ortaya çıkardığı bir kavram olan adalet kavramı da kısıtlama üzerine kuruludur ve bu özgürlüklerin üzerinden yapılmaktadır. Yeri geldiğinde birey adaletsizliklere, uygarlığın kendisine sunduklarına en ateşli biçimde karşı çıkan konuma da gelebilir. Freud bunun yeni bir şey olmadığını dünya var olduğundan beri yani bireysel olanın kültürel ve kitlesel olanla hep bir çatışma içerisinde yer aldığını, 'uygun' ve 'dengeli' olanı bulmanın amaç olduğunu ve uzlaşmak amaçlı çatışmaların geçmişte olduğu gibi gelecekte de sürüp gideceğini belirtir. Buna mukabil, 1980'lerdeki toplumsal yaşamda arzulananlar, zenginlik ve bu zenginliğin kişisel girişimlerle sağlanacağını empoze edilmesidir. Lüks tüketim malları, faize yatırılan paralar ve beslediği ümitler, değişen memuriyet yapısı, ahlaki yapının çözülüşü, güvenin, güvenilir ve kuralcı olmanın her zaman başarı ve takdir getirmeyeceği öne çıkan kavramlardır. 2000'li yıllara gelindiğinde ise bu durumun üzerine konulan yeni değerler vardı. Burada piyasa yapılanmasının ve siyasetin nasıl bir insan ve nasıl bir kent yaşamı ortaya çıkardığını, toplumsal psikolojiyi, bireyin mücadele yöntemlerini, gündelik yaşamdaki karşılaşmalar ile makbul olanı bulma çabasını değiştirmesi söz konusudur. Bireyin zenginleşmesinde, yoksullaşmasında, yerinden edilmesinde, kentteki projeler yoluyla saygınlık kazanmasında, hayatıyla ilgili bir plan yaparken kent mekânının fonksiyonu ve önemi her zamankinden daha yoğun biçimde bireyin yaşamında etkili olmaya başlamıştır. İstanbul'da duble yollar, büyük lansmanlı proje açılışları ve çılgin

projelerin başı çektiği büyük kentleşme hamleleriyle Adalet ve Kalkınma Partisi, İslami modernleşme söylemleriyle oluşturduğu ideolojik hegemonyasını imar faaliyetleriyle harmanlarken toplumda güven de tazelemekteydi. İktidar, hem kendinden önceki sağ partilerin geleneğini devam ettirdiğini gösteriyor hem de onlardan daha iş bitirici ve çağın gereklerine kolayca adapte olabilen imajını veriyordu. İstanbul, İslami sermaye için sembolik biçimde çoğu zaman Osmanlı illüzyonu yaratılarak pazarlanıyordu ama bunun altında ağır bir ekonomik ve toplumsal tablo vardı. Kent değeri meta değeri olarak ölçülüyordu, hukuk yeni inşaatlar için alanlar açmayı kolaylaştırmaya hizmet ederken, emekçi kesim için çoğu zaman borçlanma yoluyla kırılganlıklarını artırarak rıza doğallaşmakta, sınıf atlama kısmı çoğu zaman hayal olmaktadır (Yeşilbağ, 2016,s.619). Kentteki yapılaşma ve mülk edinme, farklı sınıflardaki bireyler için farklı anlamlara sahiptir. Kimileri için yatırım amacı taşırken, kimileri için temel barınma hakkının bir hayal haline gelmesidir. Bunu da gündelik yaşamda oluşan kamusalılıkları parçalayıp metalaştırarak ve özel mülkiyet ağlarının içerisinde sokarak yapmaktaydı. Kentsel alanların adım adım metalaşması, kamusalılıkları, kentin kullanımını kendi stratejilerine göre parçalayarak bireysel kent kullanımını tüketim – kar (girişimci) odaklı ya da muhafazakâr mekân örüntüleri içerisinde bıraktığı iki yol 2000 sonrasının genel görüntüsüdür (Serter, 2018, s240). Yeni piyasa hegemonyasının bizzat sınıf atlamak ve zengin olmak için kentteki projeleri sunması da bireyin bu çekime kapılarak ya da mecbur kalarak inşaata dayalı ekonomi modeline katkı sunar (Tokdoğan, 2018, s.203).

2000 sonrasındaki hegemonyanın oluşumunda siyasi iktidarın toplum üzerindeki müdahaleleri de etkili olmuştur. Dini ve muhafazakâr değerleri aşılacak söylemler, ekonomik, toplumsal ve siyasi boyutta ise belediyeler başta olmak üzere çeşitli kamu kuruluşlarının girişimiyle dağıtılan sosyal yardımlar özellikle kırılgan özelliklere sahip sınıflarda geçici çözümler üreterek bu sınıfları ekonomik, siyasi ve psikolojik olarak kendine bağımlı ve kalıcı kılmıştır. Bunun yanı sıra orta sınıfın durumu da gittikçe zorlu hale gelmektedir (Bedirhanoğlu, 2021, s.204). 2000 sonrasında toplumdaki sorunlara, kazalara ve söylemlere bakmak bu noktada bireyin rıza üretimini ve bunun psikolojik alt yapısının anlaşılmasına katkı sunacaktır. 13 Mayıs 2014 tarihinde Soma’da yaşanan maden faciası sonucu 301 işçinin ölümü ve sonrasındaki söylemler toplumsal anlamda

2000 sonrasında muhafazakâr ve dini değerlerin nasıl devreye sokulduğuna örnektir. Soma'daki facia akabinde dönemin başbakanı Recep Tayyip Erdoğan *"Arkadaşlar yani biz bir defa bu tür ocaklarında, kömür ocaklarında bu olanları, lütfen buralarda bu olaylar hiç olmaz diye yorumlamayalım. Bunlar olağan şeylerdir. Literatürde iş kazası denilen bir olay vardır. Bunun yapısında fitratında bunlar var. Hiç kaza olmayacak diye bir şey yok."* (Cumhuriyet, 2014) açıklamasını yapmıştır. Hukuki, siyasi ve ekonomik anlamda ciddi ihmaller sonucu meydana gelen iş kazaları *fitrat* kavramıyla anlatılarak, sektörün riskleri öne çıkarılarak olağan çerçeve içerisinde sokulmakta ve asıl faillerin görülmesi engellenmektedir. Tüm bilimsel yaklaşımlara karşı duran kaderci yaklaşımlar dini motif gibi gözükse de sınıfsal bir durumu anlatmaktadır aslında. Bürokratlardan, sermaye temsilcilerine kadar yönetim kadrosundaki sınıfın ceza ve soruşturma geçirmesini engelleyen, üzerini kapatan dini söylemler doğal bir kabul ediş yaratır işçilerin tarafında (Karadoğan, 2023, s.55). Neo-liberal birikim döneminin birey üzerindeki temel söylemi olan bireyselleşme, özgürlük kavramlarını toplumun dini ve kültürel değerleriyle harmanlayarak ortaya çıkardığı söylemlerde toplumu sahiplenene ya da dışlayan bir söylem ile doğru ve sakıncalı olanlara işaret etmektedir. Dönemin içerisinde kaçınılmaz biçimde gerçekleşen yalnızlaşma ve yabancılaşma aslında bir nevi korkuya açık olmak ve sürekli bir yön aramak da demektir. Otorite burada bireye yön gösterir ve bireyin özgürlüğünü, doğrularını, yanlışlarını yöneterek taraf olmasını sağlar. Bunun bireydeki en önemli etkisi kendini güvende hissettirmesidir. Bu durum her sınıftan insanda gözlemlenebileceği gibi kırılgan, yoksul ve kültürel anlamda yoksunluk yaşayan bireylerde bir otorite altına girmek daha baskındır. Otoriteye inanan kişiyi de bir otorite üreten mekanizma olarak kabul edersek içerisindeki otoriteyi ulu ve ulaşılmaz görür, değişikliği sevmez, demokrasi ve eşitlik çok gündeminde değildir, kadere dönük bir hayatı yaşama isteğinde bir birey tipidir (Alkan, 1983, s.104).

Bireyin düşüncelerinin en ufak kırıntısına kadar etki eden bu bilinç durumu ve günümüz toplumsal değerleri içerisinde birey nasıl planlar yapar? Günümüzdeki birey davranışlarında neleri içselleştirir? Bunlar, temel olarak cevap verilmesi gereken sorulardır. Günümüzde çağı şekillendiren bireyciliğin içeriği, toplumsal süreçlerle sürekli tersyüz edilme halinde olan, bireyin içindeki ve dışındaki dünyayla gelgit halinde olan, duygusal çekişmeleri içeren süreçlerin hepsidir.

Burada önemli olan bireyin dış dünyada referans bölgesi olarak kendine bireysel benliğini oluşturacak yol haritasını çizmesidir. Referans noktası bireyin hayali bölgesidir yani Freud' un tam da bilinçaltı olarak işaret ettiği psikanaliz noktasıdır. Bireylerin bireyciliklerini inşa ettikleri yer olarak, *sezgilerinden, yokluklarına, bastırılmışlıklarına, özlemlerine* ve bunların doğrultusunda dış dünyadaki algılamaları ve seçimleri üzerinedir (Elliot ve Lemert, 2010, ss.94-95). Birey için bu noktada kırılğanlıkları, yoklukları ve korkularına ve belki de umutlarına ve olası maddi, manevi kazanımlarına bağlı olarak hegemonyanın kentte ortaya koyduğu değer yargılarını, kalıpları, söylemleri içselleştirme durumunu ortaya çıkarır. Bireyin, kentteki yaşamda, varoluş koşullarının karşıt ya da farklı olması onaylanmayan, riskli, tahmin edilemeyen kabul edilir. Ekonomik, toplumsal ve kentsel koşulların bireyin karakterine yön vermesi olarak okunabilir. Sinemanın ana hammadde toplumu, kent ve bireydir. Gündelik yaşamdaki her olgu sinemada kendine kurgusal biçimde hem bireyin ve toplumun özünü yansıtan hem de konuyu işlemesi itibarıyla aşan bir yapısı vardır. Türkiye'de sinema, 1950'lerdeki serbest ekonomiye geçişle beraber yeni burjuvazi sınıfının ve kentin, 1970'lerde göç ile beraber İstanbul'daki kentleşemeyen ve zengin olma umutları konularını işlerken 2000 sonrasındaki sinema eserlerinde İstanbul filmlerin içerisinde problemin ortaya çıktığı, diğer karakterlerin –aktörlerin yaşamına yön veren bir aktör olarak kadrajdadır artık. Sinemanın değişen toplumun ve kentin hafızası olma durumundan kentin toplumu ve sinemayı etkileme yönünden içeriğini değiştiren bir düzleme evrilme vardır. Bu etki belki hep vardı ama kentin-İstanbul'un yaşadığı dönüşüm bir arka fon olmaktan çıkmıştır. İstanbul'a ilişkin olarak sinema eserlerinin içeriğinin oluşmasında değişen bir durum vardır ki o da kentin artık fırsatlar ve umut şehri olmaktan gittikçe uzak olmaya başladığıdır. 1980 öncesi dönemde kentte var olmak, akrabalıktan hemşeriliğe kadar kurulan bağlar sinemada kendine yer bulsa da 80 sonrası kent yaşamı artık bireyin aile yaşamına kadar onu yalnızlaştıran bir boyuttadır.

2000'li yıllardan itibaren, İstanbul eskisinden de daha hızlı değişmektedir. İstanbul'un bilinen tarihi ve kültürel mirası olan kamusal mekânları, İstanbul'a ait silüeti kentteki yoğun yapılaşma ve farklı birçok tüketim alanı yaratılmasıyla rezidanslar, AVM'ler, insanların tekinsiz, güvencesiz yaşamlarını yansıtan küçük ve sıkıştıkları evler, şantiye alanına dönmüş mahalleleri ve sokakları, hatta çoğu

zaman yaşam yeri, çalışma yeri olarak sadece şantiyeleri olarak gündelik yaşamda karşımıza çıkmaktadır. Günümüzün kent yaşamındaki birey daha yalnız, daha fırsatçı ve faydacıdır. Bireyin sahip olabileceği ve kazanca çevirebileceği fırsatlar ise sermaye ve siyasetin İstanbul ölçeğindeki projelendirdiği inşaat projeleri ve taahhüt işleridir. Bu projeleri üstlenen yerel, merkezi devlet organları, sermaye gruplarına dâhil olmak kolay değildir ve kent bireyi gittikçe sıkıştırmaktadır. Bu sıkışıklık yeri geldiğinde bir kentsel dönüşüm projesinin dışarısında kalmak, yeri geldiğinde kentin merkezi bir semtinde yerinden edilmek yeri geldiğinde şantiyeden dışarı çıkmamak, yeri geldiğinde yaşam alanını konutunu koruyamamak olarak bireyin yaşamında büyük yer kaplamaktadır. Kent artık bireyin gündelik yaşamının içerisinde hesaplanabilir olmaktan çıktığı gibi yaşadığı sorunların ve yoksulluğun üreticisi olmaktadır. Sinemanın 2000 sonrasında toplumsal meselelere özellikle İstanbul’da yaşanan kentsel değişime odaklanması ve bireyin gündelik yaşamını ve sıkıntılarını içeren filmleri konu edinmesi toplumsal ve tarihsel tanık gücünü ispatlar niteliktedir.

SİNEMANIN GÖZÜNDEN 2000 SONRASI İSTANBUL

Birçok disiplinde özellikle sosyal bilimlerde görünmeyi göstermek, farklı olanı ortaya koymak ve daha özgün çalışmalar yapmak için sıkça sanat dallarına özellikle sinemaya bir inceleme aracı olarak başvurulur. Sinema eserinin içerisinde işlenen konu ne olursa olsun gerçeklik barındırır. İdeolojik ve psikolojik dönemsel gerçeklikleri içeren, konu edinen sinema eserleri bu yönüyle tarihseldir. Çünkü bir sinema eserinin konusu içerisinde yaşadıkları zamandan bağımsız olmadıkları gibi toplumdan ve mekândan da bağımsız değildirler. Sinema eserleri içerisinde başarı ve beğenilir olmak görecelidir ama tarihin büyük kırılma olayları en çok da savaşlar sinema eserlerine konu olmuştur. Savaş konusu, macera tarzından duygusal- aşk ya da dram türüne kadar her türde sıkça işlenir. Dünya tarihinin en büyük trajedilerinden biri olan dönem İkinci Dünya Savaşı Dönemidir. Savaş birçok kişinin hayatını kaybetmesine neden olduğu gibi birçok insan sakat kalmış ve Avrupa coğrafyası sarsılmıştır. Resmi tarih yazınında, siyaset bilimi çalışmalarında, ekonomi çalışmalarında savaş konusu ve bu dönem sıkça işlenmesine rağmen İkinci Dünya Savaşı dönemindeki soykırımı piyanist *Władysław Szpilman*'ın gözüyle ve yaşamından kesitlerle konu edinen *Piyanist* (Roman Polanski, 2003) filmini izlemek daha etki bırakacaktır kuşkusuz. Bu etkiyi yaratan sebep ise, karakterin iç çatışmalarını, savaşta hayatta kalmak için çabasını, korkularını, bireyin kendi doğruları ile toplumun doğruları arasındaki gelgitlerini bir kurgu içerisinde filtresiz biçimde vermesindedir. 2000 sonrasında sinema eserlerini kullanmak İstanbul'daki kentleşme sürecine ve bireyin bu süreçteki hayatta kalma stratejilerini ortaya serecektir. Çoğu zaman gündelik yaşamda her bireyin kendi içerisinde ve alanlarında sıkışmış hikâyeleri daha filtresiz ve gerçekçi biçimde gösterecektir.

4.1 Sinemanın Toplumsal Olayları Araçsallaştırma Gücü

Sinema, birçok konuyu, sahip olduğu teknik donanımına tabi tutarak kullanmasından dolayı güçlü bir anlatım yöntemidir. Sinema eserlerinin disiplinler arası çalışmalarda kullanılması ve metodolojisi konusunda akademisyenler arasında çokça tartışma yapılmış ve özellikle tarihçiler sinemanın epistemolojik kökeninden ve görselliğin baskınlığına sebep tarihin uzun yazım geleneğine zarar vereceğinden dolayı şüpheci davranışlardır. Burada, tarihçiler ile sinemacılar arasındaki tartışma değildir konu. Yapılan tartışmaların hepsi, sinema eserlerinin üretilişi, sinema eserlerinin kaynakları, gerçeklik ve tanıklığın doğrulanmasında referans olma noktasına kadar ciddi anlamda kendini kanıtlama süreçlerinden geçmiş olduğudur (Fantoni, 2015, s.18). Bireyin üzerinde bu kadar etkili olması da bireyin psikolojisi ve arayışlarıyla alakalıdır. Hayat boyu devam eden öğrenme sürecinde birey birçok bilgiyle karşılaşır, kullanır ve bazılarını sahip olduğu diğer bilgilerle birleştirirken diğerlerini bırakır. Sinema da gerçekliğe ilişkin bilgi alma, yorumlama imkânını sunmasından dolayı bireyi etki altına almaktadır.

Sinemanın bir araç ya da yöntem olup olmayacağına dair tartışmalar devam etmiştir. *Marc Ferro* (2017, s.47) sinemanın tarihin tanıklığına ilişkin olarak, 1897 Viktorya Jübilesi, 1907 Ascot yarışlarında kadın aktivistin kralın önünde intihar etmesi, Şanghay İngilizlerinin Boxerların terör eylemleri, I. Dünya savaşında Almanların cephelerdeki kameralarla Fransız ve İngiliz askerlerinin mitralyözlerle paramparça olması gibi olayların kayıt altına alınmasını örnek göstermiştir. Bu imkâna ise daha çok yönetim kadrosundakiler ya da imtiyazlı aileler sahipti. Benzer şekilde, İtalya’da ise, faşizm döneminde Musollini’yi adım adım takip eden tarihçi Renzo De Felice yayınladığı eserinde Mussollini’nin radyolarda kaydedilmiş konuşmalarını, fotoğraflarının çokluğuna dikkat çeker. Hatta 1925 yılında kendi siyasi heyetinden küçük bir sinema firması olan Luce Enstitüsü’yü almış ve propaganda merkezi yapmıştı (Sorlin, 2007, s.111). Bu aslında sinema ile mevcut siyasi hegemonyanın bağına da gösterir. Belli bir ideolojiye ve düşünceye ilişkin değerlerin ve amaçların bir araya getirilerek film yapılması siyasetin zaten kullandığı bir şeydir. Tartışmada sinemanın sunduğu gerçeklikle tarihin sunduğu gerçekliğe ulaşma yöntemleri farklı olsa da filmler bu noktada resmi tarih arasındaki gömülü detayları insanlara anlatmayı amaçlar. Bunu yaparken duygulara hitap etmesi hatta onu hedef alması etkiyi daha da artırmaktadır. Sinemanın

hareketli imgeleri kullanması ve daha sonra bunların sosyal disiplinlerde içerik analizi ile sürekli olarak incelenmesi kültürel ve siyasi tarihin yeniden yorumlanmasına önemli bir soluk getirmiştir. Sinema, tarihin arşivlerini oldukça etkili bir şekilde kullanarak sendikalar, dini kurumlar, hükümetler, siyasi partiler gibi topluma hükmeden aygıtlar tarafından sahiplenilmiş olan tarihi onlardan alarak geçmişte hiçbir zaman söz sahibi ve tanıklığı olmamış kişilere verir (Ferro, 2017, s.52). Denilebilir ki, tarihin arşivlerinin daha etkili hale gelmesi ve tarihteki olayları kurgusuyla yeniden yorumlayan sinema bilinen ya da bilinmeyen gerçekliği daha etkili bir şekilde aktarır.

Sinema demek gündelik yaşam ve gündelik yaşamdaki anların toplamı demektir. *Deleuze*'e (2022, s.17) göre, sinema sanat ve gündelik yaşam üzerinde evrim üstüne evrim gerçekleştiğini bize gösterir. Fiziksel bir tanımlamayla '*an*' kavramının hareketle ilişkilendirilerek üretilme durumunun sinemayı ürettiği açıklaması kabulünden yola çıkarak ciddi bir tartışma başlatır. Bilim açısından bakıldığında oldukça küçük anlama sahip olan bu gelişme, sürekli bir doğrulama, tekrarlama sağlama ile nasıl bir yarar sağlayacaktır? *Deleuze*, Marey ve Lumiere kardeşlerin icadını önemli bulurken sanatsal bakımdan sinemayı anlatmanın daha fazlası olduğunu ileri sürer. Özünde bir bilim –sanat karşıtlığı tartışması da yapar bir bakıma. Sinemanın bilimin biçimlerine bağlı olduğunun ama '*anlar*' ve *hareketlerin* birbirlerine bağlanarak üretilmesinden daha yüksek seviyede bir sentez olduğunu belirtir. Yine *Deleuze*'e göre sinema, bireyin- izleyicinin psikolojik anlamda analizini de gerektirir. Çünkü filmler mekânla, bireylerle, eylemlerle, karakterlerle, olay akışıyla ve bunların bağlandığı binlerce imge ve sözlerle ve imgesizlik, sessizlikle de izleyiciye sunulup içine çekilirken aslında her şey açık değildir ve izleyiciye çözülmesi gereken birçok problem sunar (Yücefer, 2020, s.104). *Arnheim* (2002, s.117) da oyunculuk kavramı ve oyunculukla açığa çıkan gerçeklikten yola çıkarak sinemanın gücüne ilişkin açıklama yapar. *Arnheim*'e göre, gündelik yaşamımızda geleneklere bağlı olarak birçok hareketimizi, düşüncemizi hatta mimiklerimizi kısıtlama eğilimine gireriz. Sinema temsilleri ise muğlak bir olayı ve kavramı hatta kısıtlanmış mimiklerimizi dahi tanımlayacak olsa bile bunu sadece ve açık biçimde yapıyor olmasından dolayı bir etkiye sahip olduğunu belirtir. *Diken ve Lautsen* (2014, s.24), toplumsal bilinçdışı olan sinemayı, bireyin diğer bireylerle kurduğu ilişki olduğu kadar toplumla

diyalogsuzluğunu, mahremini, korkularını bir mercek altında inceleme nesnesi haline getirip yorumlamasıyla içerisinde bulunduğu toplumun parçası olarak görür. toplumsal bir bilinçdişi olarak görür. Sinema, bulunduğu toplumsal yapı, ekonomi ve siyasetle iç içe geçmişliği ile analiz edilmesinin yanında teknik anlamda görsel, işitsel ve sözel olarak da detaylı analiz edilen, teknik bir alandır da. Filmler, geçmiş ile gelecek arasında bir düzlemde hem toplumsal değerlerin hem de söylemlerin üretilmesini, kodlanmasını sağlayarak ya da yeniden üreterek önümüze sunarlar. Sinemanın kurgusu, söz dizimi, kullandığı imgeler, figürler, hikayeleştirme gücü en hassas noktaları görmemizi sağlar (Ryan, 2015,s.84). Metz ise (2012, s.11), sinemayı gerçekliğin tüm parçalarını yeniden üreterek sanatsal ve yaratıcı bir dil yetisi olarak görür. Toplumun siyasetten ekonomiye her alandaki dönüşümü disiplinleri yeni açıklama ve yeni yorumlamalara yöneltmiştir. Sinemanın içerisinde bulunduğu kültürün ve toplumsal yapının bir nevi aynası olması bu dönüşümleri ve tarihi kendine ait yöntemlerle en güçlü yansıtan araçlardan biridir.

4.2 Eleştirel Söylem Analizi Yöntemi ve Seçilen Sinema

Eserlerinde Kullanımı

Her türlü konuşma, görüntü, sanat eseri, haber, sosyal eylem, siyasi ve ekonomik kararlar, sosyal eylem söylem olabilir. Söylem toplumsal yapının tüm katmanlarında kontrolü sağlayan hatta baskıcı da olabilen, ideolojik yapıyı güçlendirdiği gibi aşındıran bir kavram olabilir. Aynı zamanda, sosyal eylemlerin yazılı, sözlü iletişim kısımları olabildiği gibi mimiksel, jest gibi sözsüz iletişim kısımları, film, fotoğraf gibi görüntülü iletişim olan gösterge bilimsel yapının içerisinde de olabilir. Eylemsel olarak birlikte hareket etme, fikir birliği oluşturma olan söylem toplumsal anlamda bir davranışın, ideolojinin inanışın yeniden üretimidir. Sosyal bilimlerin mit haline gelmiş araştırma yöntemleri ve kavram setlerinin, sosyal ilişkilerin, toplumsal yapının niteliklerinin kavranmasını atlayabilme ya da tekrarlama ihtimalinden dolayı söylem analizini kullanmak farklı açıklamaları ve analizleri mümkün kılmaktadır (Chouiraki ve Fairclough, 1999, s.38). Söylem, karşıtlıkları, neden sonuç ilişkisini analizden çok iç içe geçmiş yapıları, ötekileştirmeleri, bir siyasi – toplumsal yapı içerisindeki meşrulaştırma araçlarını merkeze alır. İktidar ve egemenlik ilişkilerinin bireyde ve toplumda

karşılık bulması, rasyonalize edilmesini konu edinir. Foucault'a göre söylem, davranıştır, dildir, değerdir ve toplumsal yaşamdaki gerçekliğin üzerindeki katman gibidir. Bireyin herhangi bir toplumsal durum karşısındaki protesto ediş biçiminden, sanatsal tercihlerine, kentteki bir yapının mimari özelliklerine varana kadar her şey söylem değeri taşır. Foucault'un ortaya koyduğu söylem analizinde bilgi-belge doğruluğu ya da ispatı yoktur. Söylem kavramının toplumda hangi eylemleri serbest bıraktığı hangi eylemlerin üstünü örttüğünün analizi vardır (Özmkas, 2019, s.79). Kuramcıların eleştirel söylem analizine ilişkin olarak söylenebilecek en kabul edilebilir, ortak olan düşünce bir problem ve eşitsiz durumların olduğudur. Bir söylem kavramından söz etmek, negatif olsa da mutlaka baskı denilemez. Söylemin toplumun ve bireyin tüm dokularına süzülmesi ve kendini sürekli üretmesinin de gücü buradadır. Bilinçle, değerler sistemini, hareketlerini, seçimlerini hatta davranışlarının ahlaki olmasa bile referans noktası olarak kontrol –etkileme-yönetme mekanizmalarını göstermesi ve normalleştirilmesi varlığına ilişkin yapılacak güçlü bir tanımlamadır.

Van Dijk (2001, ss.97-98), eleştirel söylem analizi, dili kullanarak ve aynı zamanda dili de aşarak anlatı, üslup, retorik, dilbilgisi, gösterge bilimsel biçimlerde iletişimsel olayların ayrıntılı biçimde yapılarını, stratejilerini sözel ve sözel olmayan versiyonlarını inceler. Çok geniş bir alan olan eleştirel söylem analizi yöntemini söylem-biliş- toplum üçgeni temeline koyan Van Dijk, üçlü kavramların indirgemeci riski taşımasından dolayı yine yüz, yazılı metin, resim, fotoğraf gibi görüntülerin kullanıldığını belirtir. Bilme durumu inançtan hafızaya, hedeflerden duygulara kadar oldukça kapsamlı hem bireysel hem de daha geniş biçimde toplumsal boyutta oluşan temsil ve süreçlerdir. Bu üçlü analiz yapısında, hem mikro hem de makro düzeyde analizler mevcuttur ve küresel, toplumsal ve politik düzeyde bireyler, gruplar, kurumlar arasındaki baskınlık, eşitsizlik gibi soyut özellikleri ortaya çıkarmayı amaçlar. Karşılıklı, iç içe geçmiş bir eylem-süreç olan söylemi analiz etmek toplumsal bir negatif pozitif tanımlama yapmaktan çok bu iç içe geçmişliği ve amaçlanan ile toplumsal yaşamda deneyimlenenin farkını, çelişisini göstermeyi amaçlar. Gündelik yaşamda dile ait olan ve kullanılan tüm unsurlar sözlü iletişim ve etkileşimlerin hepsi söylemin olduğu mikro seviyeler olarak kabul edilirken, toplumsal yaşamda daha büyük ölçekte sosyal gruplar arasındaki güç, hegemonya, egemenlik ve eşitsizliğe ilişkin her başlık ise makro seviye analize

girmektedir (Van Dijk, 2015, s.468). Tez çalışmasında da bu temelde, Van Dijk' in haber analizlerinde bir çözümleme olarak kullandığı ve sadeleşmiş haliyle Makro çözümleme: Filmin Konusu, anlatı yapısı ve karakterler, mekânların sunumu, karakterler arası ilişki, söylemin sunumu, yansıması, Şematik Çözümleme: Filmin olay örgüsüdür. Temelde konudaki söylemle ilişkilendirildiği neden-sonuç ilişkisidir) ve Mikro çözümleme: Kullanılan cümleler, söyleme katkısı, Ses ve Müzik: Ses efekt, kullanım amacı, sıklığı, filmin Retoriği: Filmin etkileyici ve söyleme katkısını içeren her kısmıdır) olarak ikiye ayrılmaktadır (Van Dijk, 1988, s. 26-27, Van Dijk, 2015, s.468, Özer, 2020, ss.41-42 ve Zor 2017, ss:881-882). Görüntü, ses bütün biçimde ana çerçeve olarak tespit edilen kent mekânının bireyin yaşamındaki ile filmin künyesi ve konusu araştırma çerçevesinde detaylandırılarak aktörler, roller, konu, mekân seçimi, senaryo seçilen filmlerle detaylandırılacaktır. Görsel anlamda mekânın ve bireyin konumunda dikkat çeken olguları temel gösteren ve gösterilen ilişkisi üzerine kurulan Semiyoloji Kuramı ile filmlerdeki göstergeleri bu nesne ya da diyalog olsun kavramlar, işaretler, diyaloglar arasında oluşan bir sistem olarak görür. Gösteren ve gösterilen ile oluşan gösterge aslında söylenilen ve gösterilenle neye çağrışım yapıldığı ve hangi olgulara, ideolojilere ve yasalara bağlandığını göstermektedir (De Saussure,1986,ss.39-40). Bu çözümlemeyi destekler biçimde sinemadaki bir çözümleme yöntemi olan temel anlam-yan anlam kavramları yine alt başlık olarak filmleri görüntü ve söz açısından analiz imkânı verecektir (Metz, 2012, s.107-108). Metz' in bir kuramcı olarak sinemanın içerisindeki toplum ve kültürel kodlardan beslenmesinin yanında teknik ve içerik olarak bir dili olduğunu da belirtir. Saussure' in dil bilim kuramında temel gösteren ve gösterilen ilişkisinin bir benzeri olarak temel anlam-yan anlam çözümlemesine giden Metz, gösterilen-sunulandan yola çıkarak bir güdülenme analizi de yapar (a.g.e, s,110-111). Niceliksel ve niteliksel olarak belirli kavramların açığa çıkmasını sağlar. Sinema eserleri üzerinden analiz, tezin temel ve en güçlü iddialarından biri olan hegemonyanın mekân üzerinden kendini üretmesine bağlı bireylerin algılarının, mücadele stratejilerinin ve değişen yaşamlarının iktidarın değerleri ve sundukları üzerinden şekillenmesini gündelik yaşamları üzerinden detaylandırma imkânı vermesidir. Seçilen sinema eserlerinin eleştirel söylem çözümlemesinin alt başlığı olarak gösterge bilimsel açıdan çözümlenmesi temelde hem kentin hem de bireyin dönüşümünü ses, söz ve imgeler

açısından anlamamızı, temel anlamların yanında yan anlamlarını da göstererek söylem üzerinden hegemonyanın çözülmesini ve çelişkilerini gösterecektir.

Çalışma kapsamında altı sinema filmi seçilmiştir. Amaca yönelik örneklem seçimi kapsamında seçilen eserlerin hepsi 2000 sonrasında çekilmiştir. Bol ödüllü, birçok festivalde gösterimi yapılmış ve toplumsal duyarlılık kapsamında değerlendirilen ve kabul edilen eserlerdir. Büyük bir çoğunluğu yönetmenlerin ilk filmleridir ya da yönetmeni tanınır kılma niteliğinde film kronolojilerindeki ilk filmleridir. Filmlerden iki tanesi ve ilk iki inceleme başlığını oluşturan filmler 2009 yapımıdır. İlki Maryna Gorbach Er ve Mehmet Bahadır Er imzalı '*Kara Köpekler Havlarken*' filmidir. İkincisi ise Pelin Esmer imzalı '*11'e 10 Kala*' filmidir. Diğer dört film ise 2013 yapımı Erdem Tepegöz imzalı '*Zerre*', 2016 yapımı Kıvanç Sezer imzalı '*Babamın Kanatları*', 2018 Yapımı Ali Vatansever imzalı '*Saf*' filmi ve 2020 yapımı Tankut Kılınç imzalı '*Dersaadet Apartmanı*' filmleridir. İstanbul'da sermayenin hegemonyasının kent ve toplum üzerindeki etkisi ile olan hikâyesinde kent tüketim odaklı, bir hal alırken, kente ilişkin kamu kuruluşlarının dahi girişimcilik gibi rolü vurgulanırken, gelişim ve kazanç amaçlı söylemler siyaset ve sermaye sınıfı tarafından ortaya konulurken aslında iki farklı kent ortaya çıkmaktadır. Bu iki farklı kent görüntüsünde bir taraf inanılmaz derecede parlarken ve kentin vizyonu olarak ortaya atılırken diğer taraftan, yıkımla, suçla, köhneme kayıt dışı ile anılan bir kent vardır. Kente ilişkin bu iki söylem de birbirine sıkı sıkıya bağlıdır ve olumsuz olan söylemler olumlu olarak kabul edilen ve sermayenin yayılımına hizmet veren söylemlerin meşruluğunu sağlamaktadır. Bu doğrultuda eserlere bakılırken, filmlerde temel konu nedir, filmdeki karakterlerin içerisinde kent, kentteki dönüşümler bir baskı unsuru ya da bir kazanç unsuru olarak öne çıkmakta mıdır ve yaşamlarındaki hacmi nedir analizi hedefe alınmaktadır.

Tezin ana inceleme yöntemi olarak faydalanılacak olan söylem analizi Theodore, N, Peck, J, & Brenner, N (2012, ss.34-35) Neo-liberalizmin yıkıcı ve yaratıcı uğrakları tam da çalışmanın merkezine yerleştirilerek çalışma daha detaylı ve özgün kılınacaktır. Theodore, N, Peck, J, & Brenner, N (2012) çalışmasında neo-liberal sermayenin artık kentlere yönelmesiyle neo-liberalizmin kentleşmesi kavramı önceliğin sermaye faaliyetlerinde olduğunu gösterir. Temel olarak yerel yönetim organlarının sermaye faaliyetlerini hızlandıracak şekilde karar alma süreçlerine dâhil olmasından, devletin değişen yapısına, makro politikaların

değişmesinden birey ve kent formundaki etkiye şeklinde temel başlıklarda her film ayrı ayrı ele alınarak, söylem analizinin inceleme odakları olan makro ve mikro başlıklarının içerisine alınarak yorumlanacaktır. Her filmin ayrı ayrı yorumlandığı tablolarda (Bkz Tablo 4.8, tablo 4.9, tablo 4.10, tablo 4.11, tablo 4.12, tablo 4.13) birey ve kent merkeze alınarak sermayenin güdümünde yaşanan değişim anlatılacaktır. Sermaye kente müdahale ederken bireyin istihdam olanaklarından, sosyal alışkanlıklarına, gelir durumlarından, sosyal çevresiyle beraber gerçekleştirdiği boş zaman aktivitelerine, hobilerine kadar birçok rutinine etki eder. Bu doğrultuda Theodore, N, Peck, J, & Brenner, N. (2012) çalışmasının yeniden düzenlenmiş formundan yola çıkarak gündelik yaşamdaki odakların içerisindeki girişimci yerel yönetimlerin, merkezi devletin ve kurumların, müteahhitlerin, kentsel dönüşümün ve kamulaştırmaların, soylulaştırmanın nasıl yer aldığı görülecektir. Gündelik yaşamdaki her diyalogda, filmdeki karakterlerin hayatlarını devam ettirmek için yaptıkları her eylemde ve kurdukları her ilişkide kelime ve görsel olarak filme yansımaları ve sıklığı liste olarak sınıflanıp ortaya çıkan bulgular yorumlanacaktır.

4.3 Kara Köpekler Havlarken: İstanbul'da AVM ve Rezidans

İşıltılı Hayallerin Arkasındaki Karanlık

Tablo 4.1 Kara Köpekler Havlarken Filmi Tablosu

Kara Köpekler Havlarken
Yapım Yılı: 2009
Yönetmen: Mehmet Bahadır Er, Marina Gorbach Er
Müzik: Barış Diri, Erkin Çakmak
Oyuncular: Volga Sorgu, Cemal Toktaş, Mehmet Bahadır Er, Erkan Can, Ayfer Dönmez, Murat Daltaban, Taylan Ertuğrul, Erkan Kuyucu, Mehmet Usta, Onur Dikmen, Muhammed Cangören, Barlas Hünalp.
Aldığı Ödüller: 46. Antalya ve 21. Ankara Film Festivali En iyi yardımcı Erkek oyuncu-Volga Sorgu
Umut veren yeni erkek oyuncu ödülü- Cemal Toktaş
Seçici Kurul Özel Ödülü
Siyad En iyi Film Ödülü
Valladolid Film Festivali- İzleyici Ödülü
Selim: 20-30 yaşlarında, girişimci, kentteki projelerden pay almaya çalışır. Ayşe ile sözlüdür. TOKİ' den aldıkları evin taksiti için beraber çalışmaktadırlar.
Çaça: 20-30 yaşlarında, işsiz, Selim'in en yakın arkadaşıdır.
Usta: 50 yaş üstü, kabadayı, kamuda ihaleleri takip eden, yasadışı karakter. Otopark, ihale, haraç geliridir. Mahalledeki gençleri gözetim altında tutmaktadır.
Reis: 20-30 yaşlarında, mahalleli, temkinli biri. Nasıl para kazandığı belli değildir.
Ayşe: Anaokulu öğretmeni ve Selim'in nişanlısıdır. Hayali Selim ile evlenmek ve beraber TOKİ'den aldıkları evin taksitini bitirmektir.
Barlas: AVM müdürü. AVM' ye ve AVM dışındaki yakın semtlere ait hikâyenin anlatıcısıdır.
Sait: AVM' nin güvenlik müdürüdür. Şiddet uygulayan, yasadışı bağlantıları olan bir karakterdir.

(Tez çalışması Kapsamında Filmin künyesinden yola çıkarak hazırlanmıştır)

2000 sonrasında bireyin ve kentin yaşamı İstanbul'da her zamankinden daha hızlı dönüşmektedir. Sinemada da bu durum kendine bir karşılık bulmuştur. 2000 sonrası Türkiye sineması, çoğunlukla masalsı anlatımlara sahip, toplumun genel sorunlarını detaylı bir duyarlılıkla ele almakta kısıtlı kalan, tekrarlara sıkışan Yeşilçam sineması ile kıyaslandığında bu durumları büyük oranda kırmıştır. Geçmiş yıllarda masalsı anlatımların genel kabul görmesi ve toplumsal meselelere eğilen filmlerin kısıtlı kalması ya da bu meseleleri kendi içerisinde yine belli bir kısıtlılıkta incelemiş olması toplumun genel bir okumasını vermekte de kısıtlı kalmıştır (Serdaroğlu, 2022, s.206). 2000 sonrasında Türkiye'de sinema ise artık insanların gündelik yaşamından yola çıkarak varoluş koşullarına odaklanmış ve daha eleştirel bir tutuma sahip olmuştur. Kentin içerisinde gündelik yaşamdaki sorunlar, nasıl hayatta kalmaya çalıştıkları ve toplumsal yapı, mücadele yöntemleri 2000 sonrasında sinemanın kadrajında eskisinden daha çok ve daha gerçekçi biçimde, masalsılıktan uzaklaşmış biçimde işlenmeye başlanmıştır (a.g.e, s.209).

2009 yapımı olan Mehmet Bahadır Er ve Marina Gorbach Er'in yönetmen olduğu *Kara Köpekler Havlarken* filmi çalışmanın ilk inceleme başlığı olan sinema eseridir. Film İstanbul'un Çeliktepe Mahallesi ve civarındaki lüks - yüksek katlı projelerin yapıldığı semtlerde-mekânlarda geçer. 2000 sonrasında İstanbul'da kentin sorunları, bireyin hayatta kalma mücadelelerini, bunalımlarını, sıkıntılarını, hırslarını anlatan sinema eserlerinden birine başarılı bir örnektir. Filmde öne çıkan karakterler erkek karakterlerdir ve kentin içerisinde prestij sahibi olmaları yine kente, kentin üzerindeki projelere bağlıdır. Filmin ilk dakikalarından itibaren, bir tarafta İstanbul'un görkemli ve pahalı projeleri gösterilirken diğer tarafta yanlarındaki gecekondu, bozuk toprak yollar, mezarlık alanlarının yanına ilştirilir gibi projelendirilmiş parklar iki farklı karşıtlık olarak gösterilir ki bu da sermaye üzerinden ayrılmış bir kenti ispatlar niteliktedir. Karakterler, aynı mahallede yaşayan 20-30 yaşlarında, kalıcı işi olmadığını tahmin ettiğimiz Selim ve Çaça karakterleri üzerinden şekillenir. Kahvehanede kâğıt oynamak, güvercin yetiştirmek sosyal aktiviteleridir. Selim, anaokulu öğretmeni Ayşe ile sözlüdür ve TOKİ'den aldıkları ev taksitlerini ödemektedirler. Usta dedikleri abileri sayesinde değnekçilik, otopark işleri yapmaktadırlar. Daha büyük ve garanti işler yapmak için oturdukları mahallenin yakınındaki AVM'nin güvenlik işi ihalesini kovalamaya başlarlar. Bu noktada rakipleri İstanbul'a uzun yıllar önce gelmiş, legal-illegal tüm

kaynakları ve ağırları kullanan Sait gibi karakterdir. Sait İstanbul'daki ışıltılı projelerin çok uzun yıllar önce sahibi olmuş, sermayeye kendini ulaştıracak ağırları çok iyi bilen bir karakterdir. Selim ve Çaça filmin olay akışı içerisinde kentin ışıltılı projelerinden pay alıp itibarlarını ve kazançlarını artırmak için gerek Sait karakteriyle çatışmış olup buna sebep Sait'ten oldukça çekinen karakter olan Usta karakteriyle de zamanla ters düşmeye başlamışlardır. Tüm ihale süreçlerine hukuki olarak hâkim olmaya çalışan Selim ve Çaça karakterleri kurallara uygun davrandıkları zaman sermayenin aktörlerine karşı kazanamadıkları gibi şiddete başvurdıklarında da kaybeden olmuşlardır.

Şekil 4.1: Kara Köpekler Havlarken Filmi Ekran Görüntüsü

Seçilen sinema eserinin ana teması mekânsal ve toplumsal anlamda dışlanmış olarak kabul edilen, sınıf atlama olanakları kısıtlı olan iki arkadaşın daha saygın yaşam koşullarına ulaşmak için kentin ışıltılı projelerinden pay almaya, iş almaya yönelik çabaları ve kentin sermaye patronlarının ulaşma ve/veya mücadele etmeleridir. Alt tema olarak, AVM ihalesine girmek, TOKİ taksitini ödemek ve evlenmek, otopark işinde çalışmak alt tema olarak sıralanabilir. *C. Taylor' un* (2017, ss.12-13), temel hatlarıyla modern dünyanın büyüünün günümüzde bozulmasının en önemli sebeplerinden biri olarak araçsal -aklın yeni düzen

içerisinde maksimum verimlilik en iyi birim maliyet amacıyla organize etmesiyle ortaya çıktığını belirtir. Bu yeni düzende önemini kaybeden her şey nesne ve araç haline gelmektedir. Bir bakıma özgürleşme-özgürleştirme olarak da adlandırılan bu düzen aslında bireyin yaşamını yine bu maliyet fayda ve verimlilik şemsiyesi altında düzenleme ve her düşüncesini davranışını buna göre ayarlama noktasında ele geçiren tehlikeli bir durumdur. Servet dağılımları, kente ilişkin projeler ve çekicidir ama içerisine girmek hiç te kolay değildir ve birey manevi anlamda çok fazla ödün verecek olsa da duyarsızdır.

Şekil 4.2: Kara Köpekler Havlarken Filmi Ekran Görüntüsü

Makro analizde, filmin girişinden itibaren İstanbul, ısıltılı projeler, araba sesi ve AVM gibi kapalı alanlardaki kalabalıklar göze çarpmaktadır. İnsanı ezen büyüklükte olan binalar bireyi aşan görünümündedir. Kent, projeleriyle, sağladığı yaşam ve istihdam olanakları ile Selim ve Çaça'yı aşan devasa bir aktör konumundadır. Filmin adının Kara Köpekler olması ve filmin içerisinde Martı, güvercin, güvenlik ve savunma eğitimi almış Doberman cinsi köpeklerin kullanılması arasında yakın metaforik bağ vardır. Karakterlerin aile yaşamına ve hane ilişkilerine ilişkin bilgi verilmemektedir. Kapalı alanlar, kameralarla çevrilmiş gözetim altında tutulan eğlence yerleri, tüketim alanları dikkat çekmektedir. Filmde, kentteki projeler ve bu projelere sahip olunduğu zaman sahip olunacak

statü ve zenginlik senaryo içerisinde sıkça kullanılır. Filmdeki karakterlerin hemen hepsi çok sık biçimde kentin ışıltılı projeleri, bunlara sahip olmanın akabinde sağlanacak statü hakkında konuşmakta ve hayal kurmaktadır. Filmde Selim ve Çaça karakterlerinden yola çıkarak rıza kavramına ilişkin birkaç cümle söylenebilir. Orta- alt sınıfta yer alan ve kentte tutunmaya çalışan karakterler olarak, İstanbul'un sermaye için bir yatırım alanı haline gelmesi ve bunu sağlayacak ilişki ağlarının içerisinde yer almaya çalışmaları bir rıza gösterme biçimidir. Kent mekânının günümüzdeki tasarım ve yapılaşmasının kendine ait bir dönem-modernizm özgünlüğünde bir tanımlamaya sahip olsa da ayıksı ve çoğu zaman önceki dönemlerle ve şu anki çevresiyle bütünlük arz etme noktasında problematiktir.

Senaryodaki konuşma diyaloglarına bakıldığında İstanbul'daki sermaye odakları üzerinden kurulan, yıkılan ve statüsel hareketliliğin bu sermaye kanallarına sahip olmakla sağlandığı oldukça açıktır. Selim'in AVM ihale süreçleri öncesinde AVM müdürü Barlas ile yaptığı görüşmede elit bir habitat kitle ve onun dışında kalan kitle olarak yaptıkları tanımlamada kentsel ayrışmayı tanımlamaktadırlar. Elit tabakanın ana probleminin güvenlik problemi olduğu anlaşılmaktadır. Tüketim kültürünün, sermaye hareketlerinin devamlılığı için güvenlik, denetim, kontrol mekanizması ön plana çıkmaktadır. Gottdiener'e (2015, ss.196-197) göre bu problemli bir durumdur ve çoğu zaman mimari başlık altında yapılaşmanın ve gayrimenkul sektörüne ait getirilerin- gelirlerin propagandası şeklinde bir dizi binanın, kentsel alanın ve seçkin, gelişmiş ağların ve ilişkilerin simgeleşmesine eskisinden daha çok hizmet etmeye başlamıştır. Bunu sağlayacak olan işgücü ise kentin çeperinden sağlanmaktadır. Işıltılı dünyaların ve vitrinlerin arkasındaki kirli ilişkileri, kirli mekânlar ve acımasız ilişki ağları şeklinde ikilikler dikkat çekmektedir. Selim ve Çaça gündelik yaşamda kendi aralarında yaptıkları konuşmada sürekli olarak *'şekli düzeltmek, 'biz de adama benzeyelim', 'çıkalım şuradan', 'bu işi kaparsak', 'bırakmayalım bu işi' 'adamların yanında dik dur', 'biz de sebeplenelim'* kentteki projelerden pay alma üzerine kuruludur ve kentte sermayeye dâhil olmak için değişken, kirli kuralları iyi tanımak ve oynamak gerektiği anlaşılmaktadır. Selim ve Çaça bu ağların çok dışında olduğu için gerçek yaşamları hayallerinden oldukça farklı sonlanacaktır. İstanbul'da 2000 sonrası kent ışıltılı bir tüketim mekânıdır. Bu ayrışma tüketim alışkanlıkları ve sosyal yaşamın yaşandığı alanlar üzerinden de ayrılmış durumdadır. Işıltılı ve korunaklı alanlar üst

sınıf için resmedilirken, bu sınıfın dışında kalan sınıf için kahvehaneler, önemli kamusal alanlar olan Maçka Parkı gibi alanların kenarlarında, şantiyelerde, kuş mezarlarında, oturdukları binaların teraslarında, mahallenin duvarlarında, mezarlık kenarlarında bir sosyal yaşam resmedilmektedir.

Şekil 4.3: Kara Köpekler Havlarken Filmi Ekran Görüntüsü

Barthes ve Saussure, nesneler, semboller, gösteren, gösteren ilişkisi üzerinden analizler ortaya koymuştur. Temel gösteren-gösteren ilişkisinden yola çıkarak geliştirdikleri analizle, karşıtlıklar gözükenler ve gösterenin altındaki ideolojik ve kültürel gerçekliklerin verilmesi amaçlarlar (Açııcı ve Bal, 2020, ss.299). Filmde Martılar ve güvercinler sıkça karşıtlıkları anlatmak için kullanılır. Selim güvercin ile naif ve uyumlu olmakla eşleştirilirken filmin sonunda güvercinlerin apartmanların çatısındaki martı tarafından paramparça edilmesi ve apartmanın cami avlusunda Selim ve arkadaşlarının tabutları ile peş peşe gösterilmesi ile martı kentte sermaye odaklarına ve ağlarına sahip olmak için daha acımasız ve vahşi olan taraf olarak okunabilir. Filmin girişinin şehit cenazesi ile başlaması, filmin son dakikalarına kadar güven kavramını eserin ana merkezinde tutmaktadır. *Kutsal bir ülkü veya inanç uğruna ölen kimse* (www.sozluk.gov.tr) anlamına gelen Şehit cenazesi ile başlayıp akabinde AVM güvenliğinde X-RAY, ler ve kameraların,

çokça ve tam ekipmanlı güvenlik görevlileri önemli başka bir yer olarak kentteki sermayenin en önemli mekânlarından biri olarak AVM'lerin gösterilmesi korunması gereken mekânlar olarak tasvir edilir. Selim ve Çaça'nın arabada yaptığı konuşmada alınan AVM ihalesi işinin detayları konuşulması da bunu destekler. Karakterler olası iş ihtimalinin getireceği karlar karşısında heyecanlanıp hayallere dalarken, AVM'de çalıştırılacak ekibin sayıca fazlalığı, sahip olunması beklenen teknolojik ekipmanlar, personel eğitimleri ve diğer konulardaki gereklilikler gibi işe ait alt başlıklar bir bütün olarak ordu kavramına benzetilir. Çaça'nın *bu kadar adamı savaşa götürsen önüne geleni devirirsin* cümlesi bunu sözel olarak yansıtır. Bunun akabinde, *Sen de ne yaptın abi. Ortada o kadar antin kuntin adam var ki. Güvenlik bir yerde gerekiyor. Heriflerde çok para var. Adamın bir arabasının boyası benim araba fiyatı kadar. Park edeceğim içim gidiyor. Zengin olmak o kadar kolay mı? Zorlukları var. E adam araba alıyor. Park edecek. Yer arıyor. E icabında karısı kızı var adamın. Onların da güvenliğini istiyor tabi. Sokakta kimin kimden haberi var ki? Herkes dan dun* cümlesi de buna örnek olarak verilebilir. Günümüzün kent yaşamında gündelik yaşamın aksamadan devam edebilmesi en büyük hazdır. Haz kavramını burada açarsak aslında acı çekmeden, çok büyük sürprizler yaşamadan, rahatsız edici koşullarla karşılaşmadan ya da bu koşullar altında yönünü kaybetmeden hayata devam edebilmek hazdır. Mimarların ve şehir plancılarının da günümüzün değerlerinde kenti getirmeye çalıştıkları form da buna hizmet etmektedir (Gottdiener, 2015, s.152). Selim ve AVM müdürü Barlas arasında geçen konuşma, daha sonra arabanın içinde yakın arkadaşı Çaça ile yaptığı konuşma, AVM başta olmak üzere kentte yapılan ve kameranın kadrajına giren birçok yapının kentin üst sınıf kullanıcıları için daha elit hale getirirken, dışarısında kalan sınıf için ulaşılması ve dâhil olunması gereken bir ağ olarak ortaya çıkar.

AVM kavramı aslında İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyükşehirler ama en çok İstanbul için geçerli olan marka ve yaşanabilir kent söylemi temelinde iktidar eliyle büyük ölçekli ulaşım ve altyapı projeleri ile hızla başlayan yapılaşmasının içerisinde değerlendirilebilecek bir kavramdır. İstanbul'daki yansıması ise daha çok kent merkezindeki tartışmalı projelerle kendini göstermiştir. Emek Sineması, İnci Pastanesi, AKM, Taksim Meydan projesi gibi Beyoğlu merkezinde kentin hafıza ve simge mekânların yıkılıp yeniden yapılmasıyla tartışmalı kavram olarak hayatımızda yer almaya başlamıştır. Ama aslında kentin

çöküntü alanları olarak adlandırılan; eski sanayi –liman alanları, kamu arsaları, eski sosyal konut alanları gibi emlak değeri çok yüksek olan yerlerin orta üst ve üst sınıfların tüketimi için inşa edilen, emlak ve gayrimenkul piyasasını daha da cazip hale getiren yapılardan biridir (Öktem Ünsal, 2015,ss.306-307). Ayrıca kentin dar kesimli kitleleri için TOKİ toplu konutlar inşasına da girişmiştir (a.g.e:307) ki bu da kentte tutunabilmek için dâhil olunması gereken başka bir mekanizmadır.

Bourdieu Saussure'nin dil modelindeki simgesel şiddet kavramında karşıt kavramlar olan *iyi-kötü*, *baskın-silik*, *kaba-kibar*, *güçlü-güçsüz* denklemlerine sıkça başvurur. Güçlü olanlar da genelde yönetim ve sermaye odaklarına yakın olan sınıflardır. Eserde simgesel şiddetin ana nesnesi İstanbul'daki rant odakları ve projelerdir. Bunun üzerinden bireylerin arasındaki ilişkide şiddet vardır (Swartz, 2015, ss.122-123). Usta karakterinin *Mobese Var ya. Oradaki iş senin. Oradaki otopark senin. Eğer yetişemezsen yanına adam veririm...Bilmediğin adamlarla bilmediğin işlere girme. Benim senin için özel planlarım var. Belediyeler de artık bu işlere uyandılar. Kendi işlerine kendi değnekçilerini tutuyorlar. Büyük işler yapmamız lazım. Resmi işler. Birkaç güne kadar bir ihale var. Araya adamlar soktuk. Kısımse o iş senin* derken kentsel mekân(lar)ın sermaye odağı olarak paylaşılmasında belediyelerin düzenleyici ve dağıtıcı rolüne de vurgu yapılırken resmi işler olarak ihaleler adres gösterilir. İstanbul'da mekân üzerinden bir gelir edebilmek ve söz sahibi olabilmek için sermaye aktörleri kadar siyasi aktörlerle de diyalog içerisinde olunması gerekmektedir. İstanbul'da her mekânının projelendiriliyor olması, sağladığı imkânların ve gelir, Selim'in iş yaşamına etki ettiği kadar özel yaşamının da içerisinde. Selim'in sözlüsü Ayşe ile yaptığı konuşmada, *Selim TOKİ'nin taksiti geliyor. O biterse rahatlayacağız çok* cümleleri bunu sözel olarak gösterir. Seçilmiş olan ilk eser, kentin ışıltılı projelerin ve tüketimin odağı haline gelirken bu yapıları ortaya çıkararak sınıflar ve bu yapıların sahibi sınıfların üzerinden bir anlatım gerçekleştirmiştir. Bu eserin kurgusunda oldukça görünür bir diğer kavram da siyasi mekanizmaya yakınlığın belediye kelimesi üzerinden anlatılıyor olmasıdır.

Tablo 4.2: Kara Köpekler Havlarken Filminin Eleştirel Söylem Analizi
Kullanılarak ve Theodore, Peck ve Brenner'in (Ş. Geniş. çev) (2012, ss.34-35),
Neo-liberal Kentleşmenin Yıkıcı ve Yaratıcı Uğrakları Tablosu esas alınarak
Makro ve Mikro Açılardan Analizi ve Yorumlanması

Neo-liberal Sermayenin Kentteki Hegemonyası	Dönüştürdüğü Alanlar ve Araçları	Hegemonyanın Kentteki Yansıması	Kara Köpekler Havlarken Makro	Kara Köpekler Havlarken-Mikro
Devlet Kurumlarının Yapısını Değiştirmesi	Merkezi devletin yeniden dağıtım mekanizmasını değişimi	Yerel büyümenin girişimcilikle eşleştirilmesi ve teşviki, kente yönelen sermaye çıkarının kalkınma söylemiyle eşleşmesi	<i>Eserin ana konusu kentte yaşayabilmenin kentteki projeleri yönetmekle eşdeğer olması</i>	<i>Mega projeler, rezidanslar, AVM'ler Belediye, Değnekçi, Usta, Reis, ihale, otopark kavramları.</i>
Bölgesel Kalkınmaya Müdahale	Yerel ve bölgesel ekonominin-kentsel politikaların aşındırması	Planlama kurumunun eklektik olması, kentsel alanların, ekonomik kapasite ve altyapısının küresel sermaye odaklı düzenlenmesi	<i>Artan AVM ve buna bağlı tüketimin, lüksün ana tema içerisinde olması. Kentin Planlama kurumundan uzak sermaye odaklı dönüşümü</i>	<i>Kentin ticari girişim alanları olarak sözel anlatımı. Resmi kurumların yasal boşluklarını dolduran ve dağıtıcısı olan mahalle karakterleri</i>
Yerel Yönetimlerin Kurumsal Yapısına Müdahale	Yerel yönetimlerin kamu kaynaklarının ve hizmetlerinin özelleştirilmesi	Yerel yönetimlerin sermayenin finansmanı için kenti yapılaşmaya açması.	<i>Belediyelerin önemli gelir dağıtım mekanizması olması, otopark-belediye ihalelerinin önemli bir gelir kaynağı olmasının işlenmesi</i>	<i>Belediye işleri için araçlar, belediyelerin kamusal alanlara yatırımdaki zayıflığı, ticari alan, kar getiren alanların öne çıkması</i>
Emek Piyasalarına Müdahale	Dezavantajlı, yoksul ve kırılgan olan işçilerin barınma ve istihdam alanlarında geliştirici ve destekleyici politikaları terk Etmesi	Düşük ücret, geçici-düzensiz istihdam, kayıt dışında artış.	<i>TOKİ'nin yoksul ve orta sınıfın gelir grubunu zorlaması</i>	<i>TOKİ taksitlerinin zorlaması, işsizlik, yasadışılık.</i>

Tablo 4.2: Kara Köpekler Havlarken Filminin, Eleştirel Söylem Analizi Kullanılarak ve Theodore, Peck ve Brenner'in (Ş. Geniş. çev) (2012, ss.34-35), Neo-liberal Kentleşmenin Yıkıcı ve Yaratıcı Uğrakları Tablosu esas alınarak Makro ve Mikro Açılardan Analizi ve Yorumlanması (Devamı)

Neo-liberal Sermayenin Kentteki Hegemonyası	Dönüştürdüğü Alanlar ve Araçları	Hegemonyanın Kentteki Yansıması	Kara Köpekler Havlarken Makro	Kara Köpekler Havlarken-Mikro
Kentsel Formun ve Kentli Sivil Toplumun Yapısına Müdahale	Kamusal alanlara saldırı, İşçi sınıfı ve dezavantajlı kentli nüfusun yaşam alanlarına çöküntü, karmaşa, suç alanları söylemi temelinde saldırı, güvenlikli siteler, kentteki gözetimli alanlar	Toplumsal dışlanma, kayıt dışı emek piyasası, üst sınıf için tüketim alanlarının oluşturulması, kentsel yenileme ve yatırım söyleminin, girişimcilik söyleminin öne çıkarılması	<i>AVM ve güvenlik kavramları, tüketicinin ve üst sınıfın korunması teması, kentteki karakterlerin kentsel alanlardaki projeleri elde etme başarısına göre ayrılan yaşam alanları, sermayenin parıltılı tüketim alanlarının devamı için sömürebileceği çevreye ihtiyacı.</i>	<i>Elit habitat, güvenlik kavramı, mega projelere uzaktan hayranlık duyan bakışlar, AVM güvenlik kamerası kayıtları.</i>

4.4 11'e 10 Kala: Baskıya Direnmenin Bedeli: Yerinden Edilme

Tablo 4.3: 11'e 10 Kala Filmi Tablosu

11'e 10 Kala
Yapım Yılı: 2009
Yönetmen: Pelin Esmer
Müzik & Ses Kurgusu: Umut Şenyol
Oyuncular: Nejat İşler, Mithat Esmer, Tayanç Ayaydın, Laçın Ceylan, Savaş Akova, Sinan Düğmeci, Tülin Özen, Aşkın Şenol, Selen Uçer.
Aldığı Ödüller: En İyi Film- Adana Altın Koza Film Festivali, Nürnberg Türkiye-Almanya Film Festivali- Tofifest Polonya Uluslararası Film Festivali. Tromso Uluslararası Film Festivali-İsveç-FIPRESCI Ödülü Ortadoğu Uluslararası Film Festivali-Birleşik Arap Emirlikleri- En iyi Ortadoğu Yeni Yönetmen Ödülü, Ankara Film Festivali-En iyi yönetmen, Ankara film festivali- en iyi sanat yönetimi Euroasia Film Festivali Kazakistan-En İyi yönetmen, Jüri Özel ödülü- Indielisboa Portekiz-film festivali- Crossing Europe Film festivali- Avusturya- En iyi film.
Mithat Bey: Emniyet apartmanı sakinlerindendir. 70'li 80'li yaşlarda, koleksiyoncu. Apartman Görevlisi Ali: Emniyet apartmanının apartman görevlisidir. Mithat Bey'in koleksiyon işleri için koşturur. Mithat Bey ile en çok iletişim kuran kişidir. Kurnaz bir karakteri vardır. Emniyet Apartmanı dönüşünce işsiz kalmış başka bir kurumda iş bulmuştur. Ömer: Mithat Bey'in yeğenidir. Zaman zaman Mithat Bey ile vakit geçirir. Ruhi Bey: Emniyet Apartmanının yöneticisidir. Apartmanının kentsel dönüşüme girmesi konusunda en kararlı kişidir ve aynı zamanda apartmanı bu doğrultuda örgütleyen kişidir.

(Tez çalışması Kapsamında Filmin künyesinden yola çıkarak hazırlanmıştır)

2000 sonrası İstanbul’ da meydana gelen hızlı yapılaşma ve projeler sinemada kadraja girmeye başlamış hatta filmlerin ana konusu olmaya başlamıştır. *Lukinbeal ve Sharp* (2019, s.2), kente karşı duyarlılığın ve ilginin artmasıyla modernizm ve post-modernizm döneminde toplumda yaşanan değişimler, özellikle de bireyin yabancılaşan, yalnızlaşan yaşamına odaklanarak açıklama yapmışlardır. *Simmel* (2015, s.322) sanayileşme dönemi ve sonrasında üretim ilişkilerinin değişimiyle, nakit ekonomisinin ana merkezi kent yaşamında bireyin değersizleşen psikolojisini kaleme alarak bunun modernizm ayağındaki açıklamasını da benzer biçimde yapmıştı. Günümüzde bu durum halen devam eden bir olgudur. Bu noktada, *11’e 10 kala* filmi de kentin birbirine yabancılaşmış sakinlerinin ve yaşamlarının içerisinde önemli bir noktada duran kentsel dönüşümü ve bu dönüşümü hazırlayan deprem söylemini ele almasıyla önemlidir. Kentin merkezinde oldukça eski bir apartman olan Emniyet apartmanı sakinlerinin kentsel dönüşüm tarafında olanlar ve Mithat Bey karakteri arasındaki mücadele ve apartman görevlisi Ali’nin macerasını konu edinmektedir. Mithat Bey, 70-80 yaşlarında, bedensel ve mental olarak güçlü, tek başına yaşayan bir İstanbulludur. Uzun yıllardır Emniyet Apartmanında oturmaktadır ve anılarına sıkı sıkıya bağlıdır. Koleksiyon merakı vardır ve eline geçen her türlü radyo programı kayıtları, gazete, dergi, kitap, eski içkileri toplamakta ve biriktirmektedir. Anılara, objelere ve kente ilişkin büyük bir arşivi vardır. Evinde biriktirdiği nesneler o kadar çoktur ki Mithat Bey yürürken, uyurken zorlanmaktadır. İstanbul’da hissedilebilecek bir deprem olmuştur ve apartman sakinleri arasında hali hazırda devam eden kentsel dönüşüm tartışmaları deprem sonrası bir kez daha alevlenmiştir. Mithat Bey karakteri diğer apartman sakinlerinden farklı olarak kentsel dönüşüme karşı çıkmakta, binanın güçlendirilmesi yapılarak depreme karşı dayanıklı hale geleceğini savunmaktadır. Yönetici, apartman görevlisi Ali aracılığıyla Mithat Bey’i çağırmakta ama hiçbirine gitmemektedir. Filmin çekildiği dönem ve ele aldığı konu sermayenin yasalarla ve iktidarın mekân üzerindeki gelişmeci ve kalkınmacı söylemi ile daha da güçlenmeye başladığı bir dönemdir. Aslında yeni bir olgu değildir ama kentin tarihsel, kültürel belleğinde hukuk eliyle en olmaz uygulamaları meşrulaştırması ve muhafazakâr ideolojisini hiç olmadığı kadar baskıcı biçimde uygulamasıyla yarattığı sıkışma, baskı ve tahribatın büyüklüğünden dolayı diğer dönemlerden bir adım daha öne çıkmaktadır (Giritlioğlu, 2019, s.49). Bir güvenlik söylemi olarak depremin öne sürülmesi yapılaşmanın önünü mantıklı sebeplerle açabileceği gibi

çoğu zaman kentsel rantın sermaye grupları tarafından sağlanmasının önündeki engelleri kaldıran bir mekanizma olarak da devreye sokulmaktadır. Bunun ilk nüveleri 1999 depreminde atılmıştır. 1999 İzmit depreminden sonra hali hazırdaki konutların sağlamlığı ve güvenliği üzerinden kentte yeni bir tartışma başlatılmıştır. AKP döneminde kentteki sosyoekonomik sorunlara çözüm amacıyla kentsel dönüşüm projelerinin elzemliği bir politika aracı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Ne var ki siyasi mekanizmanın bir dizi şeklinde uygulamaya koyduğu hukuki düzenlemelerle kent, imar ve planlama kurallarına dâhil olmadan, eskiyen ve risk taşıyan bölgelerinde toplumsal, ekonomik ve çevresel olarak herhangi bir iyileştirme amacı taşımayan, tamamen kentsel ranta hizmet edecek şekilde bir uygulama alanı haline gelmiştir (Uğurlu, 2013, s.7). Apartman toplantılarında ana argüman can güvenliği, yasa gereği çoğunluk sağlandığı halde apartmanın dönüşüme gireceği fikri işlenmektedir. Deprem güvenliği toplanmak için ana sebep olurken Emniyet apartmanı sakinleri için konuşma bir süre sonra kentsel dönüşüm sonrası evin değerinin iki kat artması, yeni evde metrekarenin küçülmesine rağmen havuz, güvenlik görevlisi ve daha iyi peyzaj için bu küçülmeye razı alınabileceğine yapılan vurgu haline gelmektedir. Bu aslında, kette güvenlik kadar kazancın ve rantın da önemli olduğunu göstermektedir.

Şekil 4.4: 11'e 10 Kala Ekran Görüntüsü

Filmde en az Mithat Bey kadar dikkat çeken diğer bir karakter de aynı apartmanın içerisindeki kapıcı Ali karakteridir. Ali ailesi memlekette yaşayan, apartmana ilişkin görevlerini yerine getirmesinin dışında bazı akşamlar apartman kapısının önünde oturur. Kentle ve Mithat Bey dışında kimseyle doğru düzgün diyalogu yoktur. Ailesi memlekettedir ve çalışarak elde ettiği parayı düzenli biçimde ailesine göndermektedir ve en büyük ideali daha iyi yaşam koşullarına, rutubetsiz ev ortamına sahip olmak ve ailesini yanına aldırtmaktır. Zamanla Ali ve Mithat Bey arasında bir bağ oluşur. Ali, antika ve koleksiyon işleri için Mithat Bey'in verdiği adreslere gitmeye ve siparişlerini teslim almaya başlar. Ali için kent oldukça kaotik bir o kadar da keşfedilmesi gereken yerdir (Bkz Şekil 4.5). Zamanla Ali de uyanık davranır ve Mithat Bey'in verdiği siparişleri bulamadığını söyleyerek kendisi bunları satar ve gelir elde etmeye başlar. Her seferinde bir bahaneyle Mithat Bey'i atlatan ve emanetleri için daha ileri tarih söyleyen Ali sonunda Mithat Bey'i kandırmayı başarır ve satıp eline geçen parayla apartmanı terk eder. Mithat Bey dışındaki apartman sakinleri 3'te 2 şartını sağlamış ve apartmanı terk etmiştir. Mithat Bey'in artık kâbus olarak gördüğü dönüşüm süreci başlamış apartmanı ve evi sıkıştığı yer haline gelmiştir. Kâbusları gerçekleşmiştir. Filmde Ali ve Mithat Bey karakteri üzerinden anlatılan apartman hikâyesi aslında İstanbul'da kentsel dönüşüm sürecinin deprem söylemi altında şekillenmesi, rant odaklı yapılanmaların artması olarak okunabilir. Mithat Bey son ana kadar anıları için apartmanın dönüşümüne direnmektedir. Mithat Bey'in hiçbir önerisi kabul edilmediği hatta dinlenilmediği gibi Mithat Bey'in de apartmanın taleplerine katılmaması karşılıklıdır. Durumu Mithat Bey kadar belirsiz olan diğer kişi ise Ali'dir. Çünkü bu apartman toplantılarında her ne kadar yabancı gibi dursa da aslında onu da işini kaybetmek gibi bir risk beklemektedir. 90'lardaki dizi ve sinema dünyasına damga vurmuş *Bizimkiler* (Yelence,1989) dizisindeki Cafer, *Boynu Bükük Küheylan* (Erdoğan Tokatlı, 1990) filmindeki *İbo* karakterler artık günümüzdeki filmlerde yoktur. Kentsel dönüşümle hayatımıza giren akıllı binalar, güvenlik siteleri sonucu artık aileden biri, her bilgiden haberi olan, apartmanın, sokağın, mahallenin gözü kulağı karakterleri olarak ihtiyaç duyulmamaktadır. Ali karakteri, kentteki dönüşümden istihdam açısından en çok etkilenen gruptadır ve sonunda iş değişikliği yapmıştır.

Şekil 4.5: 11'e 10 Kala Filmi Ekran Görüntüsü

Filmdeki daha mikro odaklara, bakıldığında Filmde müzik kullanımı yoğun değildir. Mithat Bey'in evine ait sessizlik ve kente ait uğultu arasında bir zıtlık vardır. Mithat Bey kentin içerisinde anıları yaşatmak için keşfe çıkarken kentte kendisine ait şeylerle karşılaşmaz ve nesnelere sığınır. Kent onun için artık hayata ilişkin, anılara ve tarihe ilişkin parçaları toplamak için bir araçtır. Eserin senaryosunda kentsel dönüşüme ilişkin apartman toplantıları sıkça yer almaktadır. Mekandaki dönüşüm gerekliliği deprem gibi gerçekçi bir söylemle baskı unsuru yaratırken, yapının rant değeri de vurgulanmaktadır. Burada güvenlik kavramı deprem söylemi üzerinden şekillenen bir temel anlam iken, rant ve kazanç ise yan anlam olarak metnin içerisindeki anlamdır. Film, kapalı mekânlarda çekilmiştir. Simgesel olarak bakıldığında Ali kapıcı dairesinde gün ışığını, insanları ve sokağı görmekten uzaktır. Mithat Bey de camdan her baktığında kenti saran inşaat sarmalının ve inşaat araçlarının, vinçlerinin görüntüsüne hapsolmuş durumdadır. Ali de Mithat Bey de diğer apartman sakinleri de aslında sermayenin fanusu olmuş kentin içerisinde kendi konumlarına göre sıkışmış ve imkânları doğrultusunda bu fanusun izin verdiği alanlar ve sınırlar çerçevesinde hareket edebilmekte ve şartlarını zorlamaktadırlar. Kentsel dönüşüm sürecinin İstanbul için kaçınılmaz bir gerçeklik olduğu filmin ana konusudur. Filmin ilk dakikalarından sonuna kadar

birçok görüntüyle ve sözle gösterir kendini. Bunun yanında film içerisinde sıkça gösterilen diğer kavramlar ise bireyin yabancılaşması, tüm algısını ve bilincini güvenlik söylemi kadar kazanç söylemine adapte etmiş olmasıdır. Ali ve Mithat Bey karakterinin kentteki yeni projelerle mücadele edecek bir güçleri ve çevreleri yoktur. Buna bağlı olarak zorla ya da kendi isteğiyle rıza gösterme durumları da iki karakter üzerinden sıkça anlatılmıştır.

Şekil 4.6: 11'e 10 Kala Filmi Ekran Görüntüsü

Tablo 4.4: 11'e 10 Kala Filminin Eleştirel Söylem Analizi Kullanılarak ve Theodore, Peck ve Brenner'in (Ş. Geniş. çev) (2012, ss.34-35), Neo-liberal Kentleşmenin Yıkıcı ve Yaratıcı Uğrakları Tablosu esas alınarak Makro ve Mikro Açılardan Analizi ve Yorumlanması

Neo-liberal Sermayenin Kentteki Hegemonyası	Dönüştürdüğü Alanlar ve Araçları	Hegemonyanın Kentteki Yansıması	11'e 10 Kala Makro	11'e 10 Kala Mikro
Devlet Kurumlarının Yapısını Değiştirmesi		Yerel büyümenin girişimcilikle eşleştirilmesi ve teşviki, kente yönelen sermaye çıkarının kalkınma söylemiyle eşleşmesi	<i>Emniyet Apartmanı sakinlerinin yaşadıkları kentsel dönüşüm üzerinden ayrışması, müteahhit-yerleşik ilişkisinin kamu kuruluşu kontrolörlüğünde olmaması</i>	<i>Deprem, deprem güvenliği, 3/2 oybirliği, belediye görevlilerinin gelmesi</i>
Bölgesel Kalkınmaya Müdahale	Yerel ve bölgesel ekonominin-kentsel politikaların aşındırması, kentsel mekânların politik anlamda telafi ediciliğinin artması	Planlama kurumunun eklektik olması, kentsel alanların, ekonomik kapasite ve altyapısının küresel sermaye odaklı düzenlenmesi	<i>Kentteki deprem söylemi ve kentsel dönüşümün tarafların eşit katılımı, bilgilendirme, yer göstermeden uzak olması</i>	<i>Kentsel dönüşümden başka alternatiflerin olmaması</i>
Yerel Yönetimlerin Kurumsal Yapısına Müdahale	Yerel yönetimlerin hesap verebilirliğini aşındırma		<i>Belediyelerin denetim mekanizması olmaktan uzak olması</i>	<i>Belediye görevlilerinin bilgilendirme ya da yaptırım gücünün zayıflığı</i>
Emek Piyasalarına Müdahale	Dezavantajlı, yoksul ve kırılgan olan işçilerin barınma ve istihdam alanlarında geliştirici ve destekleyici politikaları terk Etmesi	Düşük ücret, geçici-düzensiz istihdam.	<i>Kapıcılık ya da apartman görevlisi olan meslek tanımının içinin boşalması</i>	<i>Ali'nin şehir merkezinden uzakta, sağlıklı koşullardaki başka bir eve taşınması, yerinden edilme.</i>

Tablo 4.4: 11'e 10 Kala Filminin, Eleştirel Söylem Analizi Kullanılarak ve Theodore, Peck ve Brenner'in (Ş. Geniş. çev) (2012, ss.34-35), Neo-liberal Kentleşmenin Yıkıcı ve Yaratıcı Uğrakları Tablosu esas alınarak Makro ve Mikro Açılardan Analizi ve Yorumlanması (Devamı)

Neo-liberal Sermayenin Kentteki Hegemonyası	Dönüştürdüğü Alanlar ve Araçları	Hegemonyanın Kentteki Yansıması	11'e 10 Kala Makro	11'e 10 Kala Mikro
Kentsel Formun ve Kentli Sivil Toplumun Yapısına Müdahale	İnsan temelli planlamayı terk etme, güvenli siteler, kentteki gözetimli alanlar	Kentsel yenileme ve yatırım söyleminin, girişimcilik söyleminin öne çıkarılması	<i>Güvenlik, kamera, havuz, peyzaj ve evin değerinin artması kentsel dönüşüm gerekliliği, apartman güçlendirmesi ya da dayanıklılık raporunun gündeme dahi getirilmemesi.</i>	<i>Tanıdık müteahhit, apartman toplantısı, evin artan değeri</i>

4.5 Zerre: Kentte Hayalleriyle Beraber Zerre Haline Gelen Zeynep'in Hikâyesi

Tablo 4.5: Zerre Filmi Tablosu

Zerre
Yapım Yılı: 2013
Yönetmen: Erdem Tepegöz
Yapımcı: Kağan Daldal &Orkun Koray
Müzik: Emrah Ağdan, Okan Candemir, Kemal Yaşar
Oyuncular: Jale Arıkan, Rüçhan Çalışkur, Özay Fecht, Remzi Pamukçu, Ergun Kuyucu, Dilay Demirok, Mesude Türkmen, Sencar Sağdıç, Cemal Baykal,
Aldığı Ödüller: <i>Ankara Engelsiz Film Festivali</i> , En İyi Senaryo Ödülü. 2013 / Erdem Tepegöz <i>49. Antalya Altın Portakal Film Festivali</i> , En İyi İlk Film Ödülü. En İyi Yönetmen Ödülü /Erdem Tepegöz, En İyi Sanat Yönetmeni Ödülü. 2012 / Tora Aghabayova, <i>14. Frankfurt Türk Film Festivali</i> , En İyi Kadın Oyuncu Ödülü, Jale Arıkan <i>3. Malatya Uluslararası Film Festivali</i> , En İyi Kadın Oyuncu Ödülü, Jale Arıkan, En İyi Kurgu Ödülü. Mesut Ulutaş <i>46. SİYAD Türk Sineması Ödülleri</i> , Cahide Sonku En İyi Kadın Oyuncu Performansı Ödülü. 2013 / Jale Arıkan, En İyi Film Ödülü. 2013 / Erdem Tepegöz, En İyi Kurgu Ödülü. 2013 / Mesut Ulutaş
Zeynep: 40'lı yaşlarda, Tarlabası'nda köhne bir binada yaşlı annesi ve engelli kızı Gülçin ile yaşayan, en büyük ideali belediyede işe girmek olan karakter. Zeynep'in Annesi: Yaşlı. Gülçin'e bakıyor. Zeynep'in getirdiklerini hazırlayıp pişiren biri. Gülçin: Engelli. Film boyunca konuşmayan ve yerinden kalkmayan bir karakter. Remzi: Zeynep ile aynı mahallede bir lokantada komilik yapmaktadır. Kudret: Zeynep'in ev sahibi. Zeynep'i sürekli tehdit eden biri. Ayşe: Belediyeye ait büfe işletmektedir. Zeynep'in umut bağladığı kişidir.

Tez Çalışması Kapsamında Filmin Künyesinden yola çıkarak hazırlanmıştır.

2000'lerden sonra, kentin, toplumsal yapının, bireye ait değerlerin aşınmasına dair yaşadığı dönüşüm filmlere daha çok konu olmaya başlamıştır. Hatta 2010'lu yıllardan itibaren kent olduğu kadar semt(ler) ölçeğinde dönüşümleri anlatan filmler çekilmeye başlanmıştır. İstanbul'un önemli merkezlerinden biri olan Tarlabası da tarih boyunca yapılan müdahalelerle hem kent çalışmalarında hem de sinema çalışmalarında çokça kendine yer bulmuştur. İstanbul'da belki de siyasetin ve sermayenin en çok müdahale ettiği yerdir. 1964'de en büyük ve ilk dalga olarak Rumların sınır dışı edilmesi, 1986'da dönemin Belediye Başkanı Bedrettin Dalan'ın kentsel politikalarıyla Tarlabası Bulvarı'nı açması, 386 Pera Binasının yıkılması ile Taksim ile bağı kesilen bir bölge olmuştur. Bölgedeki dokusal, fiziksel tahrip ve köhneme, kültürel yozlaşma ve sosyoekonomik düşüşlerin sinemada yer bulmasının başarılı örneği önceki bölümde örnek verilmiş olan Muhsin Bey filmidir. Fiziksel doku tahribatının yanında bölge giderek daha da yoksullaşmış olup 1990'lardan itibaren de başta Kürt ve yabancı göçmenler başta olmak üzere yoksul ve göçle gelmiş kesimin yoğunlaşma noktası olmuştur (Balcı, 2018, s90). Yerleşikleri sürekli değişmiş olsa da bölgede yoksulluk artarak devam etmiştir. 1993'te koruma alanı ilan edilen Tarlabası, 19. Yüzyıl başlarında ilk yerleşikleri olan gayrimüslim nüfusunu uluslararası ilişkilerdeki gelişmelere paralel milliyetçi toplumsal olaylarda adım adım kaybetmiştir. 1950'lerden sonra özellikle Doğu ve Güneydoğu kırsalından gelen göçmen aileler için bir yaşam yeri olmasının yanında seks işçileri, transseksüeller ve uyuşturucu satıcıları gibi grupların yaşam yeri olduğuna dair bir algı yaratmıştır (Dinçer,2011, s.54).

Zerre filmi 2000 sonrasında İstanbul' un merkezi yerlerden biri Tarlabası'nın arka sokaklarında yaşayan Zeynep, yaşlı annesi ve engelli kızı Gülçin'in kentteki hayat mücadelesini anlatmaktadır. Yapıtı öne çıkaran en önemli unsur, yerel yönetimlerin girişimci rolünü, kent merkezindeki lüks tüketim odaklı yapılaşmaların yönetici sınıf ve mülkü elinde bulunduran sınıf dışındaki kitle için gittikçe imkânsız hale gelmesini konu edinmiş olmasındadır. Zeynep, çalıştığı tekstil atölyesinden yevmiyesini dahi alamadan yaka paça kapının önüne koyularak işten çıkartılmıştır. Zeynep' in kayıt dışı çalışma durumunun ve iş arayışlarının devam etmesi kentin güvencesiz kesiminde yer aldığını göstermektedir. Zaman zaman lavanta keseleri yapıp camilerin çıkışında cenazelerde satmaktadır. Zeynep, dahil olduğu istihdam alanıyla da Tarlabası'ndaki toplumsal profile benzerdir.

İşgücü olarak bölgeye bakıldığında işveren olarak çalışan sayısı azdır. Ve genellikle ciddi beceri, eğitim gerektirmeyen ve eğitim gerektirmeyen lokanta-büfe-kafe çalışanı, seyyar satıcı, temizlik işçisi, tekstil- konfeksiyon işçiliği öne çıkan işlerdir ve bu alandaki istihdamın yarısından fazlasını kadınlar oluşturmaktadır (Türkün ve Sarioğlu, 2013, ss.294-296).

Şekil 4.7: Zerre Filmi Ekran Görüntüsü

Zeynep'in oturduğu ev köhnemiştir, doğru düzgün bir kapısı ve banyosu dahi yoktur ve ev sahibi Kudret'e de yüklü miktarda kira borcu bulunmaktadır. Zeynep bilgisayardan internete cep telefonuna hatta evinde bir gaz bağlantısına dahi sahip değildir. Mahallesinde de, yıkılmak üzere olan binalar, şantiye halindeki yapılar, inşaat atıkları ve çöpler dikkat çekmektedir. Özellikle filmin gece çekimlerinde üst üste binmiş çarpık yapılar yoğunudur. Tarlabası'nda bir mahalle kültürü yoktur. Mahalle kültürü olmadığı gibi ciddi bir güvenlik sorunu vardır. Filmin içerisinde sıkça *'belediye her yeri yıkıyor'* *'Ne mahallesi! Mahalle mi kaldı'* cümleleri kullanılmaktadır. Binaların yıkılacak olması, kimsenin kimseyi tanımaması, bir komşuluk ilişkisinin olmamasına ilişkin Jacobs (2015, s.55), bir semtin ve sokağın asayişine ilişkin maddelerinden biri olarak sokağı hem yerleşikler hem de dışarıdan gelenler adına sağlayacak her alanı, her kişiyi gören gözlerden mahrum bir halde

olmasını güvenlik sorunu olarak görür. Eski Türk filmlerindeki hemşeriler de akrabalar da 2013 yılının İstanbul’undaki sinema eserlerinde yoktur.

Evin içindeki eşyalardan, kıyafetlere hatta televizyonun görüntüsüne kadar filmdeki her şey soluktur. Zeynep kentteki tüm resmi mekanizmaların dışındadır. Sağlık sektörünün, kızı Gülçin eğitim sektörünün, istihdamın dışındadır. Zeynep’in filmde resmi bir kurumla ilişki kurduğu tek durum engelli kızının daha iyi olabilmesi için doktorun çocuğun her gün yürütülmesi gerektiği tavsiyesinden anlamaktayız. Amacı doymak ve günü kurtarmak üzerine kuruludur. Zeynep’in yaşamındaki en önemli aktörlerden biri belediyedir. Zeynep’in Ayşe Abla adında belediye büfesinde çalışan bir tanıdığı vardır ve Zeynep bu karakteri en büyük hayali olan Belediyede işe girmek için bir umut kapısı olarak görmektedir. Ayşe karakteri ise belediyede işe girmenin işi yapacak olanlara para vermekle alakalı olduğunu söyler. Ev sahibi Kudret tarafından ‘*evimden çık*’, ‘*kiramı öde*’ ya da ‘*gel halledelim şu işi diye*’ cümleleriyle sözlü ve fiziksel tacize uğramaktadır (Bkz Şekil 4.9) Eski Türk filmlerinden alışık olunduğu üzere, bu diyalog kötü adamın gözüne kestirdiği kadını kötü yola düşürmeye çalıştığını çağrıştırır. Zeynep’in bedeni üzerinden bir pazarlığın yapılmaktadır ve bu organ pazarlığıdır. Kudret, organ mafyası ile bağlantıları olan karanlık bir karakterdir. Tarlabası’nın 1990’lardan itibaren tarihi ve toplumsal dokusunun daha kozmopolit bir hal alması, suç ile anılması, yasa dışı göçmenlerin yasadışı faaliyetleri, bölgeye müdahaleyi güvenli ve parlatılan söylemlerle daha meşru ve hızlı hale getirir. Ne var ki, kentin çingeneler, transseksüeller, yabancı uyruklular, göçmenler gibi dışlanan kesimlerle anılan Tarlabası’nın nüfusunun yarısından fazlasını kiracı yerleşiklerinin oluşturması (Türkün ve Sarıoğlu, 2013, s.287) seçilen sinema eserindeki Zeynep karakterinin yaşam ve barınma şartları ile paralellik göstermekte ve ilk yerinden edilecekler grubunda yer almaktadır.

İstanbul’un planlama ve kentsel gelişim tarihinde önemli bir dönemeç olarak 2009 onay tarihli İMP kentsel gelişim planına burada ayrı bir parantez açmak gerekir. Bu plan, 2023 yılı hedefli, bilgi toplumuna ulaşma, küresel cazibe merkezi konumundaki kent amaçlı söylemler ve vizyonlar oluşturarak, enformasyon ve finans bilişim temelli sektörlerle kentin temel istihdamını kaydırmayı amaçlamaktaydı. Bunun için 2009 yılından itibaren, kentsel dönüşüm önü alınmayan bir araç olarak hızla kenti yapılaşmaya açmıştır. Temel olarak sanayi ve

lojistik sektörü başta olmak üzere birçok sektörün (makaledeki vurgu Kartal ve Küçükçekmece örneği) kentten temizlenmesi amaçlanırken, parklar, oteller, rezidanslar gibi büyük ve lüks yapıların kent merkezinde yapılaşması amaçlanmıştır. Bu süreç, kentin toplumsal yaşam ve istihdam yapısında köklü değişimleri de getirmiştir. İstihdamda amaçlanan yüksek gelirli hizmet sektörü çalışanları ve bu kitleye yönelik mekânlar yaratmak iken, vasıfsız, düşük vasıflı ya da enformel hizmet sektörü çalışanları – kitleler için kent gerek istihdam gerek yaşam alanı (barınma) olma özelliğini gittikçe kaybetmektedir (Aksoy, 2014, s. 39). Kentin istihdam açısından Zeynep için hiçlik anlamına gelmesinin son durağı Trakya’da tekinsiz, erkek egemenliğinin ve güvencesizliğin hüküm sürdüğü haftalık 90 TL yevmiyeli bir fabrika işçiliği olmuştur. Kentin dışına çıkan bu tekstil sanayi gibi işgücünün de kent merkezinde barınma, yaşama imkânı artık kalmamıştır. Orada da emeğinin karşılığı olan parayı alamayan Zeynep sonunda Kudret’e boyun eğer. Kudret’in avans olarak verdiği parayla ailesinin karnını doyuran Zeynep Ayşe ablası olan karaktere giderek belediyedeki iş için para bulduğunu ve yakında vereceğinin bilgisini verir. Haber gelene kadar da yine bir lokantanın zemin katında bulaşıkçılık işine girer (Bkz Şekil 4.7).

Şekil 4.8: Zerre Filmi Ekran Görüntüsü

Filmde, Gülçin hiç konuşmamakta, Zeynep'in annesi olan karakterin konuşmaları da *'iş buldun mu'* *'paranı alabildin mi'*, *'bugün ne var yemekte'*, *'şu belediyeye bir girsen'* ekseninde oluşmaktadır. Tarlabası civarında bir esnaf lokantasında komilik yapan Remzi karakteriyle Zeynep' in abla-kardeş ilişkisi çerçevesinde bir diyalogları vardır. Remzi çalıştığı lokantada artan yemekleri sefertaslarıyla Zeynep'e vermektedir. Sermayenin kentteki yapılanması Zeynep'in hayatının ortasındadır ve onu barınmadan istihdama her konuda sıkıştırmaktadır. Hem her yeri yıkan hem de ne olursa olsun uğruna organ mafyasına teslim olacak kadar kapak atılmaya çalışılan belediye. Kapitalizmin yeni formunda mekânsal düzenlemelerin hacmi ve bunu gerçekleştirmek üzere atanan kamu kuruluşları eskisinden daha güçlü bir konuma gelmesine bağlı olarak belediyeler başta olmak üzere birçok kamu kuruluşu sermayenin mekânsal düzenlemelerdeki hızına katkı sunmak için girişimciliğe doğru bir pozisyon almıştır (Harvey, 1989, s.6). Zerre de Zeynep'in kafasındaki belediye tam da böyledir. Ve kentsel girişimcilik kavramında yerel yönetim kurumları, küresel rekabet temelinde kent ekonomilerini canlandırmaya çalışırken yoksulluk, gelir dağılımında gerileme, sosyal eşitsizlik durumlarını da maskeler. Bu her ne kadar siyasi faydayı sağlasa da uzun vadede siyasi mekanizmaya zarar getirir (Harvey, 2017, ss. 197-198).

Zeynep, 2005 Tarihli 5366 Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında kanun mağdurudur. Yasanın İstanbul'daki en önemli uygulama alanlarından biri olan Tarlabası 2000'lerin başında kentin ortasındaki suç, döküntü ve çöküntü alanı olarak ortaya sunulan imajının artık temizletilmesi ve parlatılması gerektiği mekân haline gelmiştir. Çünkü hiç kimsenin yaşamak istemeyeceği evler kent merkezinde halen tutunmak isteyen insanlar için sığınma mekânıdır. İstanbul'un ortasında bir çöküntü alanı olarak adlandırılan mekânlar artık dışlanan kimlikleri de tasfiye etmekte ve bunu yapılaşma baskısıyla yapmaktadır. Zeynep'in Trakya'da girdiği iş de İstanbul'un son 30-40 yılını anlatan sektörel ve mekânsal değişim sürecini ispatlar niteliktedir. Senaryodaki diyalogda, Zeynep'in Trakya'da gittiği ustabaşı ile yaptığı konuşmada, ustabaşı geçmişte tekstil ve konfeksiyon sanayide İstanbul'da çok işte çalıştığını ama artık oralarda iş bulamadığını söyleyen Zeynep'e bunun normal bir durum olduğunu ve tekstil sektörünün bulundukları yer olan Trakya'ya kaydığını söylemektedir. Bunun İstanbul'un sermaye faaliyetlerine

bağlı olarak yaşadığı bir dönüşüm olarak okursak, hava ve suyun kirlenmesi gibi çevresel riskler ve ulaşım sorunu öne sürülerek, İstanbul'un 1980 ve sonrasındaki tüm üst ölçek nazım planlarında tekstil sanayi başta olmak üzere benzer diğer sanayi kuruluşlarının kentin dışına çıkartılması (Olçay,2013, s.29) dır. Bu kentteki sanayinin yanı sıra işçi sınıfını da tasfiye etmek anlamına gelmektedir.

Filmdeki sembollere bakıldığında bunları bir gösteren ve gösterilen üzerinden analiz edersek, Zeynep karakteri girdiği mekânlarda filme adını veren zerre taneleriyle beraber gösterilmektedir. Film içerisinde Zeynep'i görebilirken, çekim tekniklerine bağlı olarak belli kamera ışık teknikleriyle uçuşan zerreler de görünür olur. Bu noktada Zeynep ile zerre hangi mekânda olursa olsun hacimleri ve etkilerinin zerre kadardır. Tarlabası için biçilen yeni imaj küresel ve rekabet edebilen kentin parıltılı vitrini olmaktır. Bunun için bir an önce dönüşmesi ve yeni yerleşiklerine kavuşması gerekmektedir. Zeynep de Tarlabası semtindeki istenmeyen görüntülerden birisidir. Zeynep'in her stresli durum ve şiddete maruz kaldığı anda burnunun kanaması bir sağlık problemidir ve kentin yeni piyasa şartlarına göre projelendirilmesinin de etkisiyle kentteki insan böyledir.

Şekil 4.9: Zerre Ekran Film Görüntüsü

Tablo 4.6: Zerre Filminin, Eleştirel Söylem Analizi Kullanılarak ve Theodore, Peck ve Brenner'in (Ş. Geniş. çev) (2012, ss.34-35), Neo-liberal Kentleşmenin Yıkıcı ve Yaratıcı Uğrakları Tablosu esas alınarak Makro ve Mikro Açılardan Analizi ve Yorumlanması

Neo-liberal Sermayenin Kentteki Hegemonyası	Dönüştürdüğü Alanlar ve Araçları	Hegemonyanın Kentteki Yansıması	Zerre Makro	Zerre Mikro
Devlet Kurumlarının Yapısını Değiştirmesi		Yerel büyümenin girişimcilikle eşleştirilmesi ve teşviki, kente yönelen sermaye çıkarının kalkınma söylemiyle eşleşmesi	<i>Tarlabaşı 'nda kentsel dönüşümü gerçekleştiren olarak belediye kurumunun yerel girişimcilikle eşdeğer olması.</i>	<i>Mekândaki belirsizlik, kentin dezavantajlı kesimi için anlamının yok olması</i>
Bölgesel Kalkınmaya Müdahale	Yerel ve bölgesel ekonominin-kentsel politikaların aşındırması.	Planlama kurumunun eklektik olması, kentsel alanların, ekonomik kapasite ve altyapısının küresel sermaye odaklı düzenlenmesi	<i>Tarlabaşı 'ndaki dönüşüm sürecinin yasal altyapısının eklektik olması, tarafların eşit katılımından uzak olmasının mekânsal görüntüsü ve mahallenin imajı</i>	<i>Yasal süreçlerin eşit ve taraflar için eşit anlama gelmemesinin mekânda yarattığı belirsizlik ve köhneme, güvenlik sorununun işitsel ve görsel yansıması</i>
Yerel Yönetimlerin Kurumsal Yapısına Müdahale	Yerel yönetimlerin sosyal refah hizmetlerini, hesap verebilirliğini aşındırma, kamu kaynaklarının ve hizmetlerinin özelleştirilmesi	Azalan sosyal hizmet, yerel yönetimlerin kenti sermayenin gelir getiren finansmanı için yapılaşmaya açması.	<i>Belediyenin köhnemiş alanları yıkarak yaptığı yaratıcı yıkımın yerleşikler tarafından dile getirilmesi, Zeynep ve ailesinin resmi anlamda kayıt altında olmaması</i>	<i>Karakterlerin birbirleriyle Karakterlerin esnafla Karakterlerin mal sahipleriyle belediyenin yaratıcı yıkım yapacağına dair diyalogları</i>

Tablo 4.6: Zerre Filminin, Eleştirel Söylem Analizi Kullanılarak ve Theodore, Peck ve Brenner'in (Ş. Geniş. çev) (2012, ss.34-35), Neo-liberal Kentleşmenin Yıkıcı ve Yaratıcı Uğrakları Tablosu esas alınarak Makro ve Mikro Açılardan Analizi ve Yorumlanması (Devamı)

Neo-liberal Sermayenin Kentteki Hegemonyası	Dönüştürdüğü Alanlar ve Araçları	Hegemonyanın Kentteki Yansıması	Zerre Makro	Zerre Mikro
Emek Piyasalarına Müdahale	Dezavantajlı, yoksul ve kırılgan olan işçilerin barınma ve istihdam alanlarında geliştirici ve destekleyici politikaları terk etmesi	Düşük ücret, geçici-düzensiz istihdam.	<i>Sanayi desentralizasyonu ve kentteki tekstil-konfeksiyon atölyelerinin azalması, kayıt dışı işgücünün artması</i>	<i>Zeynep'in kayıtdışı çalışmasının kalıcılığı, Trakya'daki kayıtdışı çalışma, komilik, lavanta satımı ve sonunda enformel ağlara girme (organ mafyası).</i>
Kentsel Formun ve Kentli Sivil Toplumun Yapısına Müdahale	İşçi sınıfı ve dezavantajlı kentli nüfusun yaşam alanlarına çöküntü, karmaşa, suç alanları söylemi temelinde saldırı, insan temelli planlamayı terk etme.	Toplumsal dışlanma, kayıt dışı emek piyasası, soylulaştırmanın sosyo-mekansal dışlanma ve kutuplaştırma aracı olarak kullanılması, üst sınıf için tüketim alanlarının oluşturulması, kentsel yenileme ve yatırım söyleminin, girişimcilik söyleminin öne çıkarılması	<i>.Tarlabası'nda yapılan soylulaştırmanın bölgedeki güvenlik ve toplumsal dışlanma söylemleriyle eş zamanlı ilerlemesi,</i>	<i>Köhnemiş ev ve mahalle görüntüleri, güvenlik problemi, mahalle kültürünün olmaması.</i>

4.6 Babamın Kanatları: Şantiyede Kurulan Hayallerin Sonu Ölüm

Tablo 4.7: Babamın Kanatları Filmi Tablosu

Babamın Kanatları
Yapım Yılı: 2016
Yönetmen: Kıvanç Sezer
Yapımcı: Soner Alper
Müzik: Bajar
Oyuncular: Menderes Samancılar, Musab Ekici, Kübra Kip, Tansel Öngel, Mustafa Kırantepe, Sarp Aydınoglu, Cüneyt Yalaz, Güllü Özalp Ulusoy
Aldığı Ödüller 53. Antalya Film Festivali: Dr. Avni Tolunay Jüri Özel Ödülü, En iyi yardımcı Kadın Oyuncu-Kübra Kip, En iyi ilk Film – Kıvanç Sezer, İzleyici Ödülü, En iyi müzik-Bajar, En iyi erkek oyuncu- Menderes Samancılar 49. SİYAD: En iyi erkek oyuncu-Menderes Samancılar, En İyi yardımcı kadın oyuncu-Kübra Kip, En iyi müzik- Bajar 28. Ankara Uluslararası Film Festivali: En iyi kurgu- Umut Sakallıoğlu, Kıvanç Sezer, En iyi yardımcı erkek oyuncu-Musab Ekici, En iyi özgün müzik-Bajar 22. Sadri Alışık Tiyatro Ve Sinema Ödülleri: Yardımcı Erkek Oyuncu-Musab Ekici 17. Frankfurt Türk Film Festivali: En iyi Erkek Oyuncu -Menderes Samancılar İbrahim: Ailesi Van depremi mağdurudur. İstanbul’da inşaat işçisidir. Kanserdir. Yusuf: İbrahim ile aynı şantiyede çalışan 20’li yaşlarda İbrahim’in yeğenidir. Profesör: Gerçek adı Fırat. Öğrencidir. inşaatta çalışır. İş kazasında ölmüştür. Resul: Şantiye müdürüdür. İşçilerle yakın ilişki ve diyalog içerisindedir. Levent: Firmanın genel müdürüdür. Büyük patronu temsilen bulunmaktadır. Hatice: İbrahim’in prefabrikte ve başka şehirde yaşayan eşidir. Berfin ve Nisa: İbrahim’ in kızları. Nedim Bey: Firmanın avukatıdır. Nihal: Yusuf’un kız arkadaşıdır.

(Tez çalışması Kapsamında Filmin künyesinden yola çıkarak hazırlanmıştır)

Kıvanç Sezer imzalı, 2016 yapımı film, yönetmenin ideolojisi, toplumsal meselelere duyarlılığı ve içerisinde bulunduğu toplumu ve sistemi iyi biçimde analiz etmesiyle eserin etki alanını genişlemiş bir örnektir. Yönetmen Kıvanç Sezer'in bir röportajında (Toraks Derneği Bülten, 2017, ss. 65-66), filmin başlangıç sahnelerinde kamerayı Marmara Park AVM' nin yanından geçirmesinin bir amacı olduğunu ve bir anlamda AVM'nin yapımı esnasında şantiyede çıkan yangında 11 işçinin yanarak ölmesi gibi toplumsal olayı filmin içerisine gömerek toplumu iyi okuduğunu göstermektedir. Film 2000 sonrasında sermayenin çok güçlü biçimde arkasına aldığı siyasi mekanizma ile mekânsal projelere yönelmesini inşaat işçisi İbrahim'in hayatı üzerinden anlatır. İbrahim, yıllarca amele, usta ve kalfa olarak çalışmış, Van kökenli, ailesinden uzakta İstanbul'da yaşamaktadır. Ailesi Van Depreminde mağdur olmuştur. İki kızı ve eşi Hatice Van'da akrabalarının yanında kalmakta, TOKİ'ye borçlarını ödedikleri evin bitmesini beklemektedirler. İbrahim kanser hastası olduğunu öğrenir ve tedavi olması gerekmektedir. Çalıştığı şantiyeden parasını alamamaktadır. İbrahim hem ailesine para göndermek hem de TOKİ taksitini ödemek için çalışmak zorundadır ve tedavi olamamaktadır. İbrahim'in aynı şantiyede çalıştığı, yükselme hırslı olan ve bunu içerisinde bulunduğu inşaat sektörünün fırsatlarını değerlendirerek yapılacağına inanan yeğeni Yusuf vardır. Fikirleri büyük oranda İbrahim'den farklıdır. Bu haliyle filmdeki inşaat sektörü patronları ya da bu patronların temsilcileri konumunda olan Levent ya da Resul karakterlerine daha yakındır. Her geçen gün İbrahim hem hastalığı, hem borcu hem de sorumluluklarını yerine getirememenin ağırlığıyla iyice şantiyeye sıkışmaktadır. Şantiyeye zaman zaman gelip harçlık için çalışan ve herkesin profesör diye hitap ettiği üniversite öğrencisi Fırat iş kazası sonucu ölmüştür. İnşaat şirketi patronları bu iş kazasını aileye ödeme yaparak kapatmıştır. Bu ölüm ve peşinden gelen para, İbrahim'e borçları, ev taksitleri ve ailesinin yaşamı için umut olur. İbrahim'in hastalığı ilerlemekte, sona yaklaşmakta ve karar vermesi gerekmektedir. İlerleyen hastalığı ile beraber bedensel, psikolojik ve zihinsel olarak gittikçe çökmektedir. Filmde Yusuf ise sevgilisi Nihal ile ilişkisini ilerletmekte ve kendiyi ve gelecekle ilgili planlarından bahsetmektedir. Anlattığı planlarında zengin olmak inşaat sektörü içerisindeki yükselmesine bağlı anlatır. İbrahim ise kararını vermiş ve şantiyedeki binalardan birinden atlayarak intihar etmiştir. Sonrasında aile ve firma yetkilileri masaya bir pazarlık yapmak amacıyla oturmuş

ve aileye 20000 TL’den fazla ödeme yapılamayacağını bilgisi verilmiştir. Firmanın en büyük patronu hiçbir karede yoktur ama otorite ve denetim kelimeleri üzerinden referans gösterilir. Resul şantiyede daha çok duran bir çalışandır ve Resul ile İbrahim sıkça ücret, ödeme, haklar ve diğer işçilerin de güvenliği ve hakları noktasında çatışma yaşarlar. Resul, Yusuf ile daha yakın ilişki kurmakta ve Yusuf’u sistemin kurallarına uyduğu zaman kazanacağı konusunda eti altında bırakmaktadır. Resul, Yusuf ile konuşurken aslında sistemde ve yeni piyasa düzeninde nasıl bir insan olması gerektiği konusunda Yusuf’u etkilemektedir. Yusuf görünürde Resul ve şirketin film içerisinde hiç biz zaman görünmeyen ama patrona yakın olarak anladığımız Levent karakteri tarafından hem daha çok çalışması hem de diğer işçiler arasında bir çeşit muhbirlik görevi yapması için de teşvik edilir. İbrahim’in intiharı sonrası Yusuf, içerisinde bulunduğu sektörün acımasızlığı, tehlikesi ve güvencesizliği gibi faktörleri bir kere daha düşünür. Özellikle filmin sonunda İbrahim’in ailesine ödenecek tazminat konusunda inşaat patronlarının üstünlüğü ve olaylardan sıyrılma güçleri Yusuf’u daha da korkutur. Ama kentte ve sektörde tutunmak için inşaatın başka alternatif de bilmemektedir.

Şekil 4.10: Babamın Kanatları Filmi Ekran Görüntüsü

2000 sonrası Türkiye’ de inşaatı dayalı ekonomi modelinin (Çavuşoğlu,2016, s.255) bu kadar büyümesinin en önemli dayanağı kentsel alana her türlü müdahalenin önünü açan hukuki düzenlemeler ve siyasi güçtür. Filmdeki tüm karakterler için şantiye(ler)den başka hayat yoktur (Bkz Şekil 4.10). 2000 sonrasındaki sermaye oluşumu ve siyasetin yönetici gücü, mekâna eskisinden daha çok anlam yüklemiş olup yatırım aracı getirmesi sermayenin dağıtıcısı, üreticisi konumunda olan birçok özel ve kamu kuruluşlarına gerek ekonomik olarak gerek siyasi kar getirisi olarak yazılmıştır. Harç, ruhsat, iskân izni gibi konu başlıklarında belediyeler başta olmak üzere diğer kamu kuruluşlarına bu kazanç olarak yazılmıştır. Arsa ve/veya mülk sahiplerinin ve inşaat taahhüt işlerine giren kitlenin ise büyük servetler edinerek zengin olması büyük bir gelir kaynağı ve umut konumuna gelmiştir (Çavuşoğlu, 2017, s.91). Siyasi hegemonya tarafından da ciddi biçimde desteklenen, korunup kollanan inşaatı dayalı sermaye gruplarının filmde kendine yer bulmuştur. Resul ve Levent bir taraf, İbrahim ve Yusuf bir taraf olarak karşımıza çıkar. Resul ve Levent karakterleri inşaat taahhüt işlerine giren patronlar iken Yusuf ise bu düşüncüyü gerçekleştirmek için kurulacak ilişkilere inanan biridir ama vicdanen İbrahim’den yanadır. Levent ve Resul karakterinin yaptıkları konuşmada inşaat sektöründe yeni iş ve kazançları kovalamak durumunda oldukları anlaşılır. Bunun için şirket kurmaları, bağlantıları sağlamaları ve işin kaymağını yemeye başlamaları için 6 ay gibi bir süre diyaloglara yansır ki bu da inşaat temelli taahhüt ilişkilerinin idari, hukuki ve ekonomik anlamda önceliğinin olduğu gibi desteklendiğini bu diyaloglar ortaya sunar. Fırat’ın iş kazası, ailesinin şikâyetçi olmaması için 120 bin lira ödeme yapılması ve iş cinayetinin kapatılması formal sistemin içerisinde normalleştirilen, hukuku aşan başka sistem olduğunu gösterir.

Fırat’ın ölümünden sonra Resul ve Yusuf arasında geçen konuşma döneme ait çok ciddi söylemleri içermektedir. Resul’ün Yusuf’u teselli ederken anlattığı hikâye kent ve toplumda ayakta kalmaya çalışan bireyin nasıl olması gerektiği üzerinedir. Başarıya giden yolda ölümün kaçınılmaz olduğu ve buna rıza gösterildiğinde, duygusallığa yer verilmediğinde yükseleneceğine dair mesajlar verilmektedir. Filmin çekildiği dönemlerde maden kazalarında² ya da şantiyelerde

² Facianın yaşandığı maden ocağındaki incelemelerinin ardından Soma Belediyesi’ni ziyaret eden Başbakan Erdoğan, burada gazetecilere açıklamalarda bulundu. Devletin tüm imkânlarının kazanın ardından seferber edildiğini kaydeden Erdoğan, "Önce yaraları saracağız ve tabii ki yasımızı da tutacağız. Ardından bu acıyı tüm boyutlarıyla konuşacağız ve gerekeni yapacağız" dedi. Erdoğan, dünyadaki maden kazalarını hatırlatarak "Bunlar olağan şeyler, literatürde iş kazası diye bir olay

meydana gelen iş kazaları akabinde sıkça gündeme gelen *kader-fıtrat* söylemleri filmde kendine yer bulmuş ve bu olağan bir durum olarak patronları temsilen Resul karakteri tarafından Yusuf'a söylenmiştir. Siyasetin, gereken adımları, gelecek planlarını, bunlara dâhil olabilmek için daha çok sahip olmak (örneğin mülk fetişizmi) ve daha çok harcamak gibi şartları gösterirken diğer taraftan da baskıyla, kuvvetle dışlamayla bunları elinden almaya çalışmakta, engellemekte ya da yavaşlatmaktadır (Butler ve Athanasiou, 2017, ss. 57-58). Ortada sermayenin kurallarının oluşturduğu sistem vardır. Hegemonya bireye ve topluma kendini tamamlaması için dâhil olması gereken alanlar sunar ve bireyin performansına bağlı olarak kendi tarafına yakınlaşacağı söylemiyle yönlendirici olur. Bireyin bir tarafa ait olması için yeniden çalışması ve tanımlanması demektir. Yusuf daha çok para kazanmak için inşaatın aktörleriyle ilişki kurmanın gerekliliğine inanarak ileriye hamleler yaparken Resul ise yolu gösteren bir karakterdir.

Şekil 4.11:Babamın Kanatları Ekran Görüntüsü

Yusuf ve İbrahim başta olmak üzere diğer işçiler için hak aramak şöyle dursun sesini biraz fazla çıkarmak dahi işsiz kalma, kapının önüne konma nedenidir. Özellikle filmin içerisinde hakkı için kavga eden işçilerin işten atılması ve hemen

var" değerlendirmesini yaptı. <https://www.haberturk.com/gundem/haber/948299-kontroller-yapilmisti-is-kazasi-isin-firatininda-var>. Erişim: 13 Mart 2021.

akabinde Resul'un, İbrahime'e Özbek işçileri getirerek işi öğretmek konusunda abilik yapması ricasında bulunması gösterilmektedir. İşyerlerinin dışında hazır bekleyen göçmen ve kaçak işgücü ordusunun olduğunu, haklarını arama durumunun anında başka bir işgücü ile doldurulacağı mesajını vermektedir. Film içerisindeki diyaloglara bakıldığında, pazarlık-şikâyet etme-ödeme alma çerçevesinde şekillendiğini görürüz. Hukukun asıl amacı aslında birbirinden ne kadar alakasız ve mesafeli gözükse de bir noktadan durup diğerinin mesafesini görme ve sürekli kılma durumudur. Bu sınırlama olsun, kısıtlama ya da caydırma olsun hepsi güveni sağlar. Uzun vadede toplumsal yaşamda her yapı için vazgeçilmezdir (Connerton, 2011, s.80). Eserdeki diyalogda ise mevcut hukuk daha çok inşaat sisteminin koruyucusudur. Yönetim erkinin dışarısındakiler için farklı bir adalet-şikâyet-arabulucu mekanizması gelişmiştir. Bu eğitim seviyesi, hukuki yazarlık, sosyo-ekonomik durum kırılğan iken hak arama ve hukuku sağlama konusunda farklı çözüm mekanizmalarının öncü olduğunu ve kırılğan olan bireylerin önce bu yola başvurduğunu görmekteyiz. Gerek inşaat sektöründe olsun gerek şantiyede olsun güvencesizlik kavramı daha önceki filmlerde olduğu gibi *Babamın Kanatları* filminde de sık biçimde işlenmektedir. Doğal, kendiliğinden hatta çoğu zaman 'kader' kavramıyla eşdeğer tutulmaktadır. Güvencesizlik kavramı hâlbuki toplumsal yaşamın ortaya çıktığı ilk anlardan itibaren olan bir durumdur. Kavram, her türlü zaman ve kesiti içerisinde, verili düzenin ve güvencede olanların, güçler dengesinin varlığının devamı için toplumu, bireyi yaptırımlarla, dışında bırakmalarla terbiye eder. Güvenceden bahsedilecekse bunu sağlayan güvencesizlikten de bahsetmek gerekir ve bu durumda kavramın bir hukuku olduğu hatta bir ideoloji havuzundan beslendiğini de söylemek gerekir (Özveri, 2024, s.91). İbrahim de inşaat sektöründe Fırat gibi hatta Yusuf gibi sermayenin devamını sağlayan dışlilerden bir tanesidir.

Film içerisinde özellikle şantiyede çalışan işgücü binaların yanında küçücük kalmakta ve sistemin bireyi ezilen ve öğütülen unsurlar olarak göstermektedir. Filmin neredeyse tamamı şantiyede çekilmiştir. Karakterlerin baktıkları yerler hep beton ya da şantiyedir. Kapatılmışlık, sıkışmışlık hissi güçlüdür. Şantiye sahnelerinde kuş(lar)un her an bir beton yığınına çarpacak olması hissedilir. Filmdeki mikserlerin, halatların, çekiçlerin, vinçlerin sesi, işçilerin bağırımları, giden gelen başka iş araçlarının sesleri filmin doğal sesi konumundadır. Bunun yanı sıra filmdeki inşaat iş makinelerinin dışındaki taşıt sesleri de ciddi biçimde dikkat

çekicidir. İbrahim'in filmin başından belki de son ana kadar ailesi için TOKİ borcunu ödemesi ve başlarını sokacakları bir dam sağlamak amacıyla olması rüyalarına girmesi zihnine, elindeki buruşuk kâğıda yaşamdaki tercihlerine kadar onu sarmıştır. Elinde tuttuğu buruşuk kâğıdın gösterildiği sahnede aslında her an atılacak ve bulunamayacak tıpkı kendi hayatı ve tükenen umutlarını yansıtır görüntüdedir. Filmde *ödeme almak, birikmiş borçları almak, daha çok para kazanmak, ödeme yapmak, iş öğretmek, yeni projelere başlamak, adam lazım olmak, fitrat-kader, TOKİ, tazminat, borç almak, borç vermek, tedavi olmak, depresim* sıkça kullanılmakta ve girilen diyaloglar bu kavramlar üzerinden oluşmaktadır. Deprem hem İbrahim'in geldiği coğrafyanın hem de filmde üzerine ayak bastığı İstanbul'un bir gerçekliğidir. Bunu İbrahim'in çabaları ve TOKİ borcu başlığında İbrahim üzerinden görürken proje halindeki inşaatı gezmeye gelen müşterinin en büyük korkusunun deprem olduğunu söylemesiyle her sınıf için geçerli olduğunu görürüz. Bunun yanında Yusuf'un hayal kurarken kendini büyük bir insan ve sevdiği kızla bir evlilik yapmasının hayalini kurarken en temel şartın bir ev sahibi olmaya bağlaması vardır. Yusuf'un kız arkadaşı Nihal ile gittiği yerlerde gezdikleri, yaşadıkları kentin İstanbul olduğuna dair herhangi bir sembol, simge mekân ya da kamusal alan gözükmemektedir. Çekimlerde hâkim olan renkler genelde soğuk ve beton ile özdeşleşmiş renk olan gri renktir filmin birçok sahnesinde.

Şekil 4.12: Babamın Kanatları Filmi Ekran Görüntüsü

Tablo 4.8: Babamın Kanatları Filminin, Eleştirel Söylem Analizi Kullanılarak ve Theodore, Peck ve Brenner'in (Ş. Geniş. çev) (2012, ss.34-35), Neo-liberal Kentleşmenin Yıkıcı ve Yaratıcı Uğrakları Tablosu esas alınarak Makro ve Mikro Açılardan Analizi ve Yorumlanması

Neo-liberal Sermayenin Kentteki Hegemonyası	Dönüştürdüğü Alanlar ve Araçları	Hegemonyanın Kentteki Yansıması	Babamın Kanatları Makro	Babamın Kanatları Mikro
Devlet Kurumlarının Yapısını Değiştirmesi	Merkezi devletin yeniden dağıtım mekanizmasını değişimi	Kente yönelen sermaye çıkarının kalkınma söylemiyle eşleşmesi	<i>İnşaat Ekonomisi ve içerisindeki müteahhit sınıfın yükselişi, desteklenmesi ve dışındaki sınıfla ilişkileri</i>	<i>İnşaat alanında faaliyet gösteren şirketler kurmak, taahhüt işleri almak, Yusuf karakterinin geleceğini parlak görürken inşaat sektörünün desteklenen sektör olmasıyla eş tutması</i>
Bölgesel Kalkınmaya Müdahale	Yerel ve bölgesel ekonominin-kentsel politikaların aşındırması.	Kentsel alanların, ekonomik kapasite ve altyapısının küresel sermaye odaklı düzenlenmesi	<i>İnşaat sektörünün ilerlemesi gerektiği söylemi.</i>	<i>AVM ve iç içe geçmiş yüksek katlı yapılar,</i>
Yerel Yönetimlerin Kurumsal Yapısına Müdahale	Yerel yönetimlerin sosyal refah hizmetlerini, hesap verebilirliğini aşındırma, kamu kaynaklarının ve hizmetlerinin özelleştirilmesi		<i>Yerel yönetim kurumu gözükmemekte, devlet ve sermayenin iç içe geçmişliği aşındırılan-telaffuz edilmeyen refah sistemi olarak okunabilir.</i>	<i>Tedavi olamama, iş kazası, intihar ve denetleyen mekanizma olmaması.</i>

Tablo 4.8: Babamın Kanatları Filminin, Eleştirel Söylem Analizi Kullanılarak ve Theodore, Peck ve Brenner'in (Ş. Geniş. çev) (2012, ss.34-35), Neo-liberal Kentleşmenin Yıkıcı ve Yaratıcı Uğrakları Tablosu esas alınarak Makro ve Mikro Açılardan Analizi ve Yorumlanması (Devamı)

Neo-liberal Sermayenin Kentteki Hegemonyası	Dönüştürdüğü Alanlar ve Araçları	Hegemonyanın Kentteki Yansıması	Babamın Kanatları Makro	Babamın Kanatları Mikro
Emek Piyasalarına Müdahale	Dezavantajlı, yoksul ve kırılgan olan işçilerin barınma ve istihdam alanlarında geliştirici ve destekleyici politikaları terk etmesi	Düşük ücret, geçici-düzensiz istihdam.	<i>İbrahim'in tedavi olamaması, TOKİ'nin sosyal konut kavramından uzak olması, düşük ücret, kaçak işçi-Özbek işçi</i>	<i>İş Kazaları, kayıt dışı işgücü, hukuk dışı yollarla çözüm, tazminatlar.</i>
Kentsel Formun ve Kentli Sivil Toplumun Yapısına Müdahale	Kamusal alanlara saldırı, insan temelli planlamayı terk etme, güvenli siteleri, kentteki alanların kapalı ve gözetimli alanlar haline getirilmesi.	Toplumsal dışlanma, kayıt dışı emek piyasası, , kentsel yenileme ve yatırım söyleminin, girişimcilik söyleminin öne çıkarılması	<i>Deprem, sağlam yapı, güvenli ve kapalı sitelere duyulan ihtiyaç talebi..</i>	<i>Kentin İstanbul olduğuna dair göstergeler ilçe yol tabelaları, şantiye kent görüntüsü, şantiye iş makinesi sesi,</i>

4.7 Saf: Şantiyeye Dönmüş Fikirtepe'nin Sermaye Baskısına Rıza Gösteren ve Göstermeyenlerden Oluşan Safları

Tablo 4.9: Saf Filmi Tablosu

Saf
Yapım Yılı: 2018
Yönetmen: Ali Vatansever
Yapımcı: Selin Vatansever Tezcan, Oya Özden
Kurgu: Evren Luş
Müzik: Erdem Helvacıoğlu
Oyuncular: Saadet Işıl Aksoy, Erol Afşin, Onur Buldu, Ümmü Putgül, Kida Khodr Ramadan, Emrullah Çakay, Kutay Sandıkçı, Gökhan Civan, Taj Sher Yakub.
Aldığı Ödüller 2019, 30. Uluslararası Palm Springs Film Festivali, "New Voices New Visions" Özel Mansiyon Ödülü 2018 Bari Film Festivali En İyi Yönetmen 30. Ankara Uluslararası Film Festivali- En iyi Yönetmen- Ali Vatansever 30. Ankara Uluslararası Film Festivali- En iyi kadın oyuncu-Saadet Işıl Aksoy
Kamil: Fikirtepe'de ev sahibi bir yerleşiktir. İşsizdir.Yaşadığı mahallede şantiyelerde çalışmaya direnir ama sonunda kabul etmek zorunda kalır. Remzi: Kamil'in eşidir. Gündelikçidir. Mantıklı ve maddiyatçıdır. Fatih: Kamil'in yakın arkadaşıdır. Evini kentsel dönüşüme vermiş ve zararlı çıkmıştır. Nevin: Fatih'in eşidir. gündelikçi olarak çalışan bir işçidir. Kurnazdır. Hırslıdır. Ammar Said: Suriyeli kaçak işçidir. Fikirtepe' de çalışmaktadır. Ailesi de Fikirtepe' de yıkılmak üzere olan bir evde yaşar. Bir kaza sonucu Kamil'in ölümüne neden olur. Müteahhit: Kamil ve Remziye'nin yaşadığı alanda dönüşüm yapacak olan müteahhittir.

(Tez Çalışması Kapsamında filmin künyesinden yola çıkarak hazırlanmıştır)

2018 senesinde Ali Vatansever tarafından çekilmiş olan Saf filmi, sermayenin kentte kurduğu hegemonya ve bu hegemonyanın kentin ve bireyin yapısındaki etkilerini gösteren söylemler açısından zengin bir yapıttır. Film, reel yaşamda da uzun yıllardır çıkmaza girmiş ve hukuki anlamda sürekli revize edilen uygulamalara rağmen tam anlamıyla bir sonuç elde edilememiş Fikirtepe’de geçmekte ve Fikirtepe üzerinden kentin insan yaşamının nasıl şekillendirdiği, ayrıştırdığını anlatmaktadır. Filmin yönetmeni Ali Vatansever verdiği röportajlarda ve katıldığı seminerlerde, filmin anlamına ilişkin çokça yapılan tartışmaların ışığında filmi ve ele aldığı konu üzerinden bir kent ve insan ilişkisi anlattığını belirtir. Saf olmak, temiz kalmak-kalabilmek ve taraf olabilmek anlamlarına gelen iki anlamlı bir kelimedir. Bunların hangisini içeriyor diye filme baktığımızda aslında açık uçlu bırakılsa da ikisinden de biraz vardır. Kentsel dönüşüme dâhil olma ya da direnme, ucuz işgücü olma ya da olmama, yaşadığı evi satmak ya da satmamak, mahallede kalmak ya da mahalleyi terk etmek arasında gidip gelen ikiliklerin oluşturduğu safların içerisindeki insanların mücadelesi filmin içerisinde sürekli izleyicinin önüne çıkmaktadır. Birey bazında bakıldığında ise Kamil ile Remziye, Fatih ile Nevin, Nevin ile Remziye, Kamil ile Ammar Said, Kamil ile yaşadığı mahalle üzerinden ikilikler üzerinden film ilerlemektedir. Ali Vatansever, kent ve coğrafya dönüşürken bireyin dönüşmesinin kaçınılmaz olduğunu kabul eder ama burada bir parantez açarak ‘*dönüşmek zorunda kalan*’ insanların neler yaşadığını ve neler hissettiğini anlatmaya çalışır. Bir anlamda sermayenin kendi üretim sorunsal(lar)ını çözmek için kente ve bireye yüklediği görevler, maruz bıraktıkları, gerçek yaşamda ve sinemada kendine yer bulmuştur ve Saf filmi de buna bir örnektir (Sinemascope, 2019).

Filmin ana karakteri Kamil, Fikirtepe’de yaşayan, kendi değerleri olan, dürüst biridir. Kamil’in etrafındaki sağlıklı çevre koşullarına rağmen hala bahçesinde sebze yetiştirmeye çalışması yaşadığı semt ve mahalle ile aidiyet ve duygusal bağ kurma konusunda ısrarcı olduğunu gösterir. Fikirtepe’de yaşayan insanlar kentsel dönüşüm üzerinden anne-baba, karı-koca, arkadaş-mahalleli bazında ayrılmışlardır. Mahallede yürütülen kentsel dönüşüm projesi uzun süredir devam etmektedir ve insanların evleri ya dönüşmekte ya da dönüşüm süreci uzamakta ve buna bağlı olarak şantiyelerle iç içe yaşamlarına devam etmektedirler (Bkz Şekil 4.13). Kamil de bu bekleyişin ve aynı zamanda ikilemin içerisinde yer almasının yanında işsizdir ve aynı zamanda eşi Remziye hamiledir. Daha güvenli

ev ve muhite ihtiyacı vardır. Evinin yakınındaki bir şantiyede herhangi bir ehliyeti, sertifikası ve deneyimi olmamasına rağmen Suriyeli bir mültecinin yerine kepçe operatörü olarak işe başlar. Kepçe operatörü normalde Ammar Said adındaki bir mültecidir ama geçirdiği bir kaza sonrası işe ara vermiştir. Kamil, inşaat sektörünün içerisinde yer almayı düşünmezken kendine ve mahallesine ait değerlerle çatışır ve sonunda şantiyede çalışmaya başlar. Kamil'in şantiye şefiyle yaptığı görüşmede göçmen kepçesinde iş olduğu ve onun çalışma düzeninde ve ücrette çalışmak konusunda bir pazarlığa girer. Göçmen kepçesi kavramının filmde yerleşmiş bir ve uzun süredir devam eden ve kalıcılaştırmış bir istihdam biçimidir. Aslında kalıcı olamama durumunun kalıcılığıdır. Fikirtepe'de kentsel dönüşüm bir bilinmezlik olarak yerleşiklerinin yaşamlarının ortasında durmaktadır. Mahallede dönüşüme karşı ve dönüşüm destekçisi olarak oluşan taraflar içerisinde geçip giden bir gündelik yaşam vardır. Kamil, yerine geçtiği Ammar Said'i merak etmiştir. Ammar Said ve ailesinin yaşadığı sefaletle şahit olmuş, onlara yardım etmeye çalışmak için konuşmaktan, evdeki eşyaları, yemekleri getirmeye kadar adımlar atmıştır. Kamil'in göçmen kepçesinde işe başlaması, şantiyedeki diğer işçiler tarafından da hiddetle karşılanır. Suriyeli'nin parasına çalışmayı kabul etmenin, işçileri daha kırılgan hale getireceğine inanılır. Bu kavgadan ve daha sonra yemekhanede ve Kamil karakterini ölüme götüren sahnelerle hatta filmin sonundaki konuşmalara kadar Suriyeli işçiler ile Türk İşçiler arasında ücret üzerinden bir ayrılma ve kutuplaşma olduğunu anlamaktayız. Ammar Said, yaşadıkları ve artan sefaletinden dolayı daha öfkeli ve şantiyede gerçekleşen kaza sonucu Kamil ölmüştür. Kamil bulunduktan sonra tahmin edilen tablo, tıpkı Babamın Kanatları filminde olduğu gibi arabuluculuk görevi gören firma avukatı ve firmanın sahibi ile yapılan konuşma ile para, rant ve mülk sahipliğinin parlatılarak geride kalan aile üyesine anlatıldığı anlaşma biçimidir. Kamil'in en yakın arkadaşı Fatih'tir. Fatih ile Kamil'in girdiği diyaloglardan Fatih'in evinin dönüşüm adı altında elinden alındığı ve haklarını alamadığını anlamaktayız. Mahallede halen süren inşaatlar mahalleyi bir şantiye alanına çevirmiş olup tekinsiz bir görüntü hâkimdir. Fatih ile Kamil mahallede şantiyelerin arasından yürümektedir. Mahalle kahvesi her zaman kentsel dönüşüm toplantılarının ve müzakerelerinin yapıldığı, herkesin fikirlerini açıkça ifade ettiği ve çatıştığı bir kamusal mekândır.

Şekil 4.13: Saf Filmi Ekran Görüntüsü

Günümüzün neo-liberal politikaları, kentleri küresel sermayenin gerekliliklerine uygun hareket edebilmesi amacıyla eskisinden daha birincil konuma getirmiştir. İnşaat ekonomisinin hem kayıt dışı hem de taşeron çalışmanın kalıcı hale gelmesindeki katkısı büyüktür. Kamil de bu işgücünün içerisinde yerini almıştır. Kamil'in hamile olan eşi Remziye ise gündeliğe gitmektedir. Kamil'e sürekli olarak bir tarafta olması ve piyasa gerekliliklerine uygun hareket etmesi gerektiği konusunda baskı uygulamaktadır. Sendikasız, güvencesiz mekânsal ve kurumsal olarak parçalanmışlığı simgeleyen taşeron çalışmanın toplumsal anlamda bir hareketlilik yaratacak emek örgütlenmesi meydana getirmesi neredeyse imkânsızdır. Bu durumdaki işçi daha kırılgandır ve siyasal anlamda karar verme mekanizmalarında içerisinde rol alamayacak kadar da etkisizdir (Yücesan Özdemir, 2010, s.43). Bu anlamda, 2000'li yıllardan sonraki ekonomik ve siyasi atmosferde en tartışmalı sektör inşaat sektörüdür. Özellikle kentin merkezi sayılabilecek alanlarda geçici istihdama katkı sağlaması açısından. Çünkü bu bir anlamda sermaye ve siyasetin patronlarının piyasa ve kent üzerinde ürettikleri hegemonyalarının inşasındaki önemli bir halkadır.

Şekil 4.14: Saf Filmi Ekran Görüntüsü

Mahalle de, Kamil'in ruh hali gibi her sokakta, her evde mekânın dönüşümüne ilişkin olarak farklılaşmış ve saflara ayrılmış durumdadır. Fikirtepe'nin yaşadığı süreç sermayenin İstanbul'un merkezi ve bağlantı noktalarının ortasında duran bir alanda deprem ve sağlam konut söylemiyle kendine alan açarak yapılaşmasının örneğidir. Bu müdahale diğer kentsel dönüşüm projeleri gibi hızlı olmamıştır. Fikirtepe, ilk defa 2005'te İBB'nin özel uygulama alanı ilan edilmiş, Kadıköy Belediyesi'nin imar planıyla kapsamlı kentsel dönüşüm uygulama kadrajına girmiştir. Ne var ki, mülk sahipleri ile anlaşma ve bütünlük sağlanamaması ile 2012 senesinde riskli alan ilan edilmesi ile önceki dönemlerde kaybedilen zaman telafi edilircesine hızlı bir dönüşüm sürecini deneyimlemeye başlamıştır. 2014 senesinde müteahhitlerin, inşaat firmalarının mülk sahipleriyle anlaşması sonucu şantiyeye dönen Fikirtepe, kısa vadeli karı amaçlayan, denetimsiz, batan inşaat firmaları, teslim edilemeyen ve satılamayan daireler, inşaat firmaları arasındaki zedeleyici rekabetleri sonucu bölge düzensiz görüntüsü vardır. Bu durumun devam etmesindeki en büyük sorumlu mülk sahipleri, hedefler ve projelerin detayları noktasında sınırları ve kuralları tam anlamıyla belirlememiş olan iktidar ve kural koyucu kurumlardadır (Kuyucu,2018, s.376). 1/1000 Ölçekli Uygulama İmar Planı ve 1/5000 Ölçekli Nazım İmar planları noktasında Kadıköy

Belediyesi, İBB ve ÇŞB (şimdiki adıyla Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı) arasında yaşanan sürekli revizyonlar, uygulamaların, sürelerin ve muhatapların olumsuz bir devinim halinde olması, yetki hiyerarşisindeki belirsizlik, proje uygulayıcıların da her alabildikleri imar izniyle yol almalarının yanında altyapı-ulaşım konularında yeterli çalışmaların araştırmaların fizibilitesinin yapılmamış olması gibi temel hizmet düzeylerinin çoğunu karşılamaktan uzak olmasıdır (Ünver ve Suri,2020, s.20)

Fatih ve Kamil mahallelerinde gezerken, mahallenin kahvehaneleri kentsel dönüşüm süreci hakkında ne yaşanılacağı ve hukuki anlamda ne yapılması gerektiği konusunda hararetli tartışmaların yapıldığı önemli bir mekândır. Toplantının ana konusu 6306 sayılı Afet Riski Altındaki alanların Dönüştürülmesi Yasasının getirdikleri ve götördükleridir. Mahallenin önde gelenlerinden biri, Mandıra bölgesinin dönüşüm için sırada olduğunu, kapılara kadar gelip yasa maddeleriyle ikna etmeye çalışacaklarını hatta baskı uygulayacaklarını, mahalleliye maket olarak proje sunacaklarını ama aslında o evler yapılırken 40 km uzakta başka yerler göstereceklerini, bilmediğiniz projeye taksit olarak para ödeneceği gerçeğini anlatmaktadır. Sermayenin için adeta bir özel hukuk alanı yaratılarak KHK'larla, hızlı değiştirilen yönetmeliklerle, kamu kuruluşlarından okullara, hastanelerden kamusal alanlara birçok alan kentsel dönüşüm adı altında ayrıcalıklı sınıfların kullanımında projelendirilmiştir. Bu durum, işçi sınıfı konumundaki sınıf için ise yaşadıkları alanlardan sökülüp kentin daha çeperindeki alanlara sürülmesi anlamına gelmekteydi (Şahin, 2015, s.63). Fikirtepe ölçeğinde yapılan dönüşümün sloganları, şehrin merkezinde – kalbinde ışıltılı, lüks ve güvenli bir hayat çerçevesinde şekillenirken, hedeflenenin hali hazırda Fikirtepe'nin şu anki durumundan fiziksel, ekonomik ve sosyal olarak çok daha yukarıda bir potansiyelinin olduğu öne çıkar. Bunu ortaya çıkarmak için öncelikle şu anki fiziksel konumu ve yerleşiklerinden dolayı olan kötü ününün ortadan kaldırılması bunun için de projelendirilmesi ve yeni üst elit grup yerleşikleri için çekim merkezi haline gelmelidir (Bülbül Akın ve Türkün, 2019, s198). Yerinden etme, uzakta yer gösterme meselesi aslında mülk sahiplerinin değişimine bağlı bölgenin dokusunun da değişimidir. Kentin merkezi bir yerde olan Fikirtepe sahip olduğu avantajlı konumdan dolayı önemli bir yatırım alanıdır. Buranın taliplileri de kuşkusuz finans ve hizmetler sektörünün yöneticisi konumundaki işgücünün ve müteahhit gruplarıdır ve haliyle kendilerinden sosyal

ve ekonomik olarak daha alt katmanda yer alan emekçi kesimle aynı mekânı paylaşmak istememektedirler. Kahvehane toplantısında konuşulan dönüşüm meselesinin içyüzü aslında yerlerinden edilmeye çalıştıklarını kitlelere anlatma meselesidir. Filmdeki ana karakterler, sermayenin kentte ve Fikirtepe ölçeğinde aile, arkadaş, mekân-insan, yönetici-çalışan temelinde herkesi ayırtmıştır.

Şekil 4.15: Saf Film Ekran Görüntüsü

Fikirtepe’de yaşanan sürecin sinema eserinin konusu olması, gerçek yaşamda da İstanbul’un kentsel dönüşüm hikâyesinde 10 yıldan fazla bir süredir devam eden bir problem olması ve tam anlamıyla tarafların nihai onaylarıyla sonuçlanmış olmamasından ileri gelmekte ve sinema eserini beslemektedir. Söylem analizine göre filmdeki diyaloglara, sözlere, seslere, görüntülere, simgelere ve görüntüler üzerinden temel gösteren ve gösterilen ilişkisi ile analiz yapılmaya çalışıldığında filmdeki karakterlerin tamamının gündelik yaşamı şantiye haline gelmiş bir mahallede, gri tonlarının ve iş makinelerinin sesleri arasında geçmektedir. Binalar ve iş makineleri çoğu kadrajda insandan daha çok yer kaplamaktadır. Emniyette, şantiyede yaşam koşullarının zor olduğu insanların cinnet geçirebileceği resmi makamlarca film içerisinde dile getirilmektedir. Bunun yanında Fikirtepe’de yapılan projelerin reklam pano görüntüleri de sık biçimde kadraja girmektedir.

Kentin sesi şantiyelerdeki iş makinelerinin çıkardığı ses konumuna gelmiştir. Filmde Kamil ve Fatih karakterinin yürürken, Fatih'in bir projenin sloganına küfrederek ve sonrasında taş atarak devam ettiği diyalog, hedeflenen ve ortaya sunulan Fikirtepe söyleminden uzak bir muhitte yaşam ihtimalinin, belirsizliğin ve mağduriyetin verdiği öfke ve şiddet göstirisidir. Kamil karakterinin cansız bedenine ulaşıldıktan sonra Remziye hakkını aramak için çeşitli adımlar atmaya hazırlanmaktadır. Daha önceleri Kamil'in gittiği kahvehanedeki mahalle dönüşüm toplantıları eşini kaybettikten sonra Remziye'nin ilgisini çekmeye başlamıştır. Remziye bu ikilemlerde gidip gelirken, ölümünden sonra Kamil'i anlamaya çalışırken, bu esnada firmanın sahibi olan kişinin avukatıyla beraber ziyaret etmesi ve Remziye ile konuşması dikkate değerdir. Firma sahibinin başsağlığı diledikten sonra iki işçinin meselesi diye Kamil'in ölümünü basit bir kavga çerçevesinde sınırlaması, Remziye'ye kiracı mı mal sahibi misin diye sorması ve akabinde dönüşümden sonra rahat edeceğini ima etmiş olmasıdır. Bu diyaloglar, mülk sahiplerinin kentteki projelerden rant elde etmek amacıyla bir beklenti içerisine girmesi olarak okunulabilir. Bir çalışmada, Fikirtepe'de yaşayanlara, beklentiniz nedir sorusuna, çevresel kalitenin yükselmesi beklentisi ve depreme dayanıklı binalarda oturma isteğinden, sosyo-kültürel alanların artacak olmasından daha yüksek oranda arazi değerlerinin artması ve bunun sonucu olarak elde edilecek ekonomik kazanç cevabı çıkması (Köseoğlu ve Özdemir Sönmez, 2022, 1973) ile paralellik göstermektedir. Filmin içerisinde firma sahibi ve Remziye arasında geçen diyalog, reel yaşamda konutun bir ekonomik garanti nesnesi ya da ekonomik bir çıkar anlamına geldiğini subliminal biçimde metin ve görüntü içerisinde izleyiciye vermiştir. Firma sahibi ve Remziye arasında geçen diyalog aslında konut kavramının yeri geldiğinde bir sosyal güvence yeri geldiğinde bir kazanç olarak anlam kazanabileceğini gösterir.

Tablo 4.10: Saf Filminin, Eleştirel Söylem Analizi Kullanılarak ve Theodore, Peck ve Brenner'in (Ş. Geniş. çev) (2012, ss.34-35), Neo-liberal Kentleşmenin Yıkıcı ve Yaratıcı Uğrakları Tablosu esas alınarak Makro ve Mikro Açılardan Analizi ve Yorumlanması

Neo-liberal Sermayenin Kentteki Hegemonyası	Dönüştürdüğü Alanlar ve Araçları	Hegemonyanın Kentteki Yansıması	Saf Makro	Saf Mikro
Devlet Kurumlarının Yapısını Değiştirmesi	Merkezi devletin yeniden dağıtım mekanizmasını değişimi	Yerel büyümenin girişimcilikle eşleştirilmesi ve teşviki.	<i>Müteahhit sınıfın yükselişi, kentsel dönüşüm kavramının hukuki yapısının eklektikliği.</i>	<i>Kalkınma ve kaliteli yaşamın inşaat panolarındaki yansıması, Fikirtepe'de dönüşüme girecek evlerin değerlendirileceği</i>
Bölgesel Kalkınmaya Müdahale	Yerel ve bölgesel ekonominin-kentsel politikaların aşındırması.	Planlama kurumunun eklektik olması, kentsel alanların, ekonomik kapasite ve altyapısının küresel sermaye odaklı düzenlenmesi	<i>6306 sayılı yasanın tarafları ve dönüşümün tartışması. Yerinden edilme, barınma hakkının ihlali.</i>	<i>Fikirtepe yerleşiklerine yaşam alanı olarak uzakta belirsiz yerlerin gösterilmesi</i>
Yerel Yönetimlerin Kurumsal Yapısına Müdahale	Yerel yönetimlerin sosyal refah hizmetlerini, hesap verebilirliğini aşındırma	Yerel yönetimlerin kenti sermayenin gelir getiren finansmanı için yapılaşmaya açması.	<i>Yerel yönetim organlarının erişilebilir ve tarafların hakkını gözetilen durumdan uzak oluşu</i>	<i>Kahvehanelerde mahallenin önde gelenlerinin çabaları ve diyalogları</i>
Emek Piyasalarına Müdahale	Dezavantajlı, yoksul ve kırılgan olan işçilerin bakım, barınma ve istihdam gibi alanlardaki geliştirici-destekleyici politikaları terk etme	Düşük ücret, geçici-düzensiz istihdam, kayıt dışında artış	<i>Düşük ücret, geçici-düzensiz istihdam, kayıt dışında artış, Kaçak işçi-Suriyeli İşçi</i>	<i>İş kazası, geçici-düzensiz istihdam,</i>

Tablo 4.10: Saf Filminin, Eleştirel Söylem Analizi Kullanılarak ve Theodore, Peck ve Brenner’in (Ş. Geniş. çev) (2012, ss.34-35), Neo-liberal Kentleşmenin Yıkıcı ve Yaratıcı Uğrakları Tablosu esas alınarak Makro ve Mikro Açılardan Analizi ve Yorumlanması (Devamı)

Neo-liberal Sermayenin Kentteki Hegemonyası	Dönüştürdüğü Alanlar ve Araçları	Hegemonyanın Kentteki Yansıması	Saf Makro	Saf Mikro
Kentsel Formun ve Kentli Sivil Toplumun Yapısına Müdahale	İşçi sınıfı ve dezavantajlı kentli nüfusun yaşam alanlarına çöküntü, karmaşa, suç alanları söylemi temelinde saldırı, güvenli siteleri	Toplumsal dışlanma, kayıt dışı emek piyasası, kentsel yenileme ve yatırım söyleminin, girişimcilik söyleminin öne çıkarılması	<i>Şantiye alanına dönmüş kent, güvenli yaşam alanları söylemi, daha kırılgan işçi grubu olarak göçmen işçiler, mekândaki dönüşüm algısının ve kutuplaşma</i>	<i>Evini satıp gidenler-kalanlar, direnenler ya da direnmeyenler, daha güvenli-kral dairelere sahip olmak diyalogları.</i>

4.8 Dersaadet Apartmanı: Betona Dönmüş İstanbul'da Korkusuzların Yalnızlığı

Tablo 4.11: Dersaadet Apartmanı Filmi Tablosu

Dersaadet Apartmanı
Yapım Yılı: 2020
Yönetmen: Tankut Kılınç
Yapımcı: Selda Oknas, Tankut Kılınç
Ses: Duygu Çelikkol
Final Mix/Ses Tasarım: Usal Onan Karagözoğlu
Oyuncular: Hüseyin Hüsnü Karşın, Janset Paçal, Gürsel Akay, Nurcan Yanık, Hilmi Özçelik, Zeki Ocak, Coraline Chapette, Yüksel Aksu, Nazlı Demet Uyanık
Aldığı Ödüller İstanbul Uluslararası Nartugan Film Festivali, Turkuaz Aslan Cesur Sinemacı Ödülü- Tankut Kılınç 57. Altın Portakal Film Festivali – Resmi Seçim
Altan: Amerika'da yaşayan fizik profesörüdür. Ailesi hafriyat kamyonunun yaptığı kaza sonucu ölmüştür. İstanbul'a geldiği anda apartmanın kentsel dönüşüme gireceğini öğrenir. Deren: Altan'ın hevesle dinlediği kent ile ilgili haberler yapan radyocu. Gürsel: Altan'ın arkadaşısıdır. Altan gibi bisiklet tutkunudur. Coraline: Gürsel'in eşidir. Bina ölçümleri yapan bir laboratuvarında çalışmaktadır. Seher: Apartman yöneticisi. Kentsel dönüşüm taraftarı. Altan ile çatışmaktadır. Müteahhit: Apartman yöneticisi Seher ile ittifak yapmaktadır. Apartman Görevlisi: Dönüşümden sonra İstanbul'un bir köşesine taşınma kararı almıştır. Avukat: Kanunları anlatmaktadır. Kaplumbağa: Altan'ın kenti bisikletiyle gezdiği ve keşfettiği bir zaman diliminde kentsel dönüşüm için yıkılan binaların birinin enkazında bulur. Evine getirir ve arkadaş olur.

Tez Çalışması Kapsamında filmin künyesinden yola çıkarak hazırlanmıştır.

Sinemanın işlediği konuların içeriğinin oluşmasındaki en önemli unsurlardan birisi kenttir. Günümüzde özellikle görsel ve işitsel alanlarda teknolojiye paralel gelişmelere paralel gelen nokta ile sinema, içerdiği konuları daha etkili biçimde işlemekte ve aktarmaktadır. Sinemanın kendine özgü kültür biçimiyle, hatta tam anlamıyla mekânsal bir sistem olması dolayısıyla, kenti, içerisindeki kitlelerin yaşamlarını en ince ayrıntısına kadar verebilmesinden dolayı inceleme yöntemi olarak kuvvetli bir referans noktası olup, son yıllarda sosyal bilimlerin içerisinde kent çalışmalarının artması gibi kent çalışmaları için sinemanın bir alan olarak kullanılması literatürde oldukça göze çarpmaktadır (Shiel, 2001, s.5). Sinemanın bu kadar öne çıkmasında ve başvurulmasındaki neden olarak kentlerin yaşadığı değişimlerin sinemanın alanını doğrudan oluşturması ile alakalıdır diyebiliriz. Çünkü filmler, kentle ve hayatla birinci derecede temas kurmamızı sağlar. *Cox ve Levine* (2018, s.20) de, sinemanın, bireyin hislerini, duygusal özünü, olaylar ve durumlar karşısındaki reaksiyonlarını en ince ayrıntısına kadar vermesiyle ekonomik, sosyolojik, kentsel ve siyasi anlamda bir soruşturma aracı olduğunu, filmlerin gerek üretimleriyle gerek çıkarımlarıyla tek başına analiz yapma açısından yetersiz kalacağından dolayı sosyolojik, siyasi ve ekonomik anlamda detaylı bir analiz için filmlerin kapsamlı biçimde açıklanması ve bir argüman içerisine sokularak değerlendirilmesi gerekir ki ancak aradaki hayati ilişkisellik ve çeşitlilik görülebilir fikrini savunmaktadır. Günümüzdeki neo-liberal politikaların, kentleri, sermayenin gelişimi ve dinamizmi için her zamankinden daha yoğun biçimde odağına alıp adeta proje(ler) laboratuvarları haline getirmesi sinemanın toplumsal yapının ve kent(ler)in yaşadığı değişimlerin izlerini gösterme durumunu daha güçlü kılmıştır. Sinemanın sahip olduğu bu araçsallaştırma gücü, kentte olan gelişmeleri, yapılaşmaları, kentlerin yeni biçiminin içerisinde insan-mekân, insan-insan etkileşimini izleyicilerin de deneyimlemesini sağlar (Gonçalves Ferreira Lima, 2008, ss.144-145). Kentin yaşadığı dönüşüm ve yapılaşma baskısı ve buna bağlı olarak insanların yerinden edilmeleri, bu değişime adaptasyonsuzlukları ve yeni piyasa ilişkilerinde bakış açıları ve algıları kadrajda yer almıştır.

Şekil 4.16: Dersaadet Apartmanı Filmi Ekran Görüntüsü

Tankut Kılınç'ın yönetmenlik yaşamında önemli bir yeri olan 2020 yapımı film çokça sermaye ve siyasetin hegemonyasına ilişkin söylemleri içermesi ve bireyin kentte kendisine karşı artan bariyerlerini anlatması adına önemli bir örnektir. Altan, uzun yıllardır Amerika'da yaşamış, başarılı bir fizik profesörüdür. Yaşlı anne ve babası İstanbul'da bir inşaat alanından çıkan hafriyat kamyonunun yaptığı kaza sonucu vefat etmiştir. Altan'ın İstanbul'a gelişi ve ulaşımdan yapılaşmaya kenti bir kaos haline sürükleyen yeni yapısı ve mahkeme sahnesi ile devam eder. Mahkeme sahnesinde iki kişinin ölümüne sebep olmak (kamyon sürücüsü için) mahkemede iyi halli olmak, aile babası olmak ve işini yapma gerekliliği ile yer değiştirerek tutuksuz yargılanmaya dönüşür. Altan kente gelmez hukukuyla, bürokrasiyle, dozerleriyle, havasıyla, gürültüsüyle herkesi girdaba çeken İstanbul ve kenti proje haline getiren aktörlere karşı eli kolu bağlıdır. Filmin ilk anlarından itibaren sanki daha önce hiç görmediği bir kente gelmiş gibi davranmaktadır. İlk önce baktığı Haydarpaşa garını tanıyamaz. Köhnemiş trenleri, atıl durumdaki makineleri görür. Kulağına zorlamayla tren sesini getirmeye çalışır ve şaşkınlığı bir kere daha artar (Bkz Şekil 4.16). Kenti yaya ya da bisiklet ile keşfetmeye çalışmaktadır. Çeşitli küçük kazalar yaşamasının yanında kentin yapılaşması, her alanının neredeyse kazılıyor olması, iş makineleri, derin yarıklar

her an insanları ve arabaları yutacakmış hissi vermektedir. *Lefebvre' nin* (2017, s.32) birbirinden ayrılmış ama sürekli biçimde birbirlerine müdahale edip oluşumuna katkı sunan gündelik yaşamın doğrusal ve döngüsel tekrarında birey her müdahalede her yenilikte yeniden şekillenir. Döngüsel olan doğanın verdikleri, bireyin müdahale edilemediği alan olarak görülürken doğrusal olan ise daha çok eylemler, pratikler, ritimler, etkileşimler ile ortadan kalkar, eklemlenir ya da yeniden doğar. Altan'ın ve içerisinde bulunduğu kentin döngüsüne bakıldığında kent üzerinden gerçekleştirilen projelerin hayatının, düşüncelerinin, amaçlarının hatta sakındıklarının dahi içerisinde yer aldığını ve buna bağlı bir hayat ritmi ya da görüldüğü haliyle ritmsizlik ya da ritmi bulamama vardır. Tüm baskınlığı ile projesi ile kepçeleriyle, kentteki bireylerin duyarsızlığı ya da kabul etmişliğiyle Altan köşeye sıkışmış bir karakterdir.

Şekil 4.17: Dersaadet Apartmanı Filmi Ekran Görüntüsü

Altan'ın en yakın arkadaşı Gürsel ve binaların sağlamlıklarına ilişkin test yapan bir laboratuvarda çalışan Coraline'dir. Gerek Gürsel ile dışarıda bisikletle gerek Gürsel ve Coraline'nin evinde beraber akşam yemeklerinde bir araya gelmekte aileyi, geçmişi ama en çok kenti ve dönüşüm baskısını konuşmaktadırlar. Altan'ın hayatındaki diğer kişiler, apartmanın yöneticisi Seher, Apartman görevlisi ve kentsel dönüşüm sürecine girmiş bir apartmanın enkazında bulduğu

kaplumbağadır. Sesini duyduğu ve hayatında dolaylı bir şekilde yer alan diğer kişi ise kentin yeni beton halini hikayeleştirerek eleştirel biçimde anlatan radyo programcısı Deren'dir. Altan'ın görmese bile fikirlerinin uyuştugu, geçmiş yaşamına, çocukluğunun ve gençliğinin kente ilişkin anıları bulabildiği bir alandır Deren'in program yaptığı alan. Seher karakteri koyu biçimde kentsel dönüşüm taraftarı bir apartman yöneticisidir ve sık biçimde Altan'ı kentsel dönüşüme olan direncini kırmak için sevimsiz ve baskıcı yöntemlere başvurur. Apartman görevlisi olan ve Altan'ı da ailesini de uzun yıllardır tanıyan karakter ise çoktan bu değişimi kabul etmiş kendine başka iş bulmuş, İstanbul'un diğer bir ucunda yaşamaya kendini hazırlamıştır. Apartman yöneticisinin girişimlerinin Altan'ı ikna etmeye yetmemesi devreye doğrudan müteahhitin girmesine neden olmuştur. Altan ile Müteahhit arasında geçen konuşmada, müteahhit kentin her yerinde dönüşümün kaçınılmaz olduğunu Altan'ın da buna direnmemesi ve kabul ederse iki daire alacağını ve Altan'ın vereceği tekliflere açık da olduğunu belirtir. Müteahhit sermayeyi temsilen filmde bir simgedir.

Altan kentte vakit geçirdikçe tehlikelerin ne kadar çok olduğunu fark eder. Evinin içinde, bisikletiyle gezerken, bir parka soluklanırken kendini kente ait hissettiği tek yer Deren'in radyoda anlattığı hikâyelerdir. Altan'ın kentte gezdiği bir gün, şantiye alanının yanından geçerken başına düşen bir tuğla uzun süre bilinci kapalı biçimde hastaneye yatmasına neden olur. Kalktığında ise yaşadığı ve ailesinden belki de tek anı olan Dersaadet Apartmanı çoktan kentsel dönüşüm sürecine girmiştir. Altan'ın arkadaşı olan Coraline'ye başvurup, yaşadığı apartmanın sağlamlığının araştırılması için yaptığı girişimler, inceleme raporlarının sonuçları beklenmeden sadece binanın yapım yılı değerlendirilerek riskli kapsamına sokulup yıkılmıştır. Caroline'nin verdiği raporda Dersaadet Apartmanı sağlamdır ve yıkılmasına gerek yoktur. Filmin sonunda Altan her şeyini en başta tüm anılarını kaybetmiştir. Çünkü Dersaadet Apartmanı daha sağlam bir proje yapılması söylemiyle ama aslında rant amacıyla yıkılmıştır. Kaplumbağa arkadaşı da kendine bir yol çizmiş. Bu enkazdan bu sefer de kurtulmuş ve kentin içerisinde az bulunan yeşil alanlara ve deniz kenarına kendini bırakmıştır. Altan'a filmin bitiminde tebessüm ettiren tek şey radyocu Deren'in anlatmaya devam ettiği hikâyeler ve direnmenin, günün birinde güzel günlerin gelecek olmasının umudunu dile getirmesidir.

Şekil 4.18: Dersaadet Apartmanı Filmi Ekran Görüntüsü

Filmin eleştirel söylem açısından çözümlemesine göre belli kelimeler reel yaşamda da sıkça karşılaşılan kelimelerdir. *Rezerv alanı, riskli alan, Çevre Şehircilik* (Şimdiki adıyla Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı) *Bakanlığı tarafından proje alanı ilan edilmesi, Bakanlık tarafından kamulaştırılması kararlaştırılan alan* filmin ana akışına yön veren kavramlardır. Radyo program yapımcısı Deren'in İstanbul'da sadece insanların değil hayaletlerin de yaşadığını bunu da bir milyona yakın konut stoğu fazlasıyla ifade eder. Bu kadar fazla konut stoğu varken kentte yoldan, konuta ve AVM'ye bu kadar çok proje yapılmasının gerekliliğini masaya yatırır. Burada kamu –halk faydasından çok sermayenin devamlılığı için her an planlanmaya, projelendirilmeye hazır kent vardır. Kentte bu kadar proje kim ve ne için yapılmaktadır. Kentin geldiği durum, bireyin ve gündelik yaşamın döngüsü de dönüşmeye zorlamaktadır. Büyük, yok edilemez ya da muhteşem gibi kavramların bir ritm ya da bir olgu olsun hepsinin doğal döngüsü gündelik yaşamdır. Tüketimden üretime ve dolaşıma kadar her eylem doğa ve sosyo-ekonomik örgütlenmenin eseri, çatışması ve dayatmaları olan süreçtir ve mekân da bunun bir ürünüdür. Altan karakteri de tam yapısı ve ahlaki duygularıyla olsun dışında bir karakter olarak kentin içerisinde konut kavramının bitmemiş rant projesi konumundan dolayı yaşam alanını şantiyeye çevirmesi kenti bireyler için en belirsiz katmana taşımıştır. Filmin içerisinde diğer öne çıkan başka bir unsur da hukukun sermayenin kentin üzerindeki her projesinin, hatasının,

boşluğunun telafisi için hazır olduğudur. Altan'ın ailesinin kaza geçirmesi sonucu sanık konumundaki firma görevlisinin tutuksuz yargılanması ve sonunda inşaat firmasının '*kan parası*' vererek Altan'dan bu işi kapatmasını, manevi tazminat davasının prestij getiren, kayıpları telafi etmekten maddi ve manevi uzak olmasının yanında en az 2 yıl sürecektir olmasından dolayı vazgeçmesini istemesi ilk örnektir. Film içerisindeki diğer bir örnek, Altan'ın binasının sağlam olup olmadığının bilimsel olarak ispatlanmadan yıkım kararı alınması ve hukukun bunu engellemek için yetersiz kalmasıdır. Hukukun kolaylaştırıcılığı ve desteği, 2000 sonrasında daha sermaye lehine eğim göstermiştir. İktidar ile sermaye arasında bağ inşa etmek için hukuk önemli bir rol üstlenmiş tüm idari yapıları ve yasaları sermayenin lehine döndürerek ekonomik aktiviteler ve yatırım payından önemli bir yüzdeyi alan iktidar destekçisi kitleyi yaratmış ve desteklemiştir. Bu kitle, yatırım ayrıcalıklarına sahiplikten, vergi indirimlerine, özelleştirmelerden, ihalelerden önceliği almaya kadar birçok avantajdan faydalanma imkânına sahip olmalarıyla kendileri de bir güç odağı olarak iktidarı da güçlendirmiştir. Bu grubun dışındakiler ise kayyum, vergi denetimi gibi engeller ve cezalar başta olmak üzere tek referans ve onaylanma noktası olarak kendini göstererek rekabet yaratmaktadır (Esen, Gümüşçü ve Yavuzylmaz, 2023, ss:49-50). Altan'ın yaşadığı örneklerle bakıldığında, herhangi bir suç ya da ihlal durumunda kolaylaştırıcılık, hafifletici sebepler sermaye lehindedir.

Filmin çekimlerindeki renkler sarı ve gri ağırlıklıdır. Filmin sesi neredeyse beton mikserleri, vinçler, araba kornaları ve hafriyat kamyonlarının çıkardığı seslerdir. Film içerisinde otobüsteki kamu lansmanlarında hem aile-dönüşüm reklamları bulunmaktadır. Güvenli yaşam alanları pazarlanması, deprem film içerisinde karakterlerin girdiği diyaloglardaki temel kavramlardır. Bunun yanında metafor olarak Altan ve Kaplumbağa arasındaki benzerlik gösterilebilir. İkisi de kentteki enkazların ya da projelerin içerisinde-altında kalmakta ama bir şekilde yaşamaya devam etmektedirler. Ne var ki kentin yeni ritmi içerisinde ikisi de dışarıda kalmıştır ve yavaşlırlar. Altan kentte baktığı her yere dehşetle ve bir yabancı gibi bakmaktadır. Sosyal, fiziksel ve ruhen kentin dışında kalmış bir birey gösterilmektedir

Tablo 4.12: Dersaadet Apartmanı Filminin, Eleştirel Söylem Analizi Kullanılarak ve Theodore, Peck ve Brenner'in (Ş. Geniş. çev) (2012, ss.34-35), Neo-liberal Kentleşmenin Yıkıcı ve Yaratıcı Uğrakları Tablosu esas alınarak Makro ve Mikro Açılardan Analizi ve Yorumlanması

Neo-liberal Sermayenin Kentteki Hegemonyası	Dönüştürdüğü Alanlar ve Araçları	Hegemonyanın Kentteki Yansıması	Dersaadet Apartmanı Makro	Dersaadet Apartmanı Mikro
Devlet Kurumlarının Yapısını Değiştirmesi		Kente yönelen sermaye çıkarının kalkınma söylemiyle eşleşmesi	<i>İstanbul'un eski bir apartmanında kriz haline gelmiş kentsel dönüşüm ve inşaat ekonomisinin rant üretimi</i>	<i>Memleket yükseliyor 4 katlı-5 katlı cümleleri, yükselme ve büyümenin inşaat ile sağlanacağını yansıması</i>
Bölgesel Kalkınmaya Müdahale	Yerel ve bölgesel ekonominin-kentsel politikaların aşındırması.	Planlama kurumunun eklektik olması, kentsel alanların, ekonomik kapasite ve altyapısının küresel sermaye odaklı düzenlenmesi	<i>Binanın sağlamlığına bakılmaksızın ana söyleme sadık biçimde dönüşümün gerçekleşmesi, hukuki süreçlerin belirsizliği.</i>	<i>Rezidans, güvenli yapı, güvenli yapı, kat karşılığı, kentsel dönüşüm söz ve görsel öğeler</i>
Yerel Yönetimlerin Kurumsal Yapısına Müdahale		Geçici-düzensiz istihdam,	<i>Kentteki kamusal alanların ve kamu kaynaklarının yoğun yapılaşması</i>	<i>Bireyin farklı kanalları denemesi, haklarına ulaşması için yerel yönetimin bireye taraf zayıflığı</i>
Emek Piyasalarına Müdahale	Kamusal alanlara saldırı, insan temelli planlamayı terk etme.	Üst sınıf için tüketim alanlarının oluşturulması, kentsel yenileme ve yatırım söyleminin, girişimcilik söyleminin öne çıkarılması	<i>Düşük ücret, geçici-düzensiz istihdam, kayıt dışında artış, Kaçak işçi-Suriyeli İşçi</i>	<i>Apartman görevlisi mesleğinin kentsel dönüşüm ve yeni kentleşme süreçleriyle yaşadığı belirsizlik</i>

Tablo 4.12: Dersaadet Apartmanı Filminin, Eleştirel Söylem Analizi Kullanılarak ve Theodore, Peck ve Brenner'in (Ş. Geniş. çev) (2012, ss.34-35), Neo-liberal Kentleşmenin Yıkıcı ve Yaratıcı Uğrakları Tablosu esas alınarak Makro ve Mikro Açılardan Analizi ve Yorumlanması (Devamı)

Neo-liberal Sermayenin Kentteki Hegemonyası	Dönüştürdüğü Alanlar ve Araçları	Hegemonyanın Kentteki Yansıması	Dersaadet Apartmanı Makro	Dersaadet Apartmanı Mikro
Kentsel Formun ve Kentli Sivil Toplumun Yapısına Müdahale	Kamusal alanlara saldırı, insan temelli planlamayı terk etme.	Üst sınıf için tüketim alanlarının oluşturulması, kentsel yenileme ve yatırım söyleminin, girişimcilik söyleminin öne çıkarılması	<i>Kamusal alanların azlığı, bisiklet yolları için verilen mücadeleler, yatırım ve tüketim söylemi.</i>	<i>Kentteki konut stoğunun fazlalığına ilişkin cümleler Kentin hafızası ve endüstriyel mirası olan Haydarpaşa Gar'ının atıl olması Yağmurun yoğun yapılaşmadan dolayı toprakla buluşamaması</i>

Bireyin bir toplumun içerisindeki tanımlamasını yapabilmek için bireyin bedenindeki canlı ve cansız mikro organizmalar, organlar, düşünceler, aile, içerisinde bulunulan bir toplumun ideolojik yapısı, bireyin statüsü gibi birçok unsurun bir arada olması gerekir. Tıpkı bir kent tanımlamasının yapılabilmesi için topoğrafya, altyapı, arazi kullanımı, bitki örtüsü, kamusal alanlar, ticaretten ulaşım birçok ağ, meydanlar, parklara ihtiyaç duyulması gibidir. Kenti bu şekilde tanımlarken çerçeveyi biraz daha genişletmek gerekir çünkü kent kültürel, sosyal ve psikolojiktir. Hepsinin bir arada olabilmesi için siyaset, bir yönetim biçimi ve başka yönetim organları da gerekir. İnsanı çevreleyen ilişkilerin odağında olan kent, sürekli değişir. Bu değişim kentin içerisindeki değişimlere paralel bireyin yaşadığı değişim ve bireyin yaşamaya başladığı değişimin kentte meydana getirdiklerinin bir toplamıdır. Tarih, bu devinimlerin, iç içe geçmişliklerin ve değişimlerin bir ürünüdür. Kentler, üretim ilişkilerinin gelişiminin ve dönüşümünün en detaylı biçimde görülebileceği yerler olmasının yanında üretim ilişkilerinin dönüştürme hatta yön verme gibi bir etkiye de sahiptir. İlkçağlardaki yerleşim yerlerinin seçimi ve coğrafi anlamda sahip olunan avantajlar kentlerin oluşumunun en erken adımlarını oluştururken günümüzdeki üretim ilişkileri ve kentlerin fonksiyonu arasındaki ilişki daha örgütlü olduğu kadar karmaşıktır da. Kapitalist üretim ilişkilerinde üretime ilişkin her unsur, emek olsun, rant olsun, artı ürün olsun hepsi sermayenin girdisi olarak kabul görür ve servet bölüşümünden mülkiyet ilişkilerine varana kadar birçok yapılanmayı da tayin eder. Üretim ilişkileri içerisinde sermayenin serbestliğine, yayılımına verilen öncelik, toplumda sosyal, kültürel ve kentsel alanlarda kolektif bir etki yaratmasından dolayı kendi bir anlamda sermayenin kendi hegemonyasını inşa etmesi anlamına gelir. Yönetimsel anlamda bir ideolojinin toplumdaki her alanda yönetici olmasını, yönlendirici olmasını hegemonya olarak adlandırabiliriz. Sermayenin, kentlerde hegemonyasını inşa ederken mekân kullanmasının etkilerini salt fiziksel biçimde tanımlamak biraz eksik kalır. Çünkü kent projeleriyle, yapılarıyla ve bunların sunduklarıyla insanların ilişkilerini, çevrelerini, kente ve diğer insanlara ilişkin algılarını,

deneyimlerini de göstermesiyle sermayenin kurduğu hegemonyanın projeksiyon cihazıdır.

Tarihsel süreçteki en büyük kırılmalardan biri olan sanayileşme dönemi teknolojik gelişmeler ile beraber yeni bir kent ve toplumsal yaşam formunun ortaya çıktığı dönemdir. Bu dönemde *Benjamin 'in Pasajlar* eseri (2016, ss.101-102) Haussmann döneminde sermayenin ve siyasetin ortaklığında kurulan hegemonyanın kent ve birey üzerindeki etkisini anlamak adına değerlidir çünkü *Pasajlar da* ısıltılı biçimde yaratılan Paris için yaratılan kentsel ideal vardır ve bu en çok işçi sınıfına ve yaşadığı mahallelere zarar vermiştir. Bu süreçte işçi sınıfının yaşadığı mahalleler istenmemekte ve görünmez kılınmaktadır. İstenilmeyen işçi sınıfları için resmi söylem olarak savaşların ve barikatların engellenmesi, bunun için meydanların açılması, kamulaştırmaların yapılması öne sürülse de altındaki gerçeklik gelişen teknoloji ve sanatsal estetiğin buluşturularak caddeleri, meydanları anıtlar kadar değerli ve açılışları şaşalı biçimde soylu kılmaktır. Benjamin bu durumu sermayenin bir emperyalizmi olarak adlandırır. Paris artık işçi sınıfının algısında yüksek kiralardan, kentin insancıl olmaktan gittikçe uzaklaşması sebebiyle merkezden çevreye doğru terkedilmesi gereken bir kent durumuna gelmiştir. Sermayenin, siyaset mekanizmasının ve hukukun kenti dönüştürmesi Paris kentinde her sınıf için aynı anlama gelmemiştir. Günümüzde ne kadar şekil değiştirse de coğrafya, sistemler ve isimler farklı olsa da hegemonyanın kuruluş ve işleyişi benzerdir. Paris'te 19. yy'da yaşanan gelişmeler farklı ülkelerde farklı ideolojik sistemlerde ve farklı siyasi atmosferlerde de devam etmiştir. İstanbul ölçeğinde de sermayenin güdümündeki hegemonyanın büyümesi ve gittikçe baskıcı bir hale gelmesinde dünyadaki neo-liberal birikim politikalarının kentin dinamiklerine uygulanmasında rol oynamıştır. Bu dönemin ilk adımı 1980'lerde başlamış ve 2000 sonrasında daha da etkili olmuştur.

Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de 1980'ler Keynesyen ekonomik modelinin terk edildiği bir dönemdir. Bu dönemden itibaren ekonomik aktivitelerin eskisinden daha ciddi bir serbestlik ve girişimcilik içerisinde deneyimlenmeye başlanması zaman zaman kontrolsüzlük olarak adlandırılmış olsa da piyasa hareketlerinin, bireyin hareketlerinin gözlemlenip kayıt altına alındığı, aslında sermaye aktörleri ve siyaset güdümünde aşırı kontrollü ve aşırı sistematik bir dönemin başlangıcıdır. Bu dönem ile temeli atılan neo-liberal piyasa değerleri ve uygulamalarında her durum hesaplanabilir olacak şekilde kurgulanmıştır. Aşırı

tüketim kavramının, teknolojinin getirdiği kolaylıklar ve avantajlar doğal olarak sonuna kadar kullanılmıştır. Sürprizler yeni kapitalist düzende göreceli bir kavram olmasına rağmen deneyimlenmesi istenilen durumlar değildir. Kentin ve bireyin kapitalist sistem içerisindeki her günü ve dakikası aslında bu kapitalist sistemin rutinin devamı için sürekli konumunu güncelleme durumuna gelmiştir. Görüldüğü üzere Benjamin'in Pasajlar eserinden günümüze, sermayenin ilerlemek ve bir hegemonya kurabilmek için kendine alanlar açması ve en çok da siyaset ve hukuk mekanizmasına başvurması yeni bir durum değildir. Sermayenin 2000 sonrasında dünyada ve Türkiye'de inşa ettiği hegemonya kenti projelendirerek, kontrol ederek, topluma, ekonomiye ve siyasete ait tüm ilişkileri yönetme ve kontrol altına alma biçimidir aslında. Bu noktada hegemonyaya ait gerçeklikler, kuralsızlığın kuralları vardır ve bireyin gündelik yaşamındaki her olayda, karşılaştığı her sorunda ya da küçük bir diyalogda kendini gösterir. Sermayenin siyasetle 2000 sonrasındaki ilişkisinin eskisinden daha güçlü bir forma gelmesi, bireyin yaşamını mercek altına alarak gözlemlenebilir. İstihdam ve yeni yaşam biçimleri yeni algılar, bireye ait değerlerin, yaşadığı yoklukların içerisinde kentte meydana gelen değişimler, sermayenin gittikçe projeci söylemleri gibi kentin bizzat kendisi de bu yeni yaşam biçimlerinin ve istihdamın ve algının değişimini belki de tahrip edilmesinin en başat unsuru olabilmektedir. Bir mekânın fiziksel olarak oluşturulması sosyal, bilişsel ve duygusal anlamda bireyde yeni tanımlamaları, uyumsuzlukları ya da konforu da getirmektedir. Bireyin gündelik yaşamındaki her pratiği, rutini bir sosyal mekân yaratmasının yanında fiziksel olarak yeni bir mekân tasavvuru ortaya çıkarabildiği gibi fiziksel mekânın üzerindeki her değişiklik ve yeni-farklı yapılanmalar yeni bir sosyal mekânı deneyimlerle, değerlerle ortaya çıkarabilir. 2000 sonrasında Türkiye'deki iktidarın mekâna verdiği özel bir önem vardır. Bunun birçok sebebi vardır. Öncelikle sermayeyi kullanarak kendi hegemonyasını da inşa etmesi buna örnek verilebilir. Denilebilir ki, gücünü ve hegemonyasını inşaat sektörünün görkemli yapıları ve gelişim-kalkınma söylemi üzerinden geliştirmesine olanak sağlamasından dolayı hem de lokomotif olarak içerisinde birçok sektörü barındırması ile kendisine yakın bir blok sınıf oluşturmaktan dolayı yeni bir toplumsal yapının inşa etmesini sağlamasıdır. Ekonomik hegemonyanın ve ona bağlı gelişim söyleminin ağırlıklı olarak mekân üzerinden gerçekleşmesinde İstanbul, iktidarın ajandasında ayrı bir öneme sahiptir. İstanbul'un kültür, turizm,

finans ve tüketim merkezi olarak yeniden tanımlanmasının yapılması sermaye ve iktidarın yeni hegemonyasına hizmet edecek şekilde şekillenmektedir.

Hegemonyanın İstanbul ölçeğinde mekâna yaptığı projeler günümüze gelene kadar daha baskıcı ve otoriter bir söylem temelinde şekillenmiş olup kendi sınıfına sermayeyi ve projeleri dağıtım noktasında taraf olmuştur. Bir de sermayeyi kentte projelendiren grubun dışındaki kitleler vardır. Bu kitlenin de toplumun ve kentin önemli bir çoğunluğunu oluşturduğu düşünülürse, yönetilmesi ve kontrol edilmesi gerekmektedir. Yerinden edilen, kente yapılan müdahaleler ile değişen işgücü yapısı içerisinde adapte olamayan ya da iş bulma ağlarının içerisine giremeyen birey (ler) daha kırılgan hale gelmiştir. Bunun yanında hukukun yasaların ve kanunların mekanın dönüşümünün ve yapılanmasının önüne çıkacak her engeli çevre, yaşam, barınma, sağlık, ekolojik hak temelli tahrip edecek şekilde açması hegemonyasını daha da güçlü kılmıştır. İstanbul ölçeğinde mekân üzerinde kurulan hegemonya büyük projelerin dışında kalan bireyleri kapsamayan bağımlı ve tahakküme dayalı bir kitle yaratarak daha da güçlenmiştir. Çünkü gelir dağılımdaki adaletsizlikler, güvencesizlik ile beraber daha kırılgan hale gelen yoksul ya da orta alt kesimler iktidarın söylemine karşı duracak ya da hakkını arayabilecek durumdan gittikçe uzaklaşmıştır. Bu durumda merkezi ya da yerel olsun iktidar ya da iktidara yakın vakıf, dernek ve diğer aktörlerin daha da pasifleşerek yörüngelerine giren bu kitle hegemonyanın üretilmesinde ve korunmasında doğal aktör olarak görevlendirilmişlerdir. Bireyin algısındaki ve davranışlarındaki en temel değişim kent mekânının fırsatları barındıran bir alan olduğudur. Mekân, bireye sosyal, kültürel ve siyasal anlamda bir hareketlilik sağlayacağı gibi hegemonyaya karşı durmanın da ilk negatif sonuçlarından biri olarak mekânda yerinden edilmek ve sermaye ve siyasetin oluşturduğu hegemonyanın dışarısında bırakılmaya uğramaktır ve bu birey(ler)i zorunlu işbirliklerine ya da pasif durmaya sevk etmektedir. Denilebilir ki hegemonya her attığı adımda kendi gücünü tahakküm ile kontrol ettiği kitle ile pekiştirir. Maddi ve mekânsal anlamda şekillenen ödüller ve cezalar da bunun önemli araçları olarak karşımıza çıkar. Ekonomik, kültürel ve politik gelişmeler içerisinde kentin ağırlığı, rolü artmıştır. Denilebilir ki, mekân ve mekânın projelendirilmesi üzerinden inşa edilen bir hegemonya vardır ve bu toplumsal yaşamı, kültürü, politikayı yönlendirmektedir. Sinema eserlerine dönemlere ayrılmış olarak bakıldığında, merakın, zevkin, eğlencenin ve bireylerin zihninde arzulanan kent olmaktan, umut

vadetmekten adım adım uzaklaşan bir İstanbul karşımıza çıkmaktadır. İstanbul artık zorluklarla, kamusal alanlardan yaşam alanlarına kadar mekân içerisinde sıkışmış bireylerle, mekânsal olarak üst üste geçmiş katmanlı bir görüntüyle, bireylerin yaşamının gittikçe zorlandığı, istihdam ve yaşam alanı olarak artık barınma konumundaki yapıların da dönüşüm baskısı yaşadığı mekân haline gelmiştir.

Çalışmada, 2000 sonrası dönemde hegemonyanın kent üzerinden bireyi ve toplumsal yaşamını dönüştürmesi odağa alınmıştır. Her dönemin önceki dönemleri (örneğin 1980'ler için 70'lerin önceki dönem olması, 2000'li yılların 2010 sonrası için ön dönem olması) mercek altına alınmış olup her dönemin kendinden sonraki dönemi hazırladığı görülmüştür. Bu durum, iktidarların gittikçe mekânsal projeler üzerinden kendini ve söylemini inşa etme durumunun daha yaygın ve güçlü hale geldiğini göstermiştir. Seçilen sinema eserlerinde, hegemonyanın mekâna daha yoğun biçimde yönelmesi ve toplumu koordine etmesinin yarattığı etki çeşitli alt başlıklar olarak ortaya çıkmıştır. *Theodore, N, Peck, J, & Brenner, N. (2012). Ş. Geniş (çev.)* (Bkz Tablo 2.1) analiz tablosu tasniflenmiştir. Bu tasniflemede tüm çalışma beş temel madde olarak yeniden yazılmıştır. Bunlar, Devlet Kurumlarının Yapısını Değiştirmesi, Bölgesel Kalkınmaya Müdahale, Yerel Yönetimlerin Kurumsal Yapısına Müdahale, Emek Piyasalarına Müdahale, Kentsel Formun ve Kentli Sivil Toplumun Yapısına Müdahale' başlıkları olarak yeniden yazılmış ve burada sinema eserlerinin söylem analizine uyarlanmıştır. Eleştirel söylem çözümlemesi içerisinde seçilen tüm eserler, hem nicel hem de nitel olarak incelenerek belli kelimeler ve belli kavramların sıkça kullanıldığı ve tema olarak işlendiği görülmüştür. İstanbul'un 2000 sonrasında gerek konut gerek ticari merkezler olarak sermaye güdümündeki hegemonya tarafından yaratılan baskısı eserlerde işlenmiştir. Sinemanın tarih sahnesine çıkışı, kullanım amacı ve çıktığı dönemlerdeki siyasi ve ekonomik gelişmeler göz önünde bulundurulursa, kentin yaşadığı her değişim, kent hayatı sinemanın atmosferini ve içeriğini de etkilemiştir kuşkusuz. Çalışma, 2000'li yılların yaklaşık ilk 10 yılı ilk dönem, ikinci dönem olarak 2008'den sonra, kente müdahalelerin önünü açan politikaların etkilerinin görüldüğü 2009-2010 sonrası bir dönem olarak düşünülmüştür. Bu şekilde bir tasniflemeye sebep olan en önemli sebep, 2008-2009 yılları sonrasında sermayenin, kente müdahalesini daha hızlı ve bariyersiz hale getiren düzenlemelerin sıklığıdır. Sermayenin kentte yapılaşmasının önü açılırken toplumsal yaşama ve bireye ilişkin kaynaklar da yeniden ele alınmış ve hali hazırda kentteki yapılaşmaya bağlı olarak

ortaya çıkan barınma, yoksulluk, işsizlik, yerinden edilme süreçleri daha sık yaşanmaya başlamış ve etkilediği sınıflar olarak da genişlemiştir.

Tablo 5.1: Tez Çalışması Kapsamında Seçilen Sinema Eserlerinin İçerik Analizinde Öne Çıkan Kavramlar

Filmler	Anahtar Kavramlar	Hegemonya Araçları	Mekâna ve Bireye Yansıması	Mücadele Araçları	Sonuç
Kara Köpekler Havlarken	Metalaşma, Girişimci Yerel Yönetimler Güvencesizlik, İnşaat Ekonomisi	AVM güvenlik işi ihale, Belediye İhale, Otopark işletmeciliği, TOKİ	AVM, Residence, Duvarlar, Sokak Araları	Girişimcilik, Kayırmacı ilişkilere katılım Belediye İhaleleri, Rantsal Projeler	Ölüm
11'e 10 Kala	Metalaşma Dışlanma İnşaat Ekonomisi	Deprem Kentsel Dönüşüm	Aidiyetsizlik	Rıza gösterme-direnme, iş değişikliği	Yerinden Edilme
Zerre	Metalaşma Güvencesizlik Girişimci Yerel Yönetimler	Kentsel Dönüşüm Soylulaşma Girişimci Yerel Yönetimler	Yerinden Edilme Aidiyetsizlik	Kayıtdışı ağlar, Rıza gösterme	Yerinden Edilme
Babamın Kanatları	Metalaşma Güvencesizlik İnşaat Ekonomisi	Kentsel Dönüşüm Kayırmacı Korumacı İlişkiler	Yerinden Edilme Güvencesizlik Kaçak-Göçmen İşçi	Girişimcilik, Kayırmacı ilişkilere katılım	Ölüm
Saf	Metalaşma Güvencesizlik İnşaat Ekonomisi	Kentsel Dönüşüm Kayırmacı Korumacı İlişkiler	Yerinden Edilme Güvencesizlik Kaçak-Göçmen İşçi, İş Kazası	Mahalle Toplantıları (Direnme) İnşaat sektöründe istihdam	Yerinden Edilme Ölüm
Dersaadet Apartmanı	Metalaşma İnşaat Ekonomisi	Kentsel Dönüşüm	İş Kazası, Kamusal alan azlığı	Direnme Yasal kanallar	Yerinden Edilme

Tez çalışması kapsamında tüm seçilen tüm filmler analiz edildikten sonra oluşturulmuştur

Filmler üzerinden kent mekânına her müdahale ile bireyin bilincinin, algısının, değerlerinin ve rutinlerinin detaylı biçimde bir içerik analizi ile açıklanması gerekir. Bireye ilişkin her davranışın gündelik yaşamda sürekli güncellenen otobiyografik bir anlamı vardır. Eleştirel söylem analizi de içerik analizi içerisinde yer alan, kendi alt başlıkları olarak da niteliksel ve niceliksel gözlem ve analizleri içermektedir. Bu çalışmanın yapılması filmler üzerinden yola çıkarak bir anlamda filmlerin araçsallaştırma gücünden faydalanmak, fikir, ana tema, kurgu ve görsellik içerisinde bireyin gündelik yaşamındaki hegemonyada kent mekânındaki müdahalelerin etkilerini ortaya çıkarmayı ve tartışmayı amaçlamaktadır. Çalışmada, hegemonyanın birey ve kent üzerindeki etkisini anlayabilmek için sinema eserlerini bir araç olarak kullanmak gündelik yaşamda en mikro ve mahrem anların içerisinde bile iktidarın söylemlerini, baskılarını, teşviklerini, rıza göstermelerini, korkularını ve mücadele etmelerini anlamak adına değerlidir. Çalışmada ilk dönemde incelenen sinema eserlerine bakıldığında bireyin gündelik yaşamındaki konuşmalarında, amaçlarında, hayallerinde, diğer insanlarla ilişki kurma biçimlerinde mekândaki projelerin ışıltısı ve bunu sağlayan yerel-merkezi ve sermaye aktörlerine ulaşma açık biçimde gözlemlenmektedir. Oldukça çetin şartlarda organize edilen ve dağıtımı yapılan mekânsal projelerde pay almak ise görüldüğü kadar kolay değildir. Sermayenin ve devletin bir temsilcisi olarak yerel yönetim organlarının gücü oldukça belirgin biçimde işlenmektedir. Ama şunu da belirtmek gerekir ki belediyelerin tıpkı *Theodore, Peck ve Brenner Ş.Geniş (çev.) (2012, ss.34-35)* (Bkz Tablo 2.1) neo-liberalizmin yıkım ve yaratıcı uğrakları tablosunda ortaya çıktığı haliyle gücünü ve dikkatini daha çok kentin sorumlu olduğu alanlarında sermayenin projelerini desteklemeye vermiş olduğu görülür. Özellikle *11'e 10 kala* filminde belediyenin binaların sağlamlığı konusunda müteahhitler kadar etkili olmaması aslında sermaye için yaratılacak kanalların karşısında olmamayı tercih etmesi durumudur. *Kara Köpekler Havlarken* filminde kentin bir mücadele ve arzu nesnesi olduğu yerel yönetimlerin sermayenin önemli bir kısmını dağıtan mekanizma olduğu görülmesinin yanında kentin üzerindeki projelerin ve bu projelere sahip olmak için girilen ağlar ve bu ağların içerisindeki bağlar yeni bir istihdam şekli olarak ortaya çıkmaktadır. Filmdeki karakterlere bakıldığında en temel ihtiyaçlarının bir arzu haline gelmesi ve buna bağlı olarak karakterin kendini ortaya koyarken hegemonyanın dayatmalarına büründüğü görülmektedir (Lefebvre, 2018,s.164). Eserde birey olmanın en temel hali, bir işte

çalışmak, sağlıklı şartlarda yaşama durumunun kentteki fırsatlara bağlamasıdır. *11'e 10 Kala* filminde ise en temel haklarından biri olarak barınma hakkının bir belirsizlik içerisinde bireyin yaşamında önemli bir argüman olarak deprem söylemiyle sallanışı görülür. Günümüze daha yakın zaman dilimlerinde özellikle yapım-gösterim yılı 2010 sonrası olan sinema eserlerine bakıldığında sermayenin kentte kurduğu hegemonyanın daha dinamik ve daha yıkıcı bir form aldığını görürüz. Yerel yönetimlerin artık barınma, sosyal hizmet gibi sosyal yardım ve refah politikalarından iyice çekildiği kentteki projelere bir girişimci gibi dahil olduğu dönemdedir. *Zerre* filminde Zeynep'in yaşamını derinden etkileyen bir kent, bir mahalle ve köhnemiş bir ev vardır. Zeynep tüm resmi mekanizmaların dışında, İstanbul'un ortasında yaşamaya çalışması deneyiminde İstanbul ile olan bir mücadelesi vardır. Kentte 1980'lerden itibaren başlayan müdahaleler ve istihdama müdahaleler, soylulaştırmanın mekândaki hızı, belediyelerin girişimci rolü tıpkı *Saf* filmindeki gibi belirgindir. 2018 gösterim tarihli *Saf* filminde ise artık açıkça 6306 sayılı yasa, yasanın getirdikleri, kentsel rant ve hak kayıpları, inşaat ekonomisi telaffuz edilmektedir. *Saf* filminde de tıpkı *Zerre* filminde olduğu gibi yerel yönetimler kentteki bireyi müteahhitler, şantiyeye dönmüş kent ve mahalle ile yalnız başına bırakmıştır. İnşaat ekonomisinin yarattığı kentteki görsel öğeler renk olarak gri tonlar, donatı ve boş zaman alanlarının görünmemesi ya da sayıca az olmaları, kente ait herhangi bir simge görüntünün olmaması tüm filmler için ortak simge özellik olarak sıralanabilir. Kentteki projelerin, yapılanmaların kentteki istihdam yapısını derinden etkilediği görülür. Kentten adım adım dışarıya çıkarılan sanayi, kentin merkezinin turizm ve finans merkezi haline getiriliyor olması özellikle kırılgan olan kitle için daha da trajik hal almıştır. Bunun yanında *11'e 10 Kala* da apartman sakini Mithat Bey ve *Dersaadet Apartmanında* Amerika'da yaşayan fizik profesörü Altan'ın da kentteki inşaat sektöründen dolayı mağduriyetler yaşaması bu durumun sadece kırılgan ve dezavantajlı bireyler için geçerli olmadığını etki alanının orta sınıfa kadar geldiğini gösterir. 2009 gösterimli *Kara Köpekler Havlarken* filminden 2016 yapımı *Babamın Kanatları* filmine gelindiğinde, ilk filmde TOKİ alt gelir grubu için zor da olsa mülk sahibi olmak için bir umutken, *Babamın Kanatları* filminde depremde evini kaybetmiş ve maaşlı çalışan biri olarak artık TOKİ'den konut sahibi olmak mümkün değildir. Bu yapı, sermayenin kurduğu hegemonyanın güdümünde devletin yapısal politikalarının değişimi olarak okunabilir.

Neo-liberal sermayenin kentlere biçtiği yeni görevi her siyasi yapı kendi dinamiklerine göre yaşamıştır. Kentlerin küreselleşmesi ve vitrine çıkması olarak adlandırılan yerelleşme, yerel yönetim organlarının girişimcilikleri, kentte yapılaşmanın önünü açacak her türlü kolaylaştırıcılığı gerçekleştirmeleri daha görünür yapılan vurgular olarak hayatımızdadır. Bu bağlamda söylem olarak bakıldığında her yerel yönetim alanının kendi ölçeklerindeki karar alma süreçlerine katkıları vurgulansa da aslında küreselleşen sermayenin yol haritasına siyasal, sosyal ve ekonomik olarak katkı sunarak yereli pazarlama durumu vardır. Girişimci kent, merkezi ve yerel yönetim organlarıyla neo-liberal sermayeye yeni stratejiler yaratmalı, yeni kazanç odakları bulmalı ve planlamalıdır. Denilebilir ki İstanbul ölçeğinde bakılacak olursa, girişimci özellikler kazanmış bir kent olarak sermaye faaliyetlerinin 2000 sonrasındaki en önemli aracıdır. Buna mukabil, bireyin değişen gündelik yaşamı da bu küresel, girişimci kentin yeni kimliğiyle her gün kendi kimliğini de güncellemektedir. İncelenen eserlerde bu durum sıkça işlenmiştir. Tüm filmlerde filmlerin mekân tonunun gri olması kadar ortak olabilecek diğer önemli bir başlık da filmlerdeki temel temada karakterlerin barınma problemini, deprem, kentsel dönüşüm, soylulaştırma ya da kiracılık kavramı üzerinden işlenmesi ve karakterlerin hayatlarının merkezinde yer almasıdır. Bu noktada, İstanbul'da yaşam yeri olsun iş yeri olsun, kültürel sosyal anlamda vakit geçirilen mekânlar olsun, mekânın kendisi bir hegemonya üretmenin en güçlü aracı olarak birey üzerinde baskı ve güç oluşmasını sağlamakta ve bireyin hayallerinde, statüsünün değişmesinde karşımızda başat ve canlı bir mekanizma olarak yer almaktadır. Bunun yanında incelemenin aracı olan sinema eserlerine bakıldığında, sermayenin siyaset mekanizmasından oluşan bir sınıf ve bunun dışında kalan sınıf olarak farklı sınıflar ortaya çıkmakta ve yönetici sınıfın dışındaki sınıf için kent bilinmezlik, plansızlık, sürprizleri içermektedir. Var olmak ve mücadele etmek yine mekân üzerinde yapılanlar ve üretilen söylemlerle mücadele ve dâhil olma-olmama ile gerçekleşmektedir. İstanbul ölçeğinde var olmak, temel haklarını korumak iktidarın ve hegemonyanın değerleri ve kurallarına dâhil olmak, dışında kalmamak olarak ortaya çıkmakta ve sinema eserlerine de yansımaktadır.

KAYNAKÇA

Açııcı, F.K ve Bal, H.B. (2020). Gösterge bilimsel Analiz Üzerinden Tasarımı Anlamak: Sallanan At Üzerine. Art Sanat Dergisi. (13). 293-312

Akça. İ. (2018). 1980 Sonrası Türkiye’de Hegemonya Projeleri ve Otoriterizmin Değişen Biçimleri, Yeni Türkiye’ ye Varan Yol Neoliberal Hegemonyanın İnşası içinde, İ. Akça, A. Berkmen, B.A. Özden (der.), İletişim Yayınları, İstanbul, 27-69

Akmeşe, E, ve Akmeşe, Z. (2020). Mizahla Estetize Edilen Egemen İdeolojinin Tezahürü: Muhsin Bey, Sosyal Beşeri İdari Bilimler Dergisi 3 (3), 194-207

Aksoy, A. (2014). İstanbul’un Neo-liberalizmle İmtihanı, Yeni İstanbul Çalışmaları. Sınırlar, Mücadeleler, Açılımlar, A. B. Candan ve C. Özbay (haz.), 27-47.

Alkan. T. (1983). Saldırganlık, Önyargı ve Yabancı Düşmanlığı, Hil Yayın, İstanbul

Alkan, A. (2015). Türkiye’nin Yeni Metropoliten Rejimi: Otoriter Kentleşmenin ‘Yerel Yönetimlerde Yeniden Yapılanma’ Formu, Ayrıntı Dergi (10), 103-107

Arnheim, R. (2002). Sanat Olarak Sinema, R. Ünal (çev). Öteki Yayınevi, Ankara.

Avar. A. (2009). Lefebvre’ nin Üçlü- Algılanan-Tasarlanan ve Yaşanan Mekan Diyalektiği, TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi Dergisi Sayı 17 içinde, 7-17.

Aytaç. Ö. (2020). Kentin ve Kentsel Yaşamın Patolojisi, Şehir ve Medeniyet Dergisi içinde, 11-36.

Bahçeci Başarmak, H. I. (2023). Türkiye’de Kentlerin Demokrasi Tarihi, İmge Yayınevi, Ankara.

Balaban, O. (2013). Neo-liberal Yeniden Yapılanmanın Türkiye Kentleşmesine Bir Diğer Armağanı: Kentsel Dönüşümde Güncelin Gerisinde Kalmak. A. Çavdar, & P. Tan (Düz.) içinde, 51-81, İstanbul: Müstesna Şehrin İstisna Hali. İstanbul: Sel Yayıncılık

Balaban, O. (2017). İnşaat Sektörü Neyin Lokomotifi, İnşaat Ya Resulallah içinde, 17-33. İletişim Yayınları, İstanbul

Balcı. Ş. (2018). 2000’ler Türk Sinemasında Kentsel Dönüşüm. Sinecine: Sinema Araştırmaları Dergisi, 9 (2), 71-109. <https://doi.org/10.32001/sinecine.471850>

Baudrillard. J. (2017). Tüketim Toplumu. Söylenceleri ve Yapıları, N. Tural ve F. Keskin (çev.), Ayrıntı Yayınları, İstanbul

- Benjamin, W. (2016). Pasajlar, A. Cemal (çev.), YKY, İstanbul
- Boratav, K. (2012). Türkiye İktisat Tarihi:1908-2009, İmge Kitabevi, Ankara.
- Buğra, A. ve Savaşkan. O. (2021). Türkiye’de Yeni Kapitalizm. Siyaset, Din ve İş Dünyası, İletişim Kitap, İstanbul.
- Bumin. K. (2021). Demokrasi Arayışında Kent, Çizgi Kitabevi, İstanbul
- Burgess. E. (1967). The Growth of the City: An Introduction to a Research Project, R. Park ve E. Burgess, The City İçinde, Chicago University Press
- Butler. J. & Athanasiou. A. (2017). Mülksüzleşme Siyasaldaki Performatif, B. Ertür (çev.), Metis Yayınları: İstanbul
- Bülbül Akın, B. & Türkün, A. (2019). Dar Gelirli Konut Alanlarının Dönüşümünde Sosyal Karma Politikası: Fikirtepe Örneği, Megaron 14 (1), DOI: 10.14744/MEGARON.2019.85047
- Castells, M. (1997) Kent, Sınıf, İktidar. A. Erendil (Çev), Bilim Sanat Yayınları, Ankara
- Chouliraki. L. ve Fairclogh. N. (1999). Discourse in Late Modernity. Rethinking Critical Discourse Analysis, Edinburgh University Press, İskoçya.
- Ferreira Lima, C. S (2008), Filmic Narratives of City. Cities in Film: Architecture, Urban Space and the Moving Image in conference book, J. Hallam, R. Kronenburg ve Diğerleri, Liverpool, İngiltere.
- Connerton. P. (2011). Modernite Nasıl Unutturur, K. Kelebekoğlu (çev.), Sel Yayıncılık, İstanbul
- Çavuşoğlu, E. (2016). Türkiye Kentleşmesinin Toplumsal Arkeolojisi, Ayrıntı Yayınları, İstanbul
- Çavuşoğlu. E. (2017). İnşaata Dayalı Ekonomi Modelinin Yeni Osmanlıcılıkla Bütünleşerek Ulusal Popüler Proje Haline Gelişi. Kadim İdeoloji Korporatizme AKP Makyajı, İnşaat Ya Resullallah, T. Bora (der.) içinde, 77-95, Birikim Kitapları: İstanbul
- Çınar, S. (2005). MEYDANLARDAKİ TARİHİ DEĞİŞİMLER VE GÜNÜMÜZE YANSIMALARI. Journal of the Faculty of Forestry Istanbul University, 55(1), 113-121. <https://doi.org/10.17099/jffiu.52245>
- Cox. D. & Levine. M. (2018). Filmle Düşünmek. Felsefe Yapmak ve Film İzlemek, (O. Orhangazi, Çev.),Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Daşkiran, F., & Ak, D. (2015). 6306 SAYILI KANUN KAPSAMINDA KENTSEL DÖNÜŞÜM. Journal of Management and Economics Research, 13(3), 264-288. <https://doi.org/10.11611/JMER674>

De Saussure, F. (1986). The Linguistic Sign, Semiotics Robert E. Innis (ed.),Indiana University Press, America, 24-47

Deleuze, G. (2022). Sinema I: Hareket ve İmge, S. Özdemir (çev.), Norgunk Yayıncılık, İstanbul

Diken, B, Carsten B. Laustsen. (2014). Filmlerle Sosyoloji, Metis Kitap, İstanbul.

Dinçer, İ.S. (2011). The Impact of Neoliberal Policies on Historic Urban Space: Areas of Urban Renewal in İstanbul, International Planing Studies 16:1, 43-60

Durkheim, E. (2020). Ahlak Ve Toplum, D. Çenesiz (çev.), Pinhan Yayıncılık, İstanbul

Eraydın. A. (2017). Planlamada Yeni Eğilimler, Kent Planlama Ö. B. Özdemir Sarı, N. Uzun (ed.), İmge Yayınları

Ercan. F. (2004). Sermaye Birikiminin Çelişkili Sürekliliği. Türkiye'nin Küresel Kapitalizmle Bütünleşme Sürecine Eleştirel Bakış. Neo-liberalizmin Tahribatı. Türkiye'de Ekonomi, Toplum ve Cinsiyet, N. Balkan ve S. Savran (Haz.), Metis Yayınları, İstanbul.

Esen. B, Gümüüşçü. Ş ve Yavuzylmaz. H. (2023). Türkiye'nin Yeni Rejimi: Rekabetçi Otoriterlik, İletişim Yayınları: İstanbul

Fantoni, G. (2015). Film and History: A very long engagement. A survey of the literature concerning the use of the cinematic texts in historical Research. J. M. Carlstein & F. McGray, Newyork, Palgrave Mcmillan,ps:18-31, s:19

Foucault, M. (2019). Bilginin Arkeolojisi, V. Urhan (çev.), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Ferro, M. (2017). Sinema ve Tarih, H. Demir (çev.), Ayrıntı Yayınları, İstanbul

Geniş, Ş.(2012). Neo-liberal Kentçilik: Kentler ve Piyasaların Egemenliği İdealkent, 3(7), 21-37. Orijinali Theodore, N, Peck, J, & Brenner, N. (2012). Neo-liberal Urbanism: Cities and Rule of Markets. Ş. Geniş (çev.)

Giddens, A. (2018). Kapitalizm ve Modern Sosyal Teori, Ü. Tatlıcan (çev.), İletişim Yayınları, İstanbul.

Giddens. A. (2019). Modernite ve Bireysel Kimlik. Geç Modern Çağda Benlik ve Toplum, Ü. Tatlıcan (çev.), Say Yayınları, İstanbul.

Gottdiener. M. (2005). Postmodern Göstergeler. Maddi Kültür ve Postmodern Yaşam Biçimleri, E. Cengiz, H. Gür A. Gür. (çev.), İmge Yayıncılık, Ankara

Gül, M. (2015). Modern İstanbul'un Doğuşu. Bir Şehrin Dönüşümü ve Modernizasyonu, Sel Yayıncılık, İstanbul.

Harvey. D (1989). From Managerialism to Entrepreneurialism: The Transformation in Urban Governance in Late Capitalism. Geografiska Annaler. Series B, Human Geography, Vol. 71, No. 1, The Roots of Geographical Change: 1973 to the Present (1989).

Harvey, D. (2006). Postmodernliğin Durumu, S.Savran (çev.), Metis Yayınları, İstanbul.

Harvey. D. (2016). Kent Deneyimi, E. Soğancılar (çev.), Sel Yayıncılık, İstanbul.

Harvey. D. (2017). Dünyanın Halleri. İşletmecilikten Girişimciliğe: Geç Kapitalizmde Kent Yönetiminin Doğuşu, S. Yüksel (çev.), Sel Yayıncılık: İstanbul.

Hoşgör, E .(2014). AKP'nin Hegemonya Sorunsalı: Uzlaşmasız Mutabakat. Neoliberalizm, İslamcı Sermayenin Yükselişi ve AKP içinde, N. Balkan, E. Balkan, A. Öncü (haz.), Yordam Kitap, İstanbul, 291-337.

Jacobs, J. (2015). Büyük Amerikan Şehirlerinin Ölümü ve Yaşamı, Çev.(.)B. Doğan, Metis Yayıncılık. İstanbul

Jessop. B. (2008). Devlet Teorisi Kapitalist Devleti Yerine Oturtmak, A. Özcan (çev.), Epos Yayıncılık, Ankara

Jessop, B.(2018). Neoliberalizmden Sonra ne var? ABD Tahakkümünün Derinleşen Çelişkileri ve Yeni Bir Düzen, Siyasi İktisat ve Küresel Kapitalizm.21 yy Bugün Yarın içinde, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, ss:77-97, ss.82-83.

Jessop. B. (2021). Devlet. Dün Bugün Gelecek, A. Güneyli (çev.), Nika Yayınevi: Ankara

Kahraman, T. (2013). Kent Hakkının Yeni Yüzü: Düzenleyici Devletten Seçkinleştirici Devlete, İstanbul: Müstesna Şehrin İstisna Hali içinde, Sel Yayıncılık.

Karadoğan, E. (2023). Adalet Ve Kalkınma Partisi'nin (AKP) Ekonomi-Politiğinin İşçi Sağlığı ve İş Güvenliğine Etkisi: 'Fıtrat' Bağlamında Kültürel Bağlamında Kültürel Bağlamında Kültürel Faktörlerin Rolü. Memleket Siyaset ve Yönetim, 18 (39), 38-61, <https://doi.org/10.56524/msydergi.1298592>.

Karpat, K. H.(2022). Gecekondularda Türkiye' de Kırsal Göç ve Kentleşme. A. Sönmez.(çev.), Timaş Akademi, İstanbul.

Kaya. T. (2011). Chicago Okulu: Chicago'ya Özgü Bir Perspektif, Sosyoloji Dergisi 3 (22), 365-383

Keskinok, H. Ç. (2013). TARTIŞMA: KÜRESELLEŞME İDEOLOJİSİNİN KENT PLANLAMAYA İLİŞKİN KAVRAMLAR. Memleket Siyaset Yönetim, 8(19-20), 233-249

- Keyder, Ç. (1989). Türkiye’de Devlet ve Sınıflar, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Keyder, Ç.(2004).Ulusal Kalkınmacılığın İflası, Metis Yayınları: İstanbul
- Kipfer, S. (2008). How Lefebvre urbanized Gramsci: Hegemony and Everyday Life, and difference, Space, Difference and Everyday Life (K. Gooverdena, S. Kipfer, R. Milgrom. ve C. Schmid ed), 193-212
- Köseoğlu, F.G, & Özdemir Sönmez, N. (2022). Fikirtepe Kentsel Dönüşüm Projesi Kente Karşı İşlenmiş Bir Suç mudur ?. İDEALKENT, 13(37), 1963-1980. <https://doi.org/10.31198/idealkent.1134298>
- Kurtuluş, H.(2016). İstanbul’da Kapalı Yerleşmeler: Beykoz Konakları Örneği, 161-187, İstanbul’da Kentsel Ayrışma H. Kurtuluş (haz.), Bağlam Yayıncılık, İstanbul
- Kuyucu, T.(2014). Hukuk, Mülkiyet ve Muğlaklık: İstanbul’un Kayıtdışı Yerleşimlerinin Yeniden Yapılandırılmasında Hukuki Belirsizliğin Kullanımları ve İstismarları, Yeni İstanbul Çalışmaları. Sınırlar, Mücadeleler, Açılımlar A. B. Candan & C. Özbay (haz.) içinde, 71-91
- Laclau, E. (2009). Kimlik ve Hegemonya: Siyasal Mantıkların Oluşumunda Evrenselliğin Rolü, Olumsuzluk, Hegemonya, Evrensellik. Solda Güncel Diyaloglar Judith Butler, Ernesto Laclau, Slavoj Žižek İçinde, A. Fethi (çev.). Hil Yayınları, İstanbul
- Lefebvre, H. (2014). Mekanın Üretimi, Çev (.)I. Ergüden, Sel Yayıncılık, İstanbul.
- Lefebvre, H. (2017). Kent Hakkı, Çev(.)I. Ergüden, Sel Yayıncılık, İstanbul. Olcay
- Lefebvre, H. (2017). Ritimanaliz: Mekan, Zaman ve Gündelik Hayat, A. L. Batur (çev.), Sel Yayıncılık, İstanbul.
- Longman (1999). Dictionary of Contemporary English, Londra
- Lukinbeal, C ve Sharp, L. (2019). Imagined Cities (Cinema), https://www.academia.edu/39790646/Imagined_Cities_Cinema_. Erişim Tarihi: 12 Eylül 2022
- Macciocchi, A.M (1997). “Hegemonya, Tarihi Blok, Devlet”, çev. Şirin Tekeli, Birikim Dergisi 26. 27-51.
- Merrifield, A. (2019). Metromarksizm. Şehrin Marksist Bir Hikayesi, B. Ersöz Çev(.), Phoneix Yayınevi, Ankara
- Metz, C. (2012). Sinemada Anlam Üstüne Denemeler, O. Adanır (çev.). Hayalperest Yayınları, İstanbul.

Olçay, G. P. (2013). Hazır Giyim Sektörünün Uluslararası Üretim Coğrafyasının Biçimlenme Dinamikleri ve Bu Dinamiklerin İstanbul'a Etkileri, *Planlama* 23(1):26-34

Ollman, B. (2015). Yabancılaşma: Marx' ın Kapital Toplumdaki İnsan Anlayışı, A. Karşlı (çev.), Yordam) Kitap, İstanbul

Öktem Ünsal. B. (2015). AKP Dönemi Kentleşme Politikaları ve Kentsel Dönüşüm, Himmet, Fıtrat, Piyasa, M. Koray ve A. Çelik (der.), İletişim Yayınları, İstanbul.

Özalp, S. ve Erkut, G. (2016). Kamu Yararı Perspektifinden İstanbul'da Kentsel Müdahaleler *Planlama Dergisi*, 26(3): 234-250

Özden, P.P (2016). Kentsel Yenileme. Yasal-Yönetmel Boyut Planlama ve Uygulama, İmge Yayınevi, Ankara

Özer, Ö. (2020). 'Eleştirel Haber Araştırmaları: Eleştirel Söylem Çözümlemesi, Britanya Kültürel Çalışmaları İçin Bir Yöntem Midir?', *Smac*, 1(1), s. 28-67.

Özkan Özbek, M. (2021). Tarihsel Süreçlerde Taksim Meydanı ve Beyoğlu Bölgesinin Morfolojik Evrimi ve Sentaktik Analizleri, *Tasarım Kuram* 17 (32), 35-54

Özmkas, U. (2019). Biyopolitika, İktidar ve Direniş. Foucault, Hegemonya. Negri: Hardt, İletişim Yayınları, İstanbul.

Özveri, M. (2024). Çalışma Yaşamında Güvencesizliğin Hukuksal İnşası, *Ayrıntı Dergi* (46) İçinde, 83-95.

Paddison, R. (2001). *Studying Cities, Handbook of Urban Studies* İçinde, Sage Publications, Scotland

Pamuk, Ş. (2023). Türkiye'nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul

Penpecioğlu, M. (2013). Büyük Ölçekli Kentsel Projeler, Mekanın Üretimi ve Neoliberal Hegemonya: İzmir Örneğinde Karşılaştırmalı Bir Çalışma, *Megaron* 8 (2), 97-114.

Penpecioğlu, M. (2017). Yapılı Çevre Üretimi, Devlet ve Büyük Kentsel Projeler ve Kapitalist Kentleşme Dinamiklerinin Türkiye' deki son 10 yılı. İnşaat Ya Resulallah içinde, T.Bora. (der.), Birikim Yayınları, İstanbul.

Poulantzas, N. (1992). Siyasal İktidar ve Toplumsal Sınıflar, Ş.Süer, L.F. Topaçoğlu (çev.), Belge Yayınları, İstanbul

Ryan. M. (2015). Sinema Politikaları, Söylem, Psikanaliz, İdeoloji, H. Erkölcü (çev.), *CineSine*6(2), 79-90.

Saunders, P. (2013). Sosyal Teori. Kentsel Sosyoloji, S. Doğru Getir (çev.), İdealKültür Yayıncılık, İstanbul.

Sassen, S. (2001). The Global City: New York, London, Tokyo (REV-Revised). Princeton University Press.

Sennett, R. (2011). Yeni Kapitalizmin Kültürü, A. Onacak (çev.), Ayrıntı Yayınları, İstanbul

Sennett, R. (2014). Ten ve Taş. Batı Uygarlığında Beden ve Şehir, T.Birkan (çev.), Metis Yayıncılık, İstanbul.

Serdaroğlu, F. (2022). Yeni Türk Sinemasında Etik ve Estetik Değerler. Nuri Bilge Ceylan'ın Üç Maymun, Bir Zamanlar Anadolu'da ve Ahlat Ağacı Filmlerinin Etik Eleştirisi, Doruk Yayınları, İstanbul.

Serter, G. (2013). Şikago Okulu Kent Kuramı: Kentsel Ekolojik Kuram, Planlama 23 (2), 67-76.

Serter, G. (2018). Muhafazakar Kentin İnşası, Notabene Yayıncılık, İstanbul

Shiel, M. (2001). Cinemas and the City in History and Theory, Cinema and the City: Film and Urban Societies in a Global Context içinde, M. Shiel ve T. Fitzmaurice (ed.). Blackwell Publishing.

Simmel, G. (2015). Bireysellik ve Kültür, T.Birkan (çev.). İthaki Yayınları, İstanbul

Simmel, G. (2018). Paranın Felsefesi, Ö.Alan, Y. Algan (çev.). İthaki Yayınları, İstanbul.

Sorlin, P. (2007). A Mirror of Fascism. How Mussolini used cinema to advertise his person and regime, 27 (1), Historical Journal of Film, Radio and Television içinde, 111-117

Swartz, D. (2015). Kültür ve İktidar. Pierre Bourdieu'nün Sosyolojisi, E. Gen. (çev.), İletişim Yayınları, İstanbul.

Şahin, Ç. (2015). Türkiye'de Kentsel Dönüşüme Dayalı İnşaat Odaklı Ekonomi Modeli ve Toplumsal Maliyeti: En Temel İnsan Hakları, Sosyal Haklar, Çevre Hakkı ve Kent Hakkı Açısından Eleştirel Bir Değerlendirme, İstanbul Journal of Sociological Studies (51), 51-81, <https://doi.org/10.18368/IU/sk.09445>.

Şengül, T. (2009). Kentsel Çelişki ve Siyaset. Kapitalist Kentleşme Süreçlerinin Eleştirisi. İmge Kitabevi, İstanbul.

Tatlıdil, E. (1992). Kent Sosyolojisi Kuram ve Kavramlar, Sosyoloji Dergisi (3), 25-44

Taylor, C. (2017). Modernliğin Sıkıntıları, U. Canbilen (çev.), İstanbul, Ayrıntı Yayınları

Tekeli, İ.(2013). İstanbul'un Planlanması ve Kentsel Gelişimin Öyküsü, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul

Theodore N, Peck. J, ve Brenner, N (2011). "Neoliberal urbanism: cities and the rule of markets," in Gary Bridge and Sophie Watson (eds)., The New Companion to the City. Oxford: Blackwell-Wiley,15-25.

Thoburn. N. (2009). Deleuze, Marx ve Politika, A. Utku ve M. Erken (çev.), Otonom Yayıncılık, İstanbul

Tokdoğan. N. (2018). Yeni Osmanlıcılık Hınç, Nostalji, Narsizm, İletişim Yayınları, İstanbul

Toraks Derneği Bülteni, 2017, Babamın Kanatları Filminin Yönetmeni Kıvanç Sezer İle Röportaj, (Dr. Necati Çıtak).

Tuna. I. (2019). 1950-1960 Yılları Arasında İstanbul'da Kentleşme ve İmar Faaliyetlerine Genel Bakış, MSGSÜ Sosyal Bilimler Dergisi 3 (20), 393-406

Turut, H., & Özgür, E. M. (2018). KLASİK KENT KURAMLARINDAN ELEŞTİREL KENT KURAMLARINA GEÇİŞ BAĞLAMINDA KENTLERİ YENİDEN OKUMAK. Ege Coğrafya Dergisi, 27(1), 1-19

Tümertekin, E. (2013). İstanbul, İnsan ve Mekan, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul

Türkün. A, Aslan. Ş ve Şen. B.(2013). 1923-1980 Döneminde Kentsel Politikalar ve İstanbul'da Konut Alanlarının Gelişimi: Mevzuat, Aktörler ve Hakim Söylem, Mülk Mahal İnsan İçinde, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 45-78

Türkün. A, Öktem Ünsal B. ve Yapıcı. M(2013). İstanbul'da 1980'ler Sonrasında Kentsel Dönüşüm: Mevzuat, Söylem, Aktörler ve Dönüşümün Hedefindeki Alanlar, Mülk Mahal İnsan İçinde, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 79-141

Türkün ve Sarioğlu (2013). Tarlabası: Tarihi Kent Merkezinde Yoksulluk ve Dışlanan Kesimler Üzerinden Yeni Bir Tarih Yazılıyor, Mülk, Mahal, İnsan İstanbul'da Kentsel Dönüşüm A.Türkün (der.), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 267-311.

Uğurlu. Ö. (2013). Neoliberal Politikalar Ekseninde Türkiye'de Kentsel Mekanın Yeniden Üretimi, Türk Tabipleri Birliği Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi, 47 (13),2-12.

Ünver, M & Suri, L. (2020). Kentsel Dönüşümün Fikirtepe'ye Yansıması, İstanbul Ticaret Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Dergisi, 2 (2), 11-23.

Wirth. L. (1938). Urbanism As a Way of Life, American Journal Of Sociology
Van Dijk, T. A. (1988). News As Discourse. (Doğrudan Çeviri, Çev.) Lawrence Erlbaum Associates, Inc., Publishers.

Van Dijk. T. A. (1993). Principles of Critical Discourse Analysis. DISCOURSE & SOCIETY, Sage London 4(2): 249- 283

Van Dijk. T.A. (2001). Multidisciplinary CDA: A Plea for Diversity, Methods of Critical Analysis (Ed.), R. Wodak ve M. Meyer içinde, Sage Yayınları, Londra, 95-121

Van Dijk, T. A. (2015). Critical Discourse Analysis. In D. Tannen, H.E. Hamilton, & D. Schiffrin (Eds.), The Handbook of Discourse Analysis (pp. 466-485)

Yeşilbağ. M.(2016). Hegemonyanın Harcı: AKP Döneminde İnşaata Dayalı Birlikim Rejimi, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi 71(2), 599-626

Yücefer, H. (2020). İmgenin Ardındaki İmge: Deleuze' de Eylem –İmgenin Üç Krizi, Cogito 97: İmajı Düşünmek İçinde, s:97-126

Yücesan Özdemir, G. (2010). Despotik Emek Rejimi Olarak Taşeron Çalışma, Çalışma ve Toplum (4), 35-50.

Zor, L. (2017). Van Dijk' in Eleştirel Söylem Analizinin Sinema Filmlerine Uygulanması ve Kazakistan Sineması'ndan Örnek Bir Film Çözümlemesi: Stalin' e Hediye. Akademik Bakış Dergisi.

İnternet Kaynakları

URL 1

<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=6306&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>

URL 2

<https://www.sinemalar.com/film/7366/faize-hucum>

URL 3

<https://sozluk.gov.tr/> (Şehit Kelimesi)

URL 4

https://www.academia.edu/39790646/Imagined_Cities_Cinema_ Erişim Tarihi: 12 Eylül 2022

URL 5

<https://www.beyazperde.com/filmler/film-120436/>

URL 6

www.pelinesmer.com

URL 7

https://www.youtube.com/watch?v=d7_HT-bgDP4&t=2s Muhsin Bey Ekran Görüntüsü: Erişim: Eylül 2022

URL 8

https://www.antraktsinema.com/images/pimages/201304/vizyonb_1365702306.jpg

Zerre Filmi Görüntüsü

Erişim Tarihi: Ekim 2022

URL 9

<https://www.youtube.com/watch?v=GpyOSLi7aCM>

Zerre Filmi Ekran Görüntüsü. Erişim: Eylül 2022

URL 10

<https://www.otekisinema.com/zerre/>

Zerre Filmi Ekran Görüntüsü Erişim: Eylül 2022

URL 11

https://www.youtube.com/watch?v=gGv_p51ucT0

Saf Filmi Ekran Görüntüleri. Erişim: 15 Mart 2022

URL 12

<https://bantmag.com/bu-filmde-hic-iyi-yok-hic-kotu-yok-ali-vatanseverle-saf-uzerine/>

Saf Filmi Ekran Görüntüsü. Erişim: 10 Kasım 2022

URL 13

<https://bilimvegelecek.com.tr/index.php/2016/12/01/babamin-kanatlari-filminin-yonetmeni-kivanc-sezer-ile-insaat-iscileri-sinif-bakisiyla-beyaz-perdede/>

Babamın Kanatları Filmi Görüntüsü

URL 14

https://sinematikyesilcam.com/wp-content/uploads/2014/01/kara_kopekler_havlarlarken_04.jpeg

URL 15

https://farm3.static.flickr.com/2774/4436022122_73accdac98.jpg

Kara Köpekler Havlarken Filmi Görüntü

URL 16

https://farm3.static.flickr.com/4009/4436021448_2359632609.jpg

Kara Köpekler Havlarken Filmi Görüntü. Erişim: Mart 2022

URL 17

https://www.youtube.com/watch?v=_X4xGxZIsjI

Sinemascope (12): Ali Vatansever ve Erol Afşin ile “Saf” filmi. Erişim: Mart 2022

URL 18

<https://www.youtube.com/watch?v=e2cukSVYXHI>

Dersaadet Apartmanı Ekran Görüntüleri. Erişim: Mart 2022

URL 19

<https://www.haberturk.com/gundem/haber/948299-kontroller-yapilmisti-is-kazasi-isin-firatininda-var>. Erişim: 13 Mart 2021.

URL 20

https://www.kitantik.com/product/GIRGIR-Sayi-512-27-Haziran-1982_0z8kgltjun1828x1guc

Gırgır Dergisi Arşivinden Karikatür Görüntüsü. Erişim: 20 Kasım 2023.

TEZDEN ÜRETİLMİŞ YAYINLAR

Makaleler

1 Eyüboğlu. B & Dinçer. İ.S (2023). Sinemada Hegemonya, Kent ve Birey: 2000 Sonrası İstanbul’unda AVM İşletmecisi Adayı - İnşaat İşçisi Mimarlık Dergisi (yayın sırasında)

